

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Příroda hrou
Savci ve městě
Fojtství na Prostřední Bečvě
Z historie lešenské školy
Lidové léčitelství na Valašsku
Sochař Marius Kotrba

Barokní sochy
sv. Jana Nepomuckého
Cyrilometodějská tradice
„Valašský král“ A. Mikyška
Tetralogie Lidové stavby
Beskydské studánky

30
květen
2013/1

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Návštěva

„Příroda hrou“ v zámecké věži

Ve věži vsetínského zámku je od roku 2012 k vidění nová interaktivní expozice s názvem Příroda hrou, která vznikla v rámci Operačního programu životní prostředí. Instalace je vybavena moderními technologiemi a zaměřuje se na prezentaci přírodního bohatství malebného Valašska. Návštěvníci se v expozici obeznámí s geologií Beskyd a jejich putování v čase i místě je zavede od říčního koryta Bečvy přes louky, pastviny i lesy až do kulturní a městské krajiny. Expozice se zabývá také vztahem člověka a přírody i udržitelným rozvojem a jednotlivá témata zprostředkovává jak populárně-naučnými filmy, tak zábavnými interaktivními prvky i samotnými exponáty – ukázkami přírodnin a preparáty živočichů, z nichž nejslavnější je medvěd Miša z Brodské. Nová environmentální expozice je využívána i pro výuku přírodovědných lektorských programů. Více informací najdete na webu <http://muzeumvalassko.cz/modrasek/zamek-vsetin/>.

Text a foto Jan Husák

Ve druhém patře se návštěvníci expozice setká s fenoménem valašských luk a pastvin, objeví hebkost ovčí vlny a vůni bylinek.

Třetí patro expozice představuje lesy na Valašsku a jejich obyvatele. Patro „hlídá“ slavný medvěd Miša z Brodské, ale také rys ostrovid či výr velký. Zvědavci si přijdou na své, neboť nahlédnou nejen do tajných skrýší dřevokazného hmyzu, ale i do nory jezevce.

První patro věže je tematicky věnováno vodě - řece Bečvě a životu na jejích březích.

Expozice s názvem Příroda hrou začíná pomyslným průchodem kamenným podložím Valašska. Na tuto část tematicky navazuje v exteriéru nová naučná stezka v zámeckém parku, která se také zabývá geologií.

Výhled z téměř 50 m vysoké věže je odměnou pro ty, kteří vystoupali až na věžní ochoz ve výšce 36 metrů nad okolním terénem.

Když v květnu 2003 jeden z mých bývalých kolegů v ruce uznale třímá svazek vydaných desíti čísel naší revue s poznámkou, že zpočátku nevěřil, že to dotáhneme až tak daleko, byla jsem na práci redakce náležitě hrdá. No, a letos je to už celých patnáct let, co pro Vás muzejní časopis pilně připravujeme - a Vy nás naopak patnáct let věrně a se zájmem sledujete! Pojdme si tedy společně přát... další zajímavá témata a informace ze života minulosti i současnosti našeho kraje, krásná setkání s moudrými a tvůrčími osobnostmi, otevřená srdce, citlivé smysly a šikovné ruce našich Valachů, které na těchto stránkách pravidelně představujeme. A popřejme i samotnému Valašsku - ať pro nás všechny nadále zůstává nevysychající a živorodou studnicí inspirace!

Za redakční kolektiv **Hana Jabůrková**

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko, příspěv. org.; IČ 00098574
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, valassko@muzeumvalassko.cz
Odpovědný redaktor: RNDr. Lukáš Spitzer
Výkonný redaktor: Mgr. Olga Mehešová
Technický redaktor: Mgr. Ivana Martišková
Výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: PhDr. Tomáš Baletka, Ph.D., Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Hana Jabůrková, Mgr. Václav Michalička, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Eva Čermáková, Ph.D.
Fotograf: Milan Ošťádal
Grafická příprava pro tisk: František Valer: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel.: 776 596 977
Tisk: Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace Zlínského kraje, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín
30. číslo (květen 2013/1) vychází 31. května 2013 v nákladu 600 výtisků
Vychází 2x ročně
Distribuce: MRV - zámek Vsetín, zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a zámek v Lešné u Val. Meziříčí, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Valašských Kloboukách, Val. Meziříčí. Informační centra ve Velkých Karlovicích, na Soláni (Zvonice), v Karlovině a ve Val. Meziříčí

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 Obsah, tiráž, Úvodník (Hana Jabůrková)
- 2 Básně Jiřího Palána, evangelického faráře v Huslenkách
- 3 Čím je pro mne Valašsko? (M. Urubek, J.T. Strýček, Z. Trefil, M. Půček)
- 4 Žiji s námi... (2) (Karel Pavelka)
- 8 Středověká kolonizace a Vsetín (Pavel Mašláň)
- 10 Ke vzniku obce Prostřední Bečva a k historii fojtství na Prostřední Bečvě (Karel J. Malina)
- 15 Kapitoly z historie školství v Lešné (2) (Jitka Slezáková)
- 18 Pozapomenutý magický svět lidového léčení na Valašsku (Jana Tkáčiková)
- 21 Marius Kotrba - poslední český sochař (Jaroslav Kolář)
- 22 Marius Kotrba - umělec, který ctil klasické tradice výtvarného umění (Josef Maliva)
- 28 Oceněný soubor fotografií nepomuckých soch od Karla J. Maliny
- 29 Sochy sv. Jana Nepomuckého objektivem Karla J. Maliny (Olga Mehešová)
I svatý Jan Nepomucký se může neočekávaně stát aktuálním světcem (Karel J. Malina)
- 31 Pozvánky na výstavy:
Unikátní sbírka skla (Kamila Valoušková)
- 32 Cyrilometodějská tradice na Valašsku (Ivana Martišková)
- 33 Ohlédnutí za výstavami (akcemi):
Miloš Šimurda – Obrazy a artefakty (Daniel Drápala)
- 34 Vysílá československý rozhlas a televize (Ivana Martišková)
- 35 Botanika třikrát jinak (Jana Tkáčiková)
- 37 Od všeckého trochu:
Na okraj cyrilometodějské tradice na Moravském Valašsku (Radek Hasalík)
- 39 Báječní muži na rychlých strojích (Ivana Martišková, Antonín Žlebek)
- 40 Dobročinná aukce Domov aneb Jak umění pomáhá... (Marta Vodáková, Jana Najtová)
- 41 Olbram Zoubek a Valašské Meziříčí (Jan Suchý)
Válečná tragédie v paměti stromů na Brhlence (Václav Popelka)
- 42 Historickým objektivem:
Pomníky partyzánů a obětí protifašistického odboje na Vsetínsku z cyklu Památníky jako svědkové doby (Pavel Mašláň)
- 44 Na besedě:
Pověst v zámrském nářečí - O Atylovi
O Valašsku na Valašsku:
Meziříčské kříže (Petr Odehnal)
- 45 Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji a tetralogie Lidové stavby známé neznámé (Olga Floriánová)
- 46 Multimediální publikace Valašské louky a pastviny – dědictví našich předků (Jana Tkáčiková, Lukáš Spitzer)
- 47 Vzpomínáme:
Obdivovaný i zatracovaný valašský král... Alois Mikyška (Ivana Martišková)
- 48 Naši jubilanti:
Navzdory všemu... Sochaři Pavlu Drdovi k jubileu (Olga Mehešová)
- 49 Gratulujeme:
Vzdorovat času v společenství přátel
- rozhovor s PhDr. Daliborem Malinou (Martin Lukáš)
- 52 Z archivních krabic:
Beskydské studánky (František Horečka, Hana Jabůrková)

Obálka:

Navštivte: „Příroda hrou“ v zámecké věži (Jan Husák)

V ateliéru: Manželé Cendelinovi (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: Špičák jeskynního medvěda (Eva Čermáková)

Příloha:

Bibliografie Valašska, vlastivědné revue 2008/2-2013/1 (Hana Jabůrková)

Foto na titulní straně obálky: Reliéf Lásky v hlavě od M. Kotrby z roku 2008 (Foto J. Sobotka); Kaple na Radhošti (Foto T. Kašpar); Ježek východní (Foto T. Kašpar); Rosnatka okrouhlolistá (*Drosera rotundifolia*) (Foto T. Kašpar); Fojtství na Horní Bečvě od A. Mervarta z roku 1922 (Foto M. Ošťádal)

Bílá sobota

*Sobota bílá
jak rubáš pohřební
do ticha se zahalila*

*A nikde nezní už troubení
ani Na Dláždění
kudy včera krev se lila*

*Jen chvíle tichá, bílá
co zdá se býti věčná
zbývá do jitra neděle*

Dekadent vítá jaro

*Čmeláci sršně a včely
za okny zlostně zabzučeli
V zahradě kvete to jak v zdechlině
tak bývá to vždycky - po zimě*

Jiří Palán (* 17. 5. 1981, Nové Město na Moravě) vystudoval Evangelickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze a v současné době působí jako farář Českobratrské církve evangelické v Huslenkách. Je ženatý a se svou ženou Janou má dceru Johanu.

Na přelomu století organizoval na Vysočině nezávislé hudební festivaly a kulturní akce, kde také recitoval svoji poezii. Čas od času publikuje převážně v církevních periodikách (mj. v Protestantu, Evangelickém kalendáři) a pořádá autorská čtení. Jeho tvorba je inspirovaná křesťanstvím, undergroundem i místy, kde zrovna žije a působí. V roce 2005 byl oceněn 2. místem v soutěži Literární cena Vladimíra Vokolka.

Pod pseudonymem Chalan vystupoval jako textař a frontman undergroundových kapel N.O.M. a UVDS. Nyní působí společně se svým kolegou Zdeňkem Píšťkem v kapele Underground Pržno.

Čím je pro mne Valašsko?

Miroslav URUBEK, šéfredaktor Valašského deníku a primáš hudecké kapely Muzyga Harafica

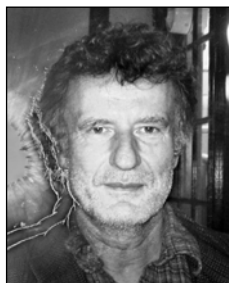
Valašsko je pro mne především stav mysli. Ten prostor, když se dívám ze Ztracenca na hřebeny Javorníků a grúně Beskyd mám pevně zakódován v sobě. V tom pohledu na kopce je podle mne svoboda stejná, jakou hledali možná kdysi chlapi, kteří se dali na zboj. Taková zpupná trochu, a přitom všezahrnující. Prostě Valašská svoboda. Před staletími pojem, který rozčiloval místní šlechtice, když se jí oháněli legendární valašští vojvodové, je myslím zakotven v každém obyvateli našich kopců.

Žít tady a cítit se jako Valach. Vnímám to jako tančení odzemku. Nejdříve se člověk jakoby opatrně v rytmu bublání horského potůčku zapře do země... pata... špica... pata... Pak, když zazní důvaječné šumění jedlí a buků, se tanečník zhoupne a rozhlédne kolem. A jakmile zaduje větr od Radhošťa do starodávne píšťaly a gajdy hučící Bečvy roztočí divokou hudbu, vyskočí chlap vysoko..., zavýská... a v kruzích obtancí vatru života, aby ji přeskočil a dozrál.

Valašsko je pro mě též muzika. Nespoutaná hra hudců, kteří dokáží tahem smyčce rozdivočít divčí srdce, až hory zrudnou ohněm zapadajícího slunce...

... a ještě možná něco. Valašsko je pro mne výzva. Ne k jeho pokoření, ale k pochopení a poznání, že Valach není jen bodrý piják slivovice. Valach je především samostatný sukovitý čagan, který umí v pravou chvíli podepřít, ale když je potřeba, dokáže aj na hřbetě zatančit.

Ve Vsetíně
6. 3. 2013

akad. malíř Jan T. STRÝČEK, ředitel Moravské gobelínové manufaktury (od roku 1993), textilní výtvarník, grafik, malíř, tvůrce objektů a instalací

Naše krajina...

Malý kluk blízko kláštera u plechu s plakáty potká Anděla. Pak léta chodí ulicemi, kolem řeky, lesem, po všech svých cestách světských s tušením, že je blízko nového setkání, při kterém se znovu rozplyne v bytí plném světla a řádu. A míru hodnot mu nastavují místa, kde ucítí ne zcela zřetelný závan křídel, kde potká oči otevřené do nezměrného prostoru a času, kde u bílé lesklé kamenné zidky spatří tváře v radosti bez konce.

Tak člověku potřebná přizpůsobivost, kdy úlevně po chvíli prožité ve smradu ho přestáváme vnímat, zrazuje nás při delším žití v mikroklimatu mystifikace konané ve jménu moci a osobního zisku. Začneme přijímat alternativu menšího zla jako dobro, nekonání zdá se nám obdivuhodné ve srovnání s paranoidní devastací vztahů normálních, slušných a vstřícných.

Kéž je nám dávana milost *oslovení*, byt' zřídka a jen na chvíli, skrze kterou rozpoznáme hodnoty trvalé a pravé.

Hledejme u bílé zidky, v lese, v našem kraji...

Ve Valašském Meziříčí
14. 3. 2013

Ing. arch. Zdeněk TREFIL, valašskomeziříčský rodák, architekt, nositel prestižního ocenění Grand prix Obce architektů 2005 v kategorii novostaveb za návrh Domu na půl cesty II.

Čím je pro mne Valašsko...

To jsou jednak slavná jména: ...Josef Místecký, Bohumír Kupka, Ludvík Hilgert, An-

tonín Tenzer, Jaroslav Hlaváč, Miloš Laml, Alois Balán, Zdeněk Plesník, Petr Žert, Vladimír Hromádka, Vladimír Kalivoda... A pak také Valašské Meziříčí: ... památník holocaustu s kuriózní historií židovské synagogy... Dům na půl cesty s op-artovou jižní fasádou... Restaurace Snoza a její terasa s šarmem velkoměsta... Valašská koliba se svou reminiscencí tradiční valašské architektury... Vila na Šípkové jako pocta funkcionalismu, tak hojně zastoupenému v tomto městě... V neposlední řadě vila na Velké Lhotě coby soudobá interpretace architektury starého Valašska, reprezentované evangelickým kostelem...

A pak také místo...
kde jsem spatřil první světlo světa
krajina mého dětství i dospívání, snění i zrání
kód hluboko v mé duši
místo nadějí i ztrát
co přes to všechno
mám a vidám
stále
rád...

Ve Valašském Meziříčí
20. 4. 2013

Ing. Milan Půček, MBA, PhD., bývalý ředitel Muzea regionu Valašsko (2009-2013)

Čím je pro mne Valašsko

Na Valašsku, konkrétně ve městě Vsetín, jsem se narodil a prožil velkou část svého života. Na Valašsku mám mnoho přátel, známých, žijí zde moji rodiče a další příbuzní. Poznal jsem mnoho úžasných a pracovních lidí, nesmírně mnoho jsem se od nich naučil.

Valašsko znám z mnoha míst a mnoha zorných úhlů – zapadlá místa s batohem na zádech, prudké sjezdy z kopců ze sedla kola, bílou lyžařskou stopu na hřebenu, z okénka vlaku či auta, z výletů se svými dětmi a ženou, výhledy na kopce z kanceláře, kde jsem pracoval, s lopatou v ruce při odhazování přívalů sněhu u domu, kde jsem bydlel

Valašsko mám rád a myslím, že to tak zůstane na vždy.

V Táboře,
8. 5. 2013

Ježek východní (*Erinaceus roumanicus*)

Foto T. Kašpar

Žijí s námi

(Zvířata v lidských sídlech)
Část II. – Savci

Karel Pavelka

V minulém čísle jsem se věnoval opeřeným souputníkům našich domovů a obydlí. V tomto díle bych se rád zabíral savci, kteří s námi žijí často v mnohem těsnějším svazku. Na rozdíl od ptáků jsou savci mnohem méně viditelnou skupinou živočichů obývajících lidská sídla. Tato skutečnost vyplývá z faktu, že většina druhů savců je aktivních především v noci. Hlasové projevy savců jsou oproti ptákům minimalizované, přičemž projevy některých nejsou i lidským uchem vůbec slyšitelné. Oproti ptákům většina druhů savců navíc nevyvolává v lidech moc příjemné pocity... Savci vyskytující se v městech a obcích náleží k několika řádům. Pro lehčí uchopitelnost a pochopitelnost proto budu v článku postupovat podle platné taxonomie.

Hmyzožravci (*Insectivora*)

Jsou vývojově nejprimitivnější ze všech savců s vyvinutou placentou. Vyznačují se jednoduchou lebku bez jařmových oblouků s velkým množstvím ostrých zubů. Hlava je protažená v pohyblivý rypáček s hmatovými chlupy – smysly jako je čich a hmat jsou u těchto živočichů vynikající. Zrak hmyzožravců je vyvinut málo. Z našich živočichů patří k této skupině savců **ježci**, **krťci** a **rejsci**.

Ježci jsou neodmyslitelnými obyvateli lidských sídel. Vyskytují se nejen v čtvrtích s rodinnými domky a zahradami nebo na okrajích měst, ale najdeme je i v okolí panelových domů, pod schodišti apod. Na Valašsku se vyskytují oba dva druhy ježků - **ježek západní** (*Erinaceus concolor*) a **ježek východní** (*Erinaceus roumanicus*). Jak již český název

napovídá, je ježek západní domovem hlavně v západní části našeho státu, tedy především v Čechách. Naopak na Moravě převládá ježek východní. Evropská hranice rozšíření mezi oběma druhy pobíhá v Čechách přibližně na spojnici řek Labe a Vltavy. Mezi touto hranicí a východní hranicí státu však existuje široká tzv. kontaktní zóna, kde se vyskytují oba druhy. Výskyt ježka východního je u nás ovšem poměrně krátkého data – vyskytuje se zde teprve od začátku neolitu (před 5000 lety). S odlesňováním území v tomto období se začal šířit z východu a postupně osídlil především moravskou část území. Je to stepní a lesostepní druh osidlující teplejší a sušší místa v otevřené krajině, souvislým lesům se vyhýbá. Naopak ježek západní je obyvatelem původní evropské lesní krajiny.

Vzhledem k jeho přizpůsobivosti se s ním však můžeme setkat i v otevřené krajině a v lidských sídlech. Rozšíření obou druhů ježků je celostátně silně mozaikovitě, ovlivněné jejich odebráním a přesuny chataři a chalupáři. I přesto, že se často vyskytují vedle sebe, zatím se mezi sebou nekříží. Před nedávnem proběhl v celé Evropě podrobný genetický výzkum ježků a na základě toho došlo i ke změně vědeckého jména ježka východního – původně uváděný název *Erinaceus concolor* nyní patří druhu, který se vyskytuje v Malé Asii až po Kavkaz. Rozšíření obou druhů bylo v minulosti silně ovlivněno střídáním ledových a meziledových dob – ústupy populací do jižních útočišť v dobách ledových a jejich zpětné návraty v dobách meziledových přispěly k odštěpení dnešních dvou druhů z původně jednoho předka. Zatímco ježek západní přečkal doby ledové na Apeninském poloostrově, ježek východní se tehdy vyskytoval na Balkáně. Ježci se živí především hmyzem a dalšími bezobratlými. Konzumují také plody a jiné části rostlin. Tradované přenášení jablek nabodnutých na ostnech ježka na zádech je pověrou. Mezi lovce ježka patří především liška a jezevec. Největší ztráty však způsobuje silniční provoz – ježci se ve slunných dnech na rozehřáté silnice stahují navečer za hmyzem, který se zde koncentruje.

Nevítaným, ale v přírodě užitečným návštěvníkem zahrad a zahrádek je **krtek obecný**. Má válcovité černé tělo s krátkými růžově zbarvenými končetinami. Má neobvykle silnou kůži (0,4 mm), ušní boltce chybí, ale sluch krtek je poměrně dobrý. Zrak je nedokonalý, drobná očka jsou skryta v husté srsti, často jsou zakrnělá nebo přerostlá kůží. Většinu života žije v podzemních chodbách, kde si buduje i hnízdo. Jeden jedinec využívá 30–50 m chodeb. Samci v době rozmnožování jsou schopni se pod zemí pohybovat až na vzdálenost 150 m! Vyskytuje se na celém území, živí se převážně živočišnou potravou, v zimě hlavně žížalami. V teplém období roku konzumuje také larvy hmyzu, mnohonozky i drobné obratlovce. Vytváří si zásobárny, kde se může nacházet až několik stovek žížal. Krtek se může dožít až pěti let, většina jedinců však nepřežije dva roky. Není dost známo, že je krtek dobrým plavcem.

Z dalších hmyzožravců se vyskytují i lidských obydlích drobné druhy patřící do čeledi *rejskovitých*. Na bocích těla mají některé druhy vyvinuté žlázy vydávající především v době rozmnožování silný pach. Proto šelmy často ponechávají ulovené rejsky ležet a nežerou je. Některé druhy vydávají ultrazvukové signály a vnímáním jejich ozvěny se orientují v prostoru. V blízkosti člověka se vyskytuje z rejsků především **bělozubka šedá**, která se v létě pohybuje kolem lidských sídel, u stodol, seníků a stohů. Na zimu se velká část populace stěhuje do budov. Zvláštností

bělozubek je to, že samice vyvádí z hnízda mláďata zachycená v řadě za sebou – jedno mláďe se zachytí samice nad kořenem ocasu a ostatní mláďata se chytí vzájemně stejným způsobem. Je šedavého zbarvení se světlejší spodinou, oproti ostatním rejškům má poměrně vyvinuté ušní boltce a ocásek je řídko porostlý dlouhými chlupy. Jižněji od nás se vyskytuje její příbuzná **bělozubka bělobřichá**. Podobný větší **rejsek obecný** nebo **rejsek malý** se sem dostávají pouze ojediněle nebo se do chalup stahují na podzim a v zimě. Tyto druhy jsou tmavěji hnědě zbarvené.

Letouni (Chiroptera)

Další vyhraněnou skupinou savců jsou letouni. Přední končetiny mají přeměněny v křídla s létacími blánami. Mezi ocasem a zadními nohama je blána, která má především směrovou funkci. Letouni jsou aktivní v noci, výjimečně vylétují na lov ještě za světla. Den tráví v různých úkrytech, kde při chladu upadají do stavu strnulosti. Ve stavu tzv. hlubší strnulosti, zimního spánku, přecházejí zimní období. Zimní spánek je přerušován probouzením na kratší nebo i delší intervaly, kdy mohou vykonávat i přelety.

Letouni jsou u nás zastoupeni podřádem **netopýrů** s několika čeleděmi.

Jsou uzpůsobeni k létání a mají vyvinutý zvláštní způsob orientace *echolokaci*, někdy nazývaný *sonar*. Ten spočívá ve vysílání krátkovlnných signálů do prostoru před sebe, které se k živočichovi vrací a informují jej o

přítomnosti kořisti, případně překážek. Princip tohoto systému je podobný radaru. Netopýři mají v oblíbenosti především panelová sídliště, kde nacházejí na některých typech domů dostatek skrytí k úkrytu i pro výchovu mláďat.

U nás se vyskytují netopýři ze dvou čeledí. Z *čeledi vrápencovitých* zahrnují u nás jen několik druhů. Vrápenci se liší od druhů *čeledi netopýřovitých* nápadnými výrůstky na čenichu a dalšími morfologickými odlišnostmi. Při zimování jsou zabalení do svých létacích blan. Ve městech a obcích se můžeme setkat s **vrápencem malým**, který patří k nejmenším našim netopýřům. Letní kolonie vyhledávají v budovách prostory, kde mohou střídát úkryty s extrémními teplotními podmínkami (např. pod krovem půdy) s místy, kde je teplota stálější (podlaha půdy).

Z druhé, mnohem početnější čeledi netopýrů v ČR, je jedním z nejčastějších druhů **netopýr rezavý**, který nemá speciální nároky na prostředí a mimo budovy se vyskytuje i v dutinách stromů v parkové a jiné městské zeleni, ale také v břehových porostech vodních toků. Jde o větší druh netopýra, chlupy na jeho těle jsou zbarvené do rezava. Dalším druhem osídlujícím domy ve městech i obcích je **netopýr večerní**. Tento větší druh netopýra vytváří kolonie ve zdvojené střešní krytině, pod hřebenáči střech nebo ve skulinách za dřevěným obložním. Potravu loví nad ulicemi obcí a měst a v parcích.

Ve znalosti způsobu života tohoto druhu je ještě mnoho nejasného. Zimuje ve sklepích domů - v podzemních skalních prostorech zimuje výjimečně. Dalším druhem, hojněji se vyskytujícím v městských budovách, je **netopýr dlouhouchý**, vyznačující se širokými a dlouhými ušními boltci. Potravu loví v městských parcích a v zahradách či jen mezi bytovými domy. Letní kolonie jsou většinou na půdách pod krovy střech, mezi okenicemi nebo stěnami sousedních budov, ale vždy ve škvrách. V podobných místech se vyskytuje v létě i **netopýr hvízdavý**, který patří k našim nejmenším netopýřům. Kromě budov jsou jeho letní kolonie umístěny i v dutinách stromů. Zimuje v nadzemních i podzemních částech budov.

Netopýr pestrý (*Vespertilio murinus*) Foto T. Kašpar

Spíše v rodinných domech lze nalézt v jižních částech Valašska kolonie **netopýra brvitého**. Tento teplomilný druh se v posledních letech šíří, což nejspíše souvisí s oteplováním klimatu v našich zeměpisných šířkách. Sezónně se nachází v jeskyních, volně visící na stěnách nebo stropěch. Z dalších druhů vyskytujících se v obcích především na přeletech na podzim je **netopýr pestrý**. Vyznačuje se stříbřitými chlupy na těle, jde o šterbinový druh netopýra. Lidé s vyvinutějším sluchem jej spíše uslyší, protože spatřit jej na desetipatrové stěně panelového domu za šera nebo tmy není vůbec jednoduché. Soužití netopýrů s lidmi přináší mnohá úskalí. Vzhledem k neoblíbenosti těchto živočichů vyvolává výskyt v domech a bytech u mnoha lidí fobie. Každopádně zamotání netopýra do ženských vlasů je neustále tradovaným nesmyslem. Všechny druhy netopýrů patří ke zvláště chráněným živočichům, takže jejich výskyt v lidských obydlích a případné zásahy do jejich života je třeba konzultovat s orgány ochrany přírody, které je musí povolit nebo doporučit vhodná eliminační opatření, případně za pomoci specialistů zajistit jejich přesun na jiná vhodná místa. Vybrané objekty, např. některé kostely a zámky s velkými letními koloniemi netopýrů, byly prohlášeny i za chráněná území na základě evropských směrnic na ochranu přírody.

Netopýr velký (*Myotis myotis*), letní kolonie Foto T. Kašpar

Šelmy (*Carnivora*)

Další významnou skupinou savců žijících v blízkosti lidí jsou šelmy, které chytají živou kořist. Jsou to masožravci a tomu je uzpůsoben i jejich chrup, který je úplný, s vyvinutými protáhlými špičáky. Šelmy jsou velmi pohyblivé a mají vysoce vyvinuté a dokonalé smysly včetně zraku. Na zadní straně oka za sítnicí je zvláštní vrstva buněk, odrážející již jednou prošlé světlo zpět ke zrakovým buňkám. Tato vrstva způsobuje světlé zrcadlení očí. Některé druhy šelem mají i schopnost vidění za zhoršených světelných podmínek. Dalším charakteristickým znakem šelem jsou drápy, u kočkovitých zatažitelné.

Stálým a mnohdy obtížným obyvatelem lidských staveb je **kuna skalní**. Na rozdíl od své vzácné lesní příbuzné má kratší ocas, na prsou světlou až bílou skvrnu zasahující až na nohy a pod hnědou srstí prosvítá bílá podstata. Doupata si vytváří na půdách kostelů, starých budov, dřevěných chalup i v kůlnách a stodolách, ale také ve zděných budovách i chatách. Kuna skalní dovede šplhat dokonce i po kolmé stěně domu a obratně se pohybuje po trámůvých půd i na střechách. Loví drobné hlodavce, ale také králíky, zajíce, drobné kurovitě ptáky a také domácí zvířectvo. Často jsou její potravou i netopýři. Nepříjemný je její kroucený trus, kterým znečišťuje půdy. Vydává také dost nepříjemné zvuky především v době páření, které spadá do období července a srpna. Kuna má prodlouženou březost, takže její mláďata se rodí až v pokročilém jaru v dubnu až květnu. Zamezení jejímu výskytu především v sezónně obydlených obydlech je velmi obtížné.

Méně se už v lidských sídlech vyskytuje **tchoř tmavý**. Oproti kunám má kratší nohy, je tmavohnědě zbarvený a větší bílé plochy vytvářejí na hlavě masku. V obcích i městech si staví někdy úkryty pod podlahou stodol a seníků, v hromadách kamení nebo dřeva, někdy si nory i sám vyhrabává. Tchoř je vázán především na vodní toky, kde loví a sbírá různé živočichy a konzumuje mršiny. Oblíbenou jeho potravou jsou žáby, konzumuje také hady - je do velké míry odolný i vůči zmijímu jedu. Je však schopen lovit i ryby, protože je dobrým plavcem. Dovede šplhat na stromy. Obecně známá je u tohoto tvora existence vyvinuté pachové řitní žlázy, z níž při nebezpečí vypouští smrdutý sekret. Tato jeho vlastnost se dostala i do lidové slovesnosti. Podobně jako kuna skalní se často hlasitě a velmi různorodě ozývá.

Nejmenší šelmou, kterou můžeme spatřit u lidských obydlí, je **kolčava**. Naše nejmenší šelma je hojná jen v místech s množstvím drobných hlodavců, kteří jsou její hlavní potravou. I když loví především v noci, není vzácné ji spatřit při lovu i ve dne při charakteristickém panáčkování. Tato šelma je značně proměnlivá v tělesné velikosti a na rozdíl od

především dvou druhů nemá výrazné hlasové projevy. V blízkosti venkovských usedlostí a na zahradách domů je možné spatřit i **hranostaje**, skořicově hnědě zbarvenou šelmu s černým koncem ocasu. Hranostaj se na zimu přebarvuje do bíla, přičemž mu zůstává jen černý konec ocasu. Někteří jedinci však na zimu nepřebarvují vůbec nebo jen částečně. Při obraně rovněž využívá k odpuzení nepřítele výměšků řitních žláz podobně jako tchoř.

Nepůvodní šelmou je u nás **norek americký**. Mnozí jedinci se z chovu na kožešinových farmách dostali do volné přírody, bohužel i vypuštěním. Postupně se druh plošně rozšířil a způsobil vyhubení původního norka evropského na většině území Evropy, tedy i u nás. Spolehlivě je výskyt původního druhu u nás doložen naposledy v 19. století. Norek americký je tmavohnědá štíhlejší šelma, která působí velké škody na populacích volně žijících zvířat. Je dobrým plavcem. V blízkosti lidských sídlišť se vyskytuje i známá **liška obecná**. Její potravou jsou drobní hlodavci a druhou část tvoří nejrůznější bezobratlí, např. hmyz, žížaly apod. V zimě loví i zajíce a ptactvo do velikosti bažanta. V minulosti byla u nás liška přenašečem vztekliny.

Hlodavci (Rodentia)

Počtem druhů je to nejpočetnější řád savců, jehož zástupci jsou velmi přizpůsobiví k životu v různých prostředích. Zatímco velikost i vzhled hlodavců jsou velmi různorodé, jednotná je stavba především lebky a chrupu. Ke konzumaci rostlinné potravy mají přeměněn jediný pár řezáků v tzv. hlodáky, které neustále dorůstají. Sklovina je pouze na přední části zubů, a proto se zadní měkká část obrušuje mnohem rychleji a na špičce hlodáků vzniká ostrá hrana. Špičáky chybějí a třenové zuby a stoličky, kde dochází k rozmělnění potravy, jsou od sebe odděleny větší mezerou. Jako ostatní převážně býložravci mají hlodavci poměrně dlouhé střevo.

Veverka obecná patří také neodmyslitelně k savcům obyvatelům měst, kde ji nalezneme především v parcích. Silné zadní končetiny s velkými drápy a velký huňatý ocas jí umožňují život na stromech, kde si staví i hnízda. Zbarvení je proměnlivé. Spodní

Veverka obecná (*Sciurus vulgaris*)

Foto Z. Mačát

strana je bělavá, zatímco vrchní část nohy i ocas jsou rezavé, šedohnědé, tmavohnědé až černé. Tmavě zbarvení jedinci převažují v horách, v jehličnatých a smíšených lesích a v chladnějších polohách záplavových území řek, zatímco v listnatých lesích a v pahorkatinách převažují rezavé formy. Vzhledem ke své přizpůsobivosti si zvykla i na život v městských parcích, kde ztrácí svou přirozenou plachost. Stavby veverky jsou sice kolísavé, ale je nesporné, že oproti minulosti znatelně ubyla.

Další dva druhy hlodavců jsou vázány na okolí tekoucích i stojatých vod a žijí i v lidských sídlech. **Hryzec vodní** je hrabošovitý hlodavec ve velikosti potkana a mnozí lidé jej s ním snadno zaměňují. Je tmavohnědý až šedý, mladí jedinci jsou často černí. Mnohé populace žijí i daleko od vody na zahradách a v sadech. Živí se hlavně zelenými částmi rostlin, ale také kořeny a oddenky, jejichž podíl se v zimě zvyšuje. V zahradách a sadech konzumuje především kořenovou zeleninu a kořeny ovocných stromů a keřů, hlavně jabloní. Místy tak působí značné škody. Žije v rozsáhlých systémech podzemních nor, kde má hnízda i zásobárny potravy. Vyhrabanou hlínu vrší do plochých hromádek.

Ondatra pižmová je našim nepůvodním druhem hlodavce. Je velikosti králíka, srst je hnědá s rezavým odstínem. Pochází ze Severní Ameriky, v letech 1905 - 06 byla vysazena v Dobříši u Prahy a odtud se rozšířila do Německa, Rakouska i na další území našeho státu. Vyskytuje se na tocích, případně rybnících i v obcích a městech. Dříve byla významným kožešinovým zvířetem, ale její stavby značně poklesly. Při přemnožení může na rybnících působit škody vytvářením děr v rybníčních hrázích. Je aktivní především v noci a za šera, často je možné ji spatřit na tocích ve městě v brzkých ranních hodinách. **Myš domácí** provází člověka již několik tisíciletí. Šedavě nebo žlutě zbarvený drobný hlodavec prozradí svou přítomnost v budově nebo místnosti charakteristickým, často až nepříjemným zápachem. Jde původně o stepní a polopouštní druh savce jižních oblastí Evropy a Asie, který se aklimatizoval na příhodnější podmínky v budovách. Během vegetačního období se myši domácí dostávají do polí, na úhory a vinice. V teplejších oblastech jižního Slovenska žijí v přírodě celoročně, jako původní populace - jde o poddruh *myš panonskou*, někdy nazývanou *myš obilní*. Oproti myši domácí je světlejšího zbarvení. Zimuje v podzemních hnízdech, v jejich okolí si buduje zásoby krmiva (zrno, semena plevelů...). Člověkem byla myš zavlčena téměř do celého světa, horské chaty na vrcholcích hor nevyjímaje. Myši domácí žijící s člověkem jsou nesmírně přizpůsobivé - jsou schopny přežít v mrazících se stálou teplotou pod bodem mrazu nebo v hlubinných dolech za úplné tmy. Její rozmnožovací schopnost je velká - ročně

Myš domácí (*Mus musculus*)

Foto Z. Klátil

může mít 5 - 10 vrhů při počtu 4 - 9 mláďat v jednom vrhu.

V západním výběžku naší republiky – na Ašsku a Chebsku – se vyskytuje její příbuzná, **myš západoevropská**, která je dalším poddruhem myši domácí. Její hlavní areál je v západní, jižní a jihovýchodní Evropě, vyskytuje se také v Malé Asii a Iránu i severní Africe. Člověkem byla zavedena do různých koutů světa. V západní části státu vytváří s myši domácí tzv. hybridní zónu, kde se oba poddruhy, někdy považované i za samostatné druhy, vzájemně kříží. Vzniklé kříženci však mají menší vitalitu a jejich úmrtnost je znatelně vyšší než u jedinců původních forem.

Tato myš je tmavšího zbarvení než myš domácí.

Potkan je často mylně nazýván krysou, od níž se liší vzhledově i způsobem života. Původně žil potkan v bažinatých oblastech východní Asie a s lodní dopravou se rozšířil do celého světa, především do Evropy a Severní Ameriky. V dospělosti je větší než krysa, jeho ocas je u kořene nápadně zesílený a nepřesahuje délku těla. Je lysý se šupinami, přičemž jeho vrchní část je tmavší než spodní. Uši jsou krátké. Osídluje podzemní kanály a kanalizační toky, sklepy, skladiště, skládky a zemědělské objekty i silážní jámy. V létě žije potkan také na březích vod, případně se po tekoucích vodách přesunuje mezi lidskými obydlími nebo sídly. Tento nepřijemný hlodavec je všežravý. Je dobrým běžcem i plavcem a také dobře skáče. Na rozdíl od krysy nešplhá po trámech a střešních konstrukcích. Žije v koloniích navzájem příbuzných jedinců se složitou hierarchií. Množí se po celý rok, březost trvá 22 - 24 dní a velikost vrhu je až 15 mláďat. Potkan se dožívá stáří až šest roků, obvykle však jen kolem dvou let. Tento hojný hlodavec má značný hospodářský význam. Škodí nejen konzumováním a ničením potravin pro člověka i hospodářská zvířata, ale také rozšiřováním různých nakažlivých chorob. Přenáší např. Weilovu žloutenku způsobenou jedním druhem bakterie *leptospira*. Příznaky jsou různé, nejčastěji jsou podobné lehké chřipce.

Krysa je menší a štíhlejší než potkan. Ocas je nápadně dlouhý a jednobarevný, přesahující u dospělců délku těla. Oči jsou nápadně velké a uši jsou neosrstěné. Zbarvení je značně proměnlivé. Vyskytuje se ně-

kolik barevných variant. Některé jsou tmavé až černé, jiné šedivé nebo rezavě hnědé se světlým břichem. Krysa pochází zřejmě z jihovýchodní Asie, nyní je rozšířena v teplejších částech většiny kontinentů. V Evropě zdomácněla mnohem dříve než potkan – nejstarší nálezy známe z období asi před 3000 lety. Ve středověkých městech byla zcela běžná, její vymizení nesouvisí s často

Potkan (*Rattus norvegicus*)

Foto Z. Klátil

dříve tradovanou příčinou, již mělo být rozšíření potkana u nás, ale se změnou životního stylu našeho obyvatelstva. Místo suchých dřevěných staveb se začaly stavět kamenné, cihlové a později i betonové budovy s vlhkými sklepy a kanalizací. Na určitou dobu krysa vymizela z celého území státu a až v roce 1929 byla opět zjištěna v Praze. Nové osídlení v Čechách bylo podmíněno asi lodní dopravou po Labi – nyní se zde vyskytuje v okolí této řeky. Krysa je suchomilný a původně stromový druh hlodavce. Proto se často vyskytuje až ve vyšších patrech skladů, sýpek, dřevěných budov a hospodářských objektů. Vzhledem k tomu, že existují věrohodné zprávy o její přítomnosti v dřevěných stavbách v oblasti Ostravice, není dosud vyloučen její výskyt ani na některých místech na Valašsku. Krysa žere především dužnaté plody, zrní, zeleninu, brambory a zelené části rostlin. Rozmnožovací schopnost je menší než u potkana – ve vrhu je sice podobný počet mláďat, ale za rok bývá jen 4 - 5 vrhů. Tzv. bílé „laboratorní krysy“ jsou ve skutečnosti albiní potkana. Je přenašečem infekčních chorob - ve středověku byla jedním z mezihostitelů a původcem epidemií plicního moru.

Dalšími živočichy, kteří se vyskytují v zahradách a sadech a v zemědělských objektech, jsou plši. Jde o noční zvířata, která jsou nápadná svými hlasy. Největší z nich je **plch velký** podobající se malé veverce. Zbarvení je však šedé až šedohnědé a dlouhý huňatý ocas je jednobarevný. Tento druh je vázán hlavně na listnaté lesy, ale v létě se vyskytuje i v senicích, stodolách a kůlnách. Na zimu se stěhuje i do budov. Vydává charakteristické vrčení, v době páření vydává navíc písčavé zvuky. Zimu přežívá zimním spánkem, do něž upadá již počátkem října, a probouzí se až koncem dubna – proto se mu lidově říká plch sedmispáček.

Druhým druhem plcha, který se občas vyskytne spíše jen v lesních chatách, v seni-

cích nebo chalupách na samotách, je **plšík lískový**. Nejmenší náš plch je světle rezavě až žlutavě zbarvený, s dlouhým huňatým ocasem. Na rozdíl od svého velkého příbuzného jde o tichého živočicha.

Mnozí lidé si myslí, že v okolí lidských obydlí žije i **kočka divoká**. Tato šelma se vyskytuje především na Slovensku v rozsáhlých listnatých a smíšených lesích pahorkatin a nižších horských poloh, kde je po roce 1969 zaznamenán velký úbytek druhu. Přítomnost kočky divoké v Beskydech nebyla dosud potvrzena, ale není zcela vyloučena. Tzv. divoké kočky jsou zdivočelé kočky domácí, které žijí volně a nezávisle na člověku ve městech i obcích nebo v rozsáhlých průmyslových komplexech. Rozlišovat kočky domácí od divokých jen podle zbarvení není možné. Zdivočelé kočky domácí lze odlišit od divoké kočky především dle tvaru a délky ocasu. Kočka divoká má ocas kratší a tlustší, je ukončený tupě a pruhy na jeho konci jsou širší.

Podobně jako u ptáků, i u savců se mnohé další druhy vyskytují ve městech a obcích přechodně – jde třeba o **zajíce polního** nebo **srnce obecného**, jehož je možné potkat v noci nebo nad ránem i na přes den frekventovaných ulicích – např. ve Vsetíně na Smetanově ulici. Na Bečvě ve Vsetíně se vyskytuje v zimním období občas **vydra říční** a při rozednávání je možné ji i zahlédnout. Před lety se dokonce mladá vydra zaběhla do jednoho z obchodů u nádraží ve Vsetíně. Vydra se sice vyskytuje především v řekách a na rybnících, ale občas navštíví i malé rybníčky u domů s nasazenými rybami a ty je schopna vylovit do poslední rybky. Stavby vydry se v posledním desetiletí znatelně zvýšily a není již vzácností ani v horních částech Valaška.

Okruh savčích druhů vyskytujících se občas nebo příležitostně v zastavěných částech obcí a měst je však mnohem širší.

LITERATURA

ANDĚRA, Miloš, *Myš domácí západoevropská, Mus musculus domesticus* Schwarz & Schwarz, 1943. Dostupný z WWW: <http://www.biolib.cz/cz/taxon/id20626/> [cit. 2013-03-15]

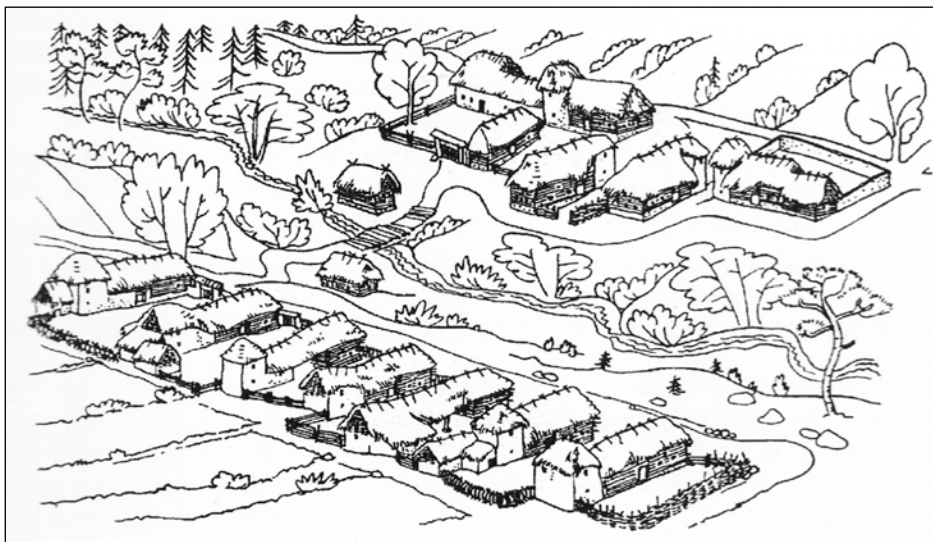
BOLFÍKOVÁ, Barbora, HULVA, Pavel, *Kontaktní zóna dvou druhů ježků ve střední Evropě*. Dostupný z WWW: <http://vertebratus.cz/index.php/genetika/6-kontaktni-zona-dvou-druhu-jezku-ve-stredni-evrope> [cit. 2013-03-15]

ANDĚRA, Miloš, HORÁČEK, Ivan, *Poznáváme naše savce*. Praha 1982.

PEKLIKÁN, Jaroslav, GAISLER, Jiří, RÖDL Pavel, *Naši savci*. Praha 1979.

JIRSÍK, Josef, *Jak žijí zvířata. Přírodopis živočišstva*. Mor. Ostrava – Přívoz 1935.

MACHOLÁN, Miloš, MUNCLINGER Pavel, *Hybridní zóny a „záhada záhad“*. Studium hybridních zón a otázka vzniku druhů. Dostupný z WWW: <http://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/hybridni-zony-a-zahada-zahad-studium-hybridnich-zo.pdf> [cit. 2013-03-15]

Rekonstrukce středověké kolonizační vesnice zdroj: http://www.kacanovy.cz/admin/files/Image/archeo/planel_konice.jpg

Středověká kolonizace a Vsetín

Pavel Mašlák

Počátky města Vsetína a jeho okolí jsou spojeny s templáři. Ti zde dle dobových listin podporovali kolonizaci a osídlování zdejší hornaté oblasti. Tento příspěvek si klade za cíl přiblížit čtenáři problematiku středověké kolonizace a ukázat, jak probíhala na území Vsetínska.

Doba 13. století je přelomovým obdobím pro dějiny českého státu ve středověku. V tomto období se utváří z přemyslovských držav mocný státní útvar, jenž prostřednictvím svého vládnoucího rodu ovlivňuje středoevropskou politiku.¹ K významným fenoménům tohoto století patří také kolonizování neosídlených oblastí země. Do 12. století byla totiž velká část našeho území liduprázdná, jednalo se hlavně o hornaté oblasti. Z neobydlených oblastí neplynul šlechtě žádný finanční zisk, proto dochází ve 12. a hlavně 13. století ke kolonizaci těchto míst, jediné z vesnic mohly majitelům plynout náležité příjmy. Kolonizace znamená zakládání nových osad a polností na dosud neobydleném území. Jejimi organizátory jsou panovník, šlechta nebo církev. Kolonisté přicházeli buď ze zalidněných oblastí nížin, kde už je půda nestačila uživit, nebo ze zahraničí, tehdy se jednalo o německé obyvatelstvo.

K tomu, aby se člověk vydal ze své vesnice na nejistou cestu k založení nové usedlosti, bylo potřeba pobídek. Kolonisté se tedy osvobodzovali od daní a rent na určitou lhůtu, dokud jim z nové usedlosti nezačaly plynout výnosy. Od lhůty pochází název Lhota pro vesnice vzniklé kolonizací. Organizaci kolonizace řídil lokátor. Jednalo se o zámožné šlechtice či kupce, kteří si mohli dovolit kolonizaci financovat. Lokátor uzavíral smlouvy s majitelem

kolonizovaného území, dále rozčleňoval půdu do parcel, které měly připadnout jednotlivým usedlostem. Za to získával často svobodné právo šenkování piva ve vesnici, nebo právo postavit pilu či mlýn, často získal i dědičný úřad rychtáře (představeného vesnice). On musel domlouvat rodiny, které měly osídlit neobydlenou oblast. V prvním roce dával často rodinám i obživu.

Kolonisté přicházeli se svým skromným majetkem do kolonizované oblasti. Zde si nejprve postavili provizorní přístřeší (zemnici) a pustili se do klučení lesa. Tam, kde to bylo možné, stromy nepálili, ale káceli. Do vzniklého popela vyseli obilí, po sklizni pokračovali v kultivaci půdy. Ze dřeva postupně stavěli hospodářské stavby (sýpky, chlévy, zásobní jámy), stavba domu přišla na řadu obvykle jako poslední.

Díky kolonizaci dochází také ke změně právního postavení držitelů půdy. Na naše území proniká německé právo. Dle něj majitel podstupuje půdu rolníkovi za předem dohodnutou rentu (jednalo se o peníze, naturálie či několik dní roboty). Poddaný může s půdou libovolně disponovat, usedlost mohou zdědit jeho děti, může ji upravovat, zastavit a s jejími výnosy hospodařit dle svého uvážení. To přispělo k rozvoji peněžní směny během 13. století. K dalším důležitým změnám patřilo právo na osobní svobodu a právo obyvatel vesnice na samosprávu obce.

Ještě ve 12. století byla většina území Vsetínska porostlá rozsáhlými, špatně přístupnými lesy. Zdejší klimatické podmínky málo vhodné k zemědělství nelákaly tudíž lidi k zakládání osad. Také poloha na hranici přemyslovských držav a uherského státu, jež sloužila jako nárazníkové pásmo pro případ války, nečinila toto území nijak atraktivním. Sousední oblasti jako Brumovsko nebo Kelečsko měly vhodnější podmínky a ke kolonizaci zde dochází dříve.² Území Vsetína začalo být zřejmě osídlováno až ke konci 13. století a velkou zásluhu na tom měl řád templářů.

Templáři se na našem území netěšili takové podpoře panovníka jako johanité a řád německých rytířů. V českých zemích měli celkově čtyři komendy, z toho jamolicí a čejkovická komenda se nacházely na Moravě. Majetek komendy v Jamolicích nebyl příliš rozsáhlý, obsahoval několik vesnic a hrad Templštejn, vybudovaný nad řekou Jihlavou. To čejkovická komenda měla větší význam. Dle písemných pramenů zde sídlil komtur Ekko, jenž byl představený celého řádu pro Čechy, Moravu i Rakousy. Čejkovický dům je tudíž hlavním sídlem řádu pro všechny tři země. O komturu Ekkovi se nám bohužel nezachovalo mnoho informací. Podle jeho jména, zkratka od Ekhart, lze usuzovat na jeho původ v německých zemích. První zmínka o komturovi se objevuje roku 1292, je tudíž pravděpodobné, že do Evropy přišel z Palestiny po pádu posledního křižáckého města v této oblasti Akkonu roku 1291.³ Ekko se mimo jiné pohyboval v prostředí pražského panovnického dvora, kde si dokázal vybudovat váženou pozici.

Právě Ekko je spojen se Vsetínem. Víme o tom na základě dvou listin z let 1297 a 1308. Roku 1297 získává pro řád rozsáhlé území v horách na Valašsku po obou březích řeky Bečvy od významného šlechtice Protivy z Doubravice. Větší část majetku obdržel Ekko od Protivy darem, za menší část zaplatil 250 hřiven stříbra.⁴ Další listina pochází z 3. března roku 1308, popisuje se v ní rozsáhlá transakce mezi templáři a velmožem Vokem z Kravař, kdy Ekko majetek řádu na Valašsku pronajal Vokovi z Kravař na dobu 31 let.⁵ Smlouva souvisí se zatčením templářů ve Francii rok před jejím vydáním a nejistou bu-

Dobové zobrazení kolonizační činnosti

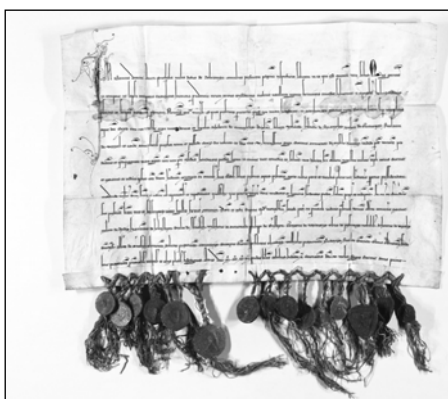
archiv autora článku

doucností, která řád čekala. V listině je poprvé v historii zmíněn Vsetín (Setteinz), tehdy jako městečko. Mimo jiné je předmětem transakce i hrad Freundenberk, ale jeho přesná lokalizace není známá, možná se jedná o Klenov u Bystřičky.⁶ K návratu templářů na Vsetín už nedochází, protože po zrušení řádu roku 1312 zůstává Vsetínsko v držení pánů z Kravař.

Podmínky smlouvy dokazují kolonizační činnost, kterou templáři zahájili na území Vsetínska a v níž měl pronajimatel nadále pokračovat. Templáři si dle smlouvy ponechávají patronátní právo ke stávajícím a i v budoucnu postaveným kostelům. Ke každému kostelu náležel svobodný lán a měrice žita a ovsa z každého lánu. V listině se konkrétně zmiňuje jediný kostel, a to ve Vsetíně, ke kterému náležel mlýn. Templáři si také ponechávají území na obou březích potoka Rokytenky až k jeho ústí do řeky Bečvy, kde panoval čilý kolonizační ruch organizovaný templáři. Obě smluvní strany mají právo v lese lovit a těžit dřevo, v souvislosti s tím má být každé nově vzniklé vesnici přidělen takový kus lesa, aby pokryl její spotřebu dřeva. Do budoucna má řádu také patřit polovina všech výnosů, jež by majiteli plynula z případné těžby kovů. Po vypršení smlouvy se na klučení lesa mají společně podílet jak Vok se svými dědici, tak i templáři a počítá se s uzavřením smlouvy nové.

Jak mohl Vsetín ve svých počátcích vypadat? Zde musíme více popustit uzdu fantazii, protože konkrétní popis města nemáme. Vsetín se rozkládal na vyvýšenině nad řekou Bečvou, na západní a východní straně byl ohraničen roklinami, které vytvořily potůčky stékající z Jablonové, jižní stranu vymezoval svah pravého břehu Bečvy. Jádrem městečka bylo lichoběžníkové náměstí, dle jeho velkého rozměru předpokládal zakladatel, že se město bude rychle rozrůstat. Zde se pořádaly trhy, díky čemuž se zde scházeli lidé z okolí a do města s sebou přinášeli peníze. Jižní stranou náměstí probíhala komunikace z „Valašského“ Meziříčí do Uher. Při ní stál kostel, jednalo se o nevelkou dřevěnou stavbu. Náměstí obklopovaly jednoduché dřevěné domy, ve kterých žili obyvatelé spolu s domácími zvířaty, jak bývalo ve středověku zvykem. Dle popisu je tedy vidět, že Vsetín ve svých počátcích připomínal spíše malou vesnici, až během dalších století se městu podařilo rozrůst se ze skromných začátků do současné podoby.

Vesnický charakter Vsetína nebyl ničím výjimečným, vesnické obyvatelstvo totiž tvořilo ve středověku většinu společnosti a svojí zemědělskou činností živilo šlechtice, církve i obyvatele měst. U nás vznikaly vesnice původně v nížinách na nejúrodnějších půdách. Tam se mohla stavení a pole rozmisťovat dle libosti, protože nikoho nelimitoval rozsah území. V členitějším terénu se vesnice stavěly v údolí řek, které zároveň tvořily komunikační osu. V nížinách bylo osídlení husté a pravidelné, zatímco v horském terénu jsou mezi vesnicemi

Listina Protivy z Doubravice
<http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/RM/2693/charter#anchor?q=protiva+z+doubravice>

velké vzdálenosti. Během kolonizace vznikají vesnice pravidelného půdorysu, protože půdy už nebylo jako dříve a bylo ji třeba rozdělit mezi nově přichozí kolonisty. Půdorysy středověké vesnice měly několik základních variant odvozených z povahy terénu, vodních toků a nejbližších cest. Ve vnitrozemí převládaly návesní vesnice s domy pravidelně rozloženými kolem návsi. V kolonizačních oblastech se uplatňoval hlavně řadový půdorys, usedlosti byly rozmístěny v řadě podél potoka či cesty, na jedné nebo na obou stranách (s takovýmto půdorysem vesnic se také setkáváme na Vsetínsku). Osady u potoka mohly často postihovat povodně, proto někdy docházelo k jejich přesunutí na jiné místo.

Dříve mohli vesničané nakládat s půdou ve svém okolí do jisté míry svobodně, ale kolektivně. Během kolonizace se půda rozparcelovala do přesných jednotek, tzv. lánů. Jeden lán měl užívat majitele i s rodinou a zároveň poskytnout výnosy na zaplacení daní a desátků. Jeho velikost se tedy lišila v různých krajích podle úrodnosti půdy. Například tzv. český lán měl 48 jiter (stará plošná jednotka, která vymezovala plochu, kterou oráč s koněm zorá od rána neboli jitra za jeden den), což odpovídá asi 18 hektarům. Z jednoho lánu se odváděla daň feudálnímu pánovi.

Počet obyvatel vesnice se lišil dle úrodnosti půdy, terénu nebo doby, jak dlouho vesnice stála. Nejpočetnější byly vesnice s počtem 11 až 20 osedlých, tento pojem ve středověku znamenal to, co v současnosti statek či hospodářství. U těchto sídel lze odhadovat, že počet jejich obyvatel se pohyboval do sta dospělých osob. Na samotném Vsetínsku jsou první zmínky o obcích ze 14. století a jedná se konkrétně o Leskovec, Lhotu u Vsetína, Rokytnici, Liptál, Prlov, Jarcovou, Oznici, Brňov, Krásno a Velkou Lhotu. Kromě Vsetína neměla žádná z obcí městská práva.

Vznik měst také patří k významným fenoménům 13. století. U nás plnila tržní, hospodářské a správní funkce na počátku středověku hradiště. Z některých hradišť se začínají v 13. století stávat města nárůstem populace a udělením městských práv. V tomto období do-

cháží v českých zemích k největšímu zakládání měst v historii. Většinou se jedná o udělení privilegia stávajícímu hradišti či osadě. Měst založených „na zeleném drnu“, to znamená úplně nově vystavěných, je menšina. Hlavním iniciátorem této činnosti byl král, jenž si uvědomoval význam měst pro hospodářství země i vlastní pokladnici. Daně zde vybírané putovaly totiž přímo k panovnickému dvoru a staly se postupem doby nejdůležitějším královským příjmem.

Jak už jsem zmínil, Vsetín byl vybaven právem pořádat trhy. Díky trhům, které se ve městech pravidelně pořádaly, sem přicházeli lidé z venkova, aby zde mohli prodat zemědělské přebytky. Ve městech potom naopak nakupovali výrobky od řemeslníků. To přispívalo k rozvoji peněžní směny v našich zemích. Tyto trhy se nazývaly týdenní podle jejich pravidelného konání. Dvakrát do roka (hlavně na jaře a na podzim) se pořádaly výroční trhy (jarmarky), které povoloval panovník zvláštním privilegiem. Na ně měli přístup cizí řemeslníci a kupci z jiných měst. Jarmark často probíhal i celý týden.

Jak lze vidět, templářská kolonizace s velkou pravděpodobností přispěla k osídlení dosud málo obydleného vsetínského kraje. Vytvořila základ pro další rozvoj Vsetínska a jeho začlenění do hospodářské soustavy českých zemí. Přesto zde nadále zůstávaly velké oblasti lidskou rukou nedotčené, čekající na příchod člověka. Ovšem to už je jiný příběh.

LITERATURA

- BALETKA, Ladislav a kol., *Vsetín: město a čas*. Vsetín 2008.
- BALETKA, Tomáš, *Páni z Kravař, Z Moravy až na konec světa*. Praha 2003.
- JAN, Libor, *Působení a struktura templářského řádu v Čechách a na Moravě*. In: MITÁČEK, Jiří (ed.): *Ad musealem laborem*. PhDr. Slavomíru Brodesserovi k šedesátým pátým narozeninám. Brno 2005.
- KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha 2005.
- MEZNIČEK, Jaroslav, *Lucemburská Morava 1310-1423*. Praha 1999.
- Kolektiv autorů: *Okres Vsetín. Rožnovsko Valašskomeziříčsko a Vsetínsko*. Lanškroun 2002.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, *Tři nejstarší doklady o Vsetíně*. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, C 8. Brno 1961.
- VÁLKA, Josef, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*. Vlastivěda moravská, Nová řada. Brno 1991.
- VONDRUŠKA, Vlastimil, *Život ve staletích. 13. století*. Brno 2010.

POZNÁMKY

- 1 MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Morava a Slezsko ve století posledních Přemyslovců (1197-1310)*. In: *Morava ve středověku*. Brno 1999, s. 28.
- 2 JANIŠ, Dalibor, KOHOUTEK, Jiří, *Středověké osídlení*. In: *Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Lanškroun 2002.
- 3 JAN, Libor, *Působení a struktura templářského řádu v Čechách a na Moravě*. In: MITÁČEK, Jiří (ed.): *Ad musealem laborem*. PhDr. Slavomíru Brodesserovi k šedesátým pátým narozeninám. Brno 2005, s. 25.
- 4 Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (CDM). Sv. V. Brno 1950, č. 77, s. 79-80.
- 5 CDM VI, č. 17, s. 13-15.
- 6 KOHOUTEK, Jiří, *Výzkum středověkých hradů v oblasti Vsetínských vrchů*. In: *Archaeologia historica* 16, 1991, s. 241-254.

Bývalé prostřednobečvanské fojtství (pohled od západu – ze dvora)

Foto okolo roku 1980

Ke vzniku obce Prostřední Bečva a k historii fojtství na Prostřední Bečvě

Karel Jan Malina

Úvodem

Přestože dobou svého vzniku a existence Prostřední Bečva patří mezi nejmladší obce na Rožnovsku, jsou poznatky o jejím ustanovení a o životě jejích obyvatel v 18. století a až do poloviny 19. století značně kusé. A nelze se tomu divit, protože pramenná základna k poznání jejího historického vývoje se prakticky skoro žádná nedochovala.

V prvé řadě představuje pro Prostřední Bečvu nenahraditelnou škodu ztráta první a nejstarší gruntovní čili pozemkové knihy Horní Bečvy. Došlo k ní už v 18. století při dlouhotrvajícím sporu o hranice na území později založených Karlovic mezi rožnovským a vsetínským panstvím v letech 1698–1713. Hornobečvanská gruntovní kniha jako jeden z dokladů byla předložena brněnskému tribunálu, u kterého se měl spor rozřešit. Tam se ale nenávratně ztratila, jak dokládá zmínka v později (až v roce 1744) nově založené jak hornobečvanské¹, tak i prostřednobečvanské gruntovníci². Poznámka zanesená v gruntovní knize Prostřední Bečvy nám ovšem neobjasňuje, zda se jednalo pouze o ztracenou gruntovní knihu Horní Bečvy, anebo zda v té době už existovala i první a obdobně nenalezená gruntovní kniha Prostřední Bečvy, pokud ovšem byla vůbec založena hned při vzniku obce. K další ztrátě došlo v roce 1898, kdy byla odprodána většina rožnovsko-krásenského panství. Písemnosti týkající se rožnovské části velkostatku byly postoupeny

do Rožnova na lesní úřad, ale podle výpovědi pamětníků došlo tehdy v rožnovské papírně k rozsáhlé ničivé skartaci, které padly za oběť tři vozy písemností. Zřejmě byly zničeny kromě účtů zbytky písemností přenesené agendy a skoro beze zbytku starší archiválie dominikální správy.³

Při těchto ztrátách o to cennějším pramenem, žel v minulosti málo využívaným, se stávají církevní matriky. Matriky jako důležitý pramen pro lokální i regionální historii bývaly nejednou opomíjeny zřejmě z toho důvodu, že genealogické bádání, má-li se dobrat zajímavých výsledků a objevit pozoruhodné souvislosti, vyžaduje časově i metodicky značně náročné postupy navíc s překonáváním nejedné nástrahy rukopisných záznamů různé kvality. Teprve až v době nedávne se významně uplatnila nezbytná metoda rané užitě občanské genealogie, podle které byla prakticky rozpracována teorie o znásobených příjmeních v jednotlivých farnostech Valašska.⁴

V dosavadní regionální vlastivědné literatuře jsou reálie nejstaršího období historie obce

Prostřední Bečva značně mezerovité a k tomu ještě zachyceny až do naší současnosti v podstatě beze změn.⁵ Doufám, že následující příspěvek rozšíří obecné povědomí o jejím počátku a minulosti, i když vyplňuje samozřejmě jen nedostatečně nadále převažující bílé místo na mapě dějin Prostřední Bečvy.

Určení data vzniku Prostřední Bečvy jako samostatné obce

Aniž bychom přeceňovali matriční výzkum, s nemalým překvapením se můžeme ptát, proč zatím stále nebyl ověřen tak snadno dostupný údaj, kdy se v hlášeních farníků při matričních zápisech jejich křtů, oddavků a pohřbů objevuje fakticky poprvé název nové obce Prostřední Bečva. Od tohoto prvního záznamu je přece možné odvodit s přesností i rok vzniku či ustanovení Prostřední Bečvy jako samostatné obce.⁶

První záznam Prostřední Bečvy v rožnovské rodné matrice je z 15. prosince 1703.⁷ V oddací matrice je Prostřední Bečva poprvé zmiňována 24. ledna 1704.⁸ Naopak v úmrtní matrice se značným opožděním až 10. června 1706, což mohlo být očividně způsobeno tím, že v té době ne každý pohřeb byl matričně evidován.⁹ Na základě těchto údajů je zcela zřejmé, že vznik Prostřední Bečvy můžeme klást do roku 1703.

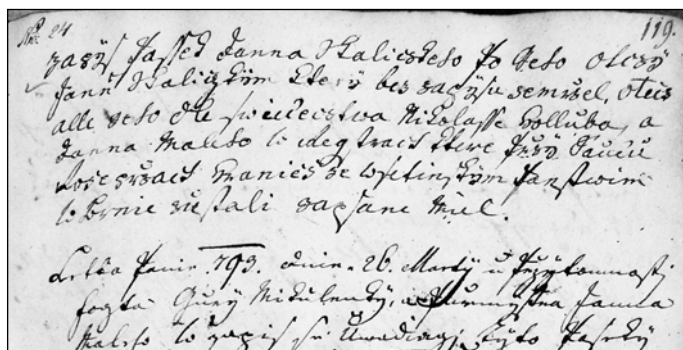
Abychom o tom nabyli větší jistoty, v matrikách analogicky sledujeme záznam Karlovic. Právě Karlovice, u nichž je známo přesné datum jejich založení, mohou prokázat, v jakém časovém rozpětí od data jejich vzniku se název obce poprvé objevil v matrikách. Zakládací listinu nově vsi pod jménem Karlovic vydal majitel panství Karel Jindřich ze Žerotína dne 8. listopadu 1714.¹⁰ Farníci z Karlovic oznamují poprvé v rožnovském kostele název své obce při zápisu do rodné matriky dne 18. dubna 1715, tzn. po pěti měsících od jejího založení.¹¹

Prostřední Bečva byla tedy pravděpodobně ustanovena někdy ve druhé polovině roku 1703. Stalo se tak za Maxmiliána Antonína, hraběte ze Žerotína, který po zániku meziříčské větve rodu Žerotínů jako po-

12.	3. Filorovitz	matek Procházka Zena Katizina
15.	3. Procházka Bečva	Wojtan Fathán Zena Vojana
16.	3. Sijitza	Jemel Bile Zena Mariana

První záznam Prostřední Bečvy z 15. prosince 1703 v rožnovské rodné matrice z let 1688–1734

Záznam z 26. 3. 1793 v gruntovní knize Prostřední Bečvy se zmínkou o ztrátě starých „rejster“ (gruntovní knihy), který v přepisu s drobnými korekcemi zní: „Zápis pasek Jana Skalického po jeho otci Janu Skalickém, který bez zápisu zemřel, otec ale jeho dle svědectví Mikoláše Holuba a Jana Malého v rejstrach, které při soudě rozepřach hranic se vsetinským panstvím v Brně zůstaly, zapsané měl.“

slední potomek vízemburské větve rodu získal v roce 1694 rožnovské panství a vlastnil a spravoval ho až do své smrti v roce 1706. Prostřední Bečvu jako novou ves vrchnost zřídila oddělením západní části území Horní Bečvy, která nadále vedle Dolní a Prostřední Bečvy jako největší obec zaujímal velmi rozlehlý prostor celé pramenné oblasti Rožnovské Bečvy. Sahala až na sporné území později založených Karlovic, protože pasekářské usedlosti, které tam vznikaly, byly v některých případech zapisovány do hornobečvanské gruntovní knihy, případně i do gruntovních knih dalších obcí podle toho, odkud noví osadníci přicházeli.

Prostřední Bečva rozhodně nevznikla oddělením části Dolní Bečvy a části Horní Bečvy, jak se uvádělo před sto lety v dobové regionální vlastivědné literatuře.¹² Dokládá to srovnání soupisu usedlíků v Lánovém rejstříku z let 1656 a 1676, který zaznamenává Dolní a Horní Bečvu jako jednu ves, s vrch-

nostenským urbářem z roku 1675, který obě obce rozlišuje jako oddělené, a s následným tereziánským katastrem.¹³

Dělicí linie mezi Prostřední a Horní Bečvou byla vedena od levého břehu Bečvy proti proudu potoka Kyvňáčka a od pravého břehu Bečvy částečně podél koryta potoka Kněhyně a následně proti proudu Komárového potoka. Teprve až po čtyřiceti letech od svého vzniku, v roce 1744, se Prostřední Bečva dočkala založení své (první?) gruntovní knihy. Důvodem, proč byla založena až s takovým opožděním, mohlo být vyčkávaní na případný nález a vrácení ztracené původní hornobečvanské gruntovnice. Tehdy byla také současně založena nová gruntovní kniha pro Horní Bečvu.

Fojtství a fojti na Prostřední Bečvě

Vznikem Prostřední Bečvy Horní Bečva ztratila nejen poněkud výhodnější část rovinatějšího území podél Bečvy, ale spolu s ním i své fojtství. Potvrzují to nepřímě opět matriční zápisy a kromě matrik i jeden velice důležitý, leč v době svého vzniku jen mimovolně vzpomenuť a zanedbatelný údaj, který pochází až z roku 1772, kdy byl do gruntovní knihy Prostřední Bečvy zanesen zápis o dědickém převodu a prodeji prostřednobečvanského fojtství.

Hornobečvanským fojtem (v pořadí snad již čtvrtým: 1656 Jura Fojtásek, 1669 Mikuláš Fojt, 1676 Tomek Fojt) byl v době založení Prostřední Bečvy Jan Tomek. Jan, tehdy uváděn jako syn Tomáše Fojta, roku 1699 uzavřel sňatek s Annou, dcerou Pavla Andráskova-Majera, fojta na Hutisku. Díky matričním zápisům jeho narozených dětí v letech 1702-1712 je prokázáno, že zatímco ještě v březnu 1703 byl fojtem hornobečvanským, v roce 1704 je již fojtem prostřednobečvanským.¹⁴ Vedle rodné matriky se v oddací matrice současně objevuje zápis z 13. ledna 1704, který výslovně uvádí jako fojta hornobečvanského Martina Malinu (*cca 1633 - †13. 2. 1704).¹⁵

Tyto údaje nepochybně naznačují jedno: původní hornobečvanské fojtství po založení Prostřední Bečvy, protože se nacházelo na území odděleném pro novou obec, se evidentně automaticky stává prostřednobečvanským fojtstvím.

Vrchnost proto musela na zbytkovém území Horní Bečvy zříditi nové fojtství a její volba padla na pasekářskou usedlost Martina Maliny nad soutokem potoka Kněhyně a Bečvy. K rozhodnutí povýšit tuto usedlost na fojtství nesporně přispěla její poloha s nejvýhodnější rozloženým půdním základem, neboť od tohoto úseku podél toku Bečvy směrem k jejímu prameništi se Rožnovská brázda začíná výrazněji zužovat, sevřena svahy obou přilehlých horských pásem. S novým hornobečvanským fojtstvím byla v průběhu 18. století spojena nejen hrubopasečná živnost s moučným mlýnem a později i s postaveným pilným mlýnem zvaná Na horním (na jejím pozemku, za který vrchnost vlastníkům poskytla náhradu, byl pak ke konci 18. století postaven hornobečvanský kostel, fara a škola), ale i hrubopasečná živnost v údolí Milonův v Karlovicích.¹⁶

Staré hornobečvanské fojtství, potažmo od roku 1703 již prostřednobečvanské fojtství, bývalo v dokladech ze 17. století uváděno jako zákupné.

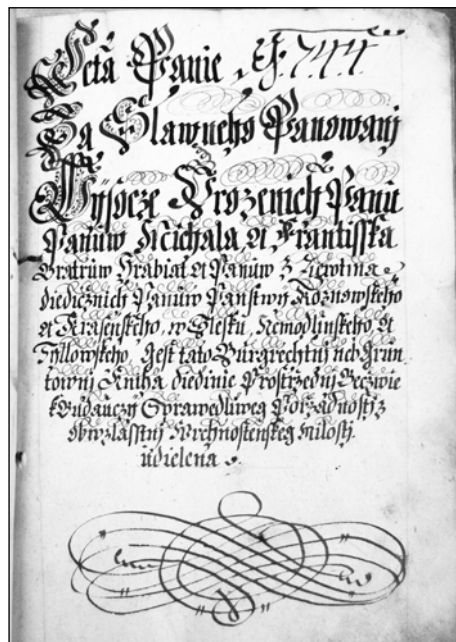
První prostřednobečvanský fojt **Jan Tomek** (*27. 4. 1672 - †13. 12. 1742) získal fojtství ještě jako hornobečvanské po svém otci Tomku Fojtovi. Ovšem, ač měl hodně sourozenců a sám také hodně potomků, fojtství se v jeho rodině neudrželo. Jan Tomek, jak můžeme usuzovat podle výskytu zdvojeného příjmení Minář u něho i v jeho příbuzenstvu, byl potom zřejmě mlynářem.¹⁷ Ve vlastnictví rodiny Tomků byl od roku 1750 mlýn (č.p. 91 staré, 120 nové) na Kněhyni naproti hornobečvanskému fojtství, který pak na přelomu 18. a 19. století z jedné poloviny prodali hornobečvanskému fojtovi.¹⁸

Zřejmě již někdy v rozmezí let 1725-1726 se v pořadí druhým prostřednobečvanským fojtem stal **Jiří Závorka** (*cca 1688 - †7. 3. 1773) z Dolní Bečvy. Tuto skutečnost odvozujeme z matričních zápisů jeho dětí, do roku 1725 narozených na Dolní Bečvě a od roku 1726 již na Prostřední Bečvě.¹⁹ Na jeho rodném gruntě na Dolní Bečvě (č.p. 15 staré, 70 nové) hospodařil jeho bratr Jakub Závorka, s nímž měl tuto živnost ve společném užívání až do roku 1761.²⁰

Jiří Závorka byl dlouholetým fojtem až do svého vysokého věku (téměř padesát let!). U vrchnosti dosáhl nejen toho, že mu bylo fojtství zřejmě vystaveno za dědičné, ale byl snad dokonce i osvobozen z poddanství, neboť když v roce 1744 nabyt od majitelů panství do dědičného nájmu javorinu Rybanky, byl v udělovací listině uváděn jako *Freirichter* = svobodný rychtář.²¹

Z dětí Jiřího Závorky se dospělého věku dožila jen dcera Anna (*24. 8. 1725 - †4. 3. 1783), která se v roce 1744 provdala za hornobečvanského fojta Jana Malinu.

Dne 10. července 1772, necelý rok před svou smrtí, Jiří Závorka své dcery Anně Malinové odkázal a Jurovi Mikulenkovi, od roku 1765 manželovi své nejstarší vnučky Rozíny

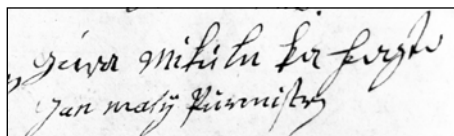

Titulní list gruntovní knihy Prostřední Bečvy, založené v roce 1744, v přepisu s jazykovými korekcemi uvádí: „...za slavného panování vysoce urozených pánů... Michala a Františka, bratrů, hrabat a pánů ze Žerotína, ...jest tato purkrechtní neb gruntovní kniha dědině Prostřední Bečvě k budoucí spravedlivé pořádnosti z obzvláštní vrchnostenské milosti udělena.“ Sourozenci Michal a František, hrabata ze Žerotína, byli spolumajiteli rožnovsko-krásenského panství v letech 1743-1748.

Malinové, prodal prostřednobečvanské fojtství i s moučným mlýnem za sumu 250 rýnských. Nabyvatelé fojtství byli povinni celou částku vyplatit hornobečvanské fojtce Anně Malinové. Pro sebe a svoji manželku si Jiří Závorka do smrti vyhradil výminku. A právě její gruntovníhovní zápis obsahuje další důležitý doklad o tom, že prostřednobečvanské fojtství bylo do roku 1703 fojtstvím hornobečvanským: „Výminku sobě stařík Jiřík Závorka i s manželkou svou činí, tu starú, kterou nebožtík Tomek držel za Bečvú po vodu...“²² Do své výminky zahrnul kromě vymezených rolí také „včelín, zahrazený za maštalú“, a „trní za chlěvy v horní zahradě...“ K fojtství patřily také dvě javořiny privilegované vrchností do dědičného nájmu na hřebenu Vsetínských vrchů. Obě se nacházely částečně na území Horní Bečvy a částečně na straně Karlovic. Byly to tři čtvrtiny javořiny Jezerné, které Jiří Závorka zdědil po svém otci Jakubu Závorkovi. Javořina Jezerné měla celkovou rozlohu 235 jiter (1 rakouské jitro = 0,5755 ha) a byla na ní povolena pastva pro ovce a krávy. Javořina zahrnovala na straně Horní Bečvy Hrubou Kyčerku, úbočí se zdrojnicemi Hlubokého potoka a přes Kotlovou sahala až na jižní svahy východně od jezera ve Velkých Karlovicích, od kterého získala i svůj název. Celou javořinu Rybjanky, která se západním směrem nacházela v těsném sousedství javořiny Vysoké (zahrnující nejvyšší vrchol Vsetínských vrchů), o rozloze 260 jiter s vymezenou možností pastvy až pro 100 ovcí získal Jiří Závorka od vrchnosti za 100 zlatých v roce 1744.²³

Jiří Závorka své vnučce Rozíně a jejímu manželovi Jurovi Mikulenkovi k fojtství odevzdal dva koně, dva vozy, jeden pluh s ojei železy, dvě brány, ale co se týkalo hovězího a ovčího statku, ten si ponechal k dalšímu řízení a rozdělení.

Jiří Mikulenka (*5. 2. 1743 - †4. 5. 1807) se tak stal v pořadí třetím prostřednobečvanským fojtem. Jako nejstarší syn pocházel z jedenácti dětí videčského fojta Martina Mikulenky (*cca 1710 - †22. 2. 1770). Dokladem jeho fyzické zdatnosti a charakterové bezúhonnosti je skutečnost, že v letech 1761-1792 byl současně portášem. Sloužil na portášské stanici v Karlovicích. Kromě něho byl dalším portášem z Prostřední Bečvy rodák z Hutiska, Jan Pavlica (*cca 1714 (-1717) - †3. 12. 1794), ve službě v letech 1738-1791. Jan Pavlica v hodnosti desátníka

Vlastnoruční podpisy fojta Jury Mikulenky a purkmistra Jana Malého z 2. října 1798. Bylo tomu jen v tomto ojedinělém případě, kdy se fojt s purkmistrem jako účastníci gruntovníhovních zápisů osobně podepsali přímo do gruntovní knihy pod vlastnoručním podpisem vrchnostenského direktora.²⁷

Jezerné na dobové pohlednici z 30.-40. let minulého století (nákladem Petra Minarčíka – Jezerné, Horní Bečva), v popředí hornobečvanská usedlost Petra Minarčíka č.p. 499, vpravo karlovická usedlost č.p. 378 (nad ní Kotlová), vlevo vzaďu na Hrubé Kyčerce hornobečvanská usedlost č.p. 430, kterou na javořině postavili potomci Jiřího Mikulenky (1786-1859). Usedlost zanikla v souvislosti s vystěhovalectvím do pohraničí a s pokračujícím zalesňováním zemědělsky nevyužívané půdy. Za Hrubou Kyčerkou je viditelný kuželovitý vrchol Malé Kyčerky (dnes známé pod názvem Solisko) a za ní následují vrcholky bývalých javořin Kubišovy Benešky, jinak Kubišky, Blinkovy Benešky, jinak Blinčeny, a nejvyšší Vysoké.

(corporal – kaprál) velel portášské stanici v Karlovicích, kterou tvořilo desátnictvo o jednom desátníku a devíti prostých portáších. Jiří Mikulenka byl současně příkladem toho, že portáši byli často vybíráni z jedné rodiny. Členy portášského sboru se stali i jeho dva mladší bratři: Jan Mikulenka (*27. 5. 1745), videčský fojt, portášem v letech 1770–1790, a Martin Mikulenka (*10. 4. 1748), portášem od roku 1768 asi až do r. 1789, kteří rovněž jako prostí portáši sloužili na stanici ve Velké (Valašské) Bystřici.²⁴ Tři bratři Mikulenkovi tak zřejmě v kolektivní paměti svých starších současníků odčiňovali hanbu svého děda Michala Mikulenky (*29. 8. 1684), bývalého videčského fojta, který v době ještě před jejich narozením byl 14. dubna 1739 v Holešově popraven oběšením pro zbojnickví. Účastnil se výprav zbojnického tovaryšstva, ve kterém prosluli Jan Javorovský a jeho syn Martin Javorovský ze Stříteže, a s nimiž byl fojt Michal z Vidče patrně spřízněn, protože jeho manželka Zuzana byla rozená Javorovská (sňatek v Rožnově 27. 1. 1709). Do jejich zbojnické skupiny se zapojovalo i několik dalších poddaných z Rožnovska, ale všichni spolu netvořili stálé seskupení a zbojnicktvím se patrně trvale neživil. Na zboj zacházeli až daleko do Slezska, kde nejčastěji přepadávali fary.²⁵

Prostřednobečvanský fojt Jiří Mikulenka fojtoval do roku 1797, i když v gruntovní knize existuje z 24. června 1799 zápis, který ho ještě označuje za fojta. Ale tehdy patrně zastupoval mladého fojta - syna Michala.²⁶

Jiří Mikulenka je z genealogického hlediska probantem rodu Mikulenků na Prostřední Bečvě, v Bynině a na Solanci. Z jeho dvanácti dětí se dospělého věku dožili jen čtyři synové: nejstarší syn Josef Mikulenka (*27. 7. 1768 - †9. 1. 1833) po sňatku s dcerou hrachovečského fojta Josefa Dobiáše v roce 1792 usedl na fojtství v Bynině, kde i jeho potomci až do zániku fojtového úřadu byli dědičnými fojty. Fojtu Jiřímu Mikulenkovi v jeden den zemřely a pak ve stejný den 10. září 1794 měly pohřeb jeho jednadvacetiletá dcera Barbora (příčina jejího úmrtí je označena

nejasným německým výrazem, snad zvracení) a manželka Rozína (zemřela na mrtvici).

Za fojta Jury Mikulenky v roce 1778 byla původní hlavní obytná dřevěná budova fojtství přestavěna na nové zděné stavení.

Podle záznamu v prostřednobečvanské gruntovní knize z 6. června 1797 Jiří Mikulenka pak popustil fojtství svému od roku 1795 ženatému synovi Michalu Mikulenkovi (*8. 10. 1771 - †30. 9. 1833) ve stejné ceně 250 rýnských, za jakou fojtství sám před čtvrtstoletím získal. Celou sumu měl Michal vyplatit mladšímu bratřovi Janovi (*8. 2. 1781 - †1. 1. 1810) podle toho, kdy ji bude potřebovat. K fojtství otec Michalovi zanechal tři kuté vozy, jeden pluh, čtyři brány a čtyři okširované koně s veškerým nářadím patřícím k hospodářství. Do své výminky zahrnul javořinu Jezerné a jednu roli „za příkopů s úvratěmi“, kterou mu bude syn povinen zdarma obdělávat. Dále si vymínil, že svůj hovězí a ovčí statek může pást, „kde se mu podle libosti bude zdát“. Mladším bratrům Janovi (*8. 2. 1781 - †1. 1. 1810) a Jiřímu (*22. 3. 1786 - †2. 4. 1859) až dospějí a budou mít potřebu, byl nastupující fojt Michal pak povinen každému vydat pět krav a deset ovec. Jan Mikulenka však svůj podíl neuplatnil. Vyučil se řemeslu, žil a pracoval na fojtství jako tkadlec plátna a ve svých 28 letech zemřel na zánět plic. Odstupující fojt Jiří Mikulenka své dvě javořiny rozdělil tímto způsobem: zatímco javořina Rybjanky zůstala při fojtství ve vlastnictví syna Michala fojta samotného, tři čtvrtiny javořiny Jezerné předal pak na půl do užívání fojtu Michalovi a na půl nejmladšímu Jiřímu pro ně a jejich potomky.²⁸

Jiří Mikulenka pod poručnictvím svého bratra fojta Michala, jak dokládá jeho smlouva²⁹, za dva měsíce po smrti jejich otce uzavřel sňatek s 27letou Marinou, vdovou po pasekáři Janu Skalickém ze sousedství z č.p. 17 staré, 51 nové (v Bacově za Humencem). Jeho potomci na javořině Jezerné, přesněji na hornobečvanské Hrubé Kyčerce, postavili pasekářskou usedlost, která, ač se nacházela na katastrálním území Horní Bečvy, patřila až do r. 1890 k obci Prostřední Bečva pod č.p. 152 (pak hornobečvanské č.p. 430).³⁰

Michal Mikulenk (*8. 10. 1771 - †30. 9. 1833) se v roce 1797 stal v pořadí čtvrtým prostřednobečvanským fojtem. V roce 1795 se oženil s Markétou Volkovou z Velkých Karlovic. Než nastoupil do fojtovského úřadu po svém otci Jurovi Mikulenkově, byl na fojtvství čeledínem u koní („ein Wärter auf die Richterei“).³¹

Z jeho devíti dětí se pět dožilo dospělého věku. Všechny tři jeho dcery se provdaly na jiná fojtvství: Rozina v roce 1817 do Velkých Karlovic, Barbora roku 1823 do Krhové a Markéta v roce 1836 na Hutisko.

Na sklonku jeho fojtování byly k roku 1824 založeny nové pozemkové knihy, které mimo jiné poprvé poskytují přehled všech pozemků prostřednobečvanského fojtvství s jejich přesně uváděnými výměrami. Při fojtvství bylo 28 jiter 1248 sáhů rolí, 23 jiter 1566 sáhů luk a 60 jiter 877 sáhů pastvin, dohromady 113 jiter 493 sáhů (tedy zhruba 65 ha).³² K tomu ovšem nebyly počítány obě výše zmíněné javořiny. Podle odstupujícího listu z 18. února 1826 na fojtvství i s mlýnem a právem užívání javořin Jezerné a Rybjanky v ceně 1200 rýnských v c.k. stříbrných dvacítkách Michal Mikulenk odevzdal fojtvství svému nejstaršímu synovi Janovi (*13. 6. 1801 - †18. 9. 1866). Mimo jiné podrobně rozvedl pro sebe a svoji manželku výminku, jak neobratně zaznamenal písař vrchního vrchnostenského úřadu: „...při fojtvství rolu za olšim i s těmi úvratěmi kolem až po planku, ty dva kusy rolí podle Sihly, jednu na včelínisku, přitem celú lúku Sihlu, a na druhé straně rolu nad lipim od Kubáňova a druhú nad stodolami, ty úvratě mezi těmi rolami, zahradu nad mlýnem, tři krávy s hospodářovými a jeho kravařem darmo pást, dva záhoňy při hospodářovém zeli každoročně sázet, ze stromů třetí díl sobě brát, ze mlýna každý štvrt roku jednu měřicu tvrdého obilí brát, obydlí, otop a světlo ve světnici, pro statek chlív a maštale, plac v stodoli, na horním patře a na ovčírni pro zboží, pro seno na zelné komoře, pak na kravské kolni při chlívě schránu, dolní komoru pro svú potřebu a na komorách schránu jednu, strich na před hůrů pro zboží, na javořině Jezerné tu rolu na nové louse a lúky polovic, pak pět krav se svým kravařem darmo pást, ostatně vejměnu hospodář darmo obdělávat a vejminkář 10 kusů ovec při hospodářových ovcích sobě chovat.“³³

Poněvadž se z přenesené agendy velkostatku dochovaly pozůstalostní spisy z let 1831-1849, můžeme nahlédnout do životních podmínek Michala Mikulenk již jako starého fojta - výminkáře a stejně tak i jeho manželky Markěty, roz. Volkové (*16. 6. 1770 - †27. 1. 1837).³⁴

Z jeho poslední vůle, sepsané tři roky před smrtí a podepsané jeho vlastní již těžkou rukou nemocného člověka, se především dovidáme, že odkázal mladšímu synovi Michalovi, který byl na vojně, pozemek. Kdyby se ovšem Michal z vojny nevrátil a tam zemřel,

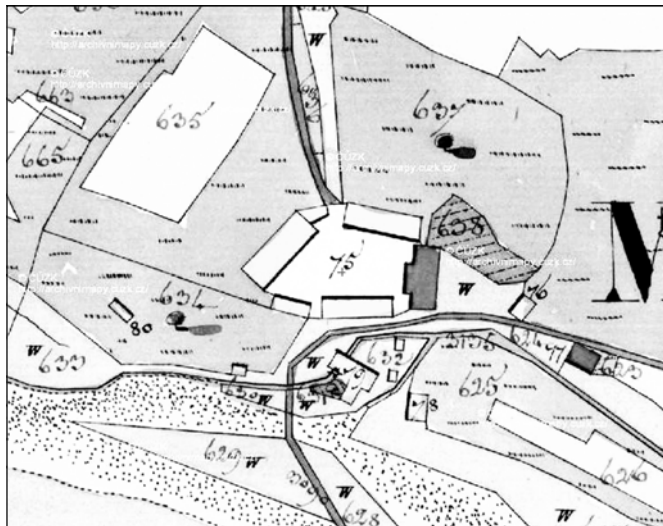
tak o jeho podíl, který má od bratra Jana, „všeci erbové, jak cery, tak syn Jan se rozdělá rovným dílem“.³⁵ S manželkou se ujal chovanice Kristýny, které odkázal 50 zlatých vídeňské měny a čtyři kusy ovcí s jehňaty. Závěť uzavírají slova: „Celé s tím já moje poručenství zavírám a žádám, aby po mej smrti žádná popírka nebyla.“

Chovanice na fojtvství Kristýna Frydrychová byla dcerou po zemřelém Josefu Frydrychovi, vrchním tovaryši ve sklářské huti na Prostřední Bečvě v Kněhyních. Fojt Michal Mikulenk společně s Terezií Bečákovou, manželkou Františka Bečáka z lukovského panství, který podle smlouvy s vrchností vystavil a provozoval v letech 1802-1814 novou sklářskou hut'³⁵, kmotoval početným dětem Josefa Frydrycha. To, že se Kristýny ujal po smrti jejich rodičů (oba zemřeli během dvou měsíců roku 1822), je příkladem tehdejší podoby křesťního kmotrovství. Nejednalo se vůbec o formální záležitost, ale šlo o funkci velmi závažnou a důležitou. Se známým závazkem, který kmotři přijímali v životě církve, byla tehdy úzce spojena i povinnost hospodářská. V případě, kdy dítě ztratilo rodiče, museli se ho kmotr s kmotrou ujmout a poskytnout mu přístřeší, ošacení a stravu až do doby dosažení jeho dospělosti nebo osamostatnění či uzavření sňatku.

Po smrti Michala Mikulenk, tak jak to v té době činili fojt a zástupci obce s pozůstalými po každém zemřelém, byl sepsán inventář jeho pozůstalosti.³⁶ V jeho případě se jednalo hlavně o dobytek a šatstvo: dvě krávy dojné, jedna jalovice dva roky stará, dva volci jednoho roku, deset ovcí, jedna župica zelená, jedna župica kožušená, jeden lajbik modrý, jeden chatrný klobúk, jeden brunček zelený. Celková hodnota pozůstalosti činila 54 zlatých 54 krejcarů. Jeho chovanice Kristýna Frydrychová však odkázané věno nikdy nevyužila, protože 12. ledna 1837 ve věku 18 let zemřela na plicní tuberkulózu. Za čtrnáct dnů po její smrti zemřela na sešlost věkem i bývalá fojtk a výminkářka Markéta Mikulenk, která po sobě zanechala: osm dojných krav, dva volky v půldruhém roku, jedno tele v roce, jedno tele odstavené, devět ovcí starých, osm ovcí jalových, 10 měřic (1 měřice = 62,487 l) obilí, 16 měřic ovs a, 3 měřice pohanek, 2 měřice ječmene, dvě hrubé peřiny o váze 18 funtů (1 Phund neboli libra = 514g) a dva „zlavce“ o váze 8 funtů. Celková hodnota pozůstalosti 143 zlaté 6 krejcarů. Pod inventářem její pozůstalosti jako šacovníci (odhadci) jsou z obce uvedeni Josef Fi-

urášek, pouze on podepsán vlastní rukou, a Jura Juříček s Martinem Fárkem, podepsáni k podpisu požádaným Michalem Jurečkou.

Jan Mikulenk (*13. 6. 1801 - †18. 9. 1866) v roce, kdy uzavřel sňatek s Rozinou, dcerou po zemřelém Michalu Solanském, mlynáři ve Viganticích, převzal 20. února 1826 od svého otce fojtvství a stal se tak v pořadí již pátým, ale zároveň posledním prostřednobečvanským fojtem. Podle svatební smlouvy věno jeho nevěsty obnášelo 1370 zlatých vídeňské měny, k tomu dostala od matky přidáno 100 zlatých a čtyři krávy a od svého staříčka Jury Pavely, který byl jejím poručníkem, dalších 100 zlatých.³⁷ Jan Mikulenk s fojtvstvím přijal čtyři koně s postroji, jeden kutý vůz, jeden pluh se železy, čtyři brány, 20 kusů hovězího statku a 40 kusů ovcí. Zároveň byl zavázán z ceny za fojtvství vyplatit bratru Michalovi Mikulenkově (*11. 2. 1808) 300 rýnských, pak na místo interese (úroku) z tohoto podílu jednoho tříletého koně, osm krav a deset ovcí. Bratrovi Michalovi měl také bezplatně ponechat až do smrti obydlí vystavěného při fojtvství pod číslem 17 nové, 82 staré a k němu patřící kovářnu. Později po zrušení starého šenku na fojtvství tu byla nově zřízena hospoda, která podle označování v místní běžné mluvě získala i svůj název Na Nové. Stejný peněžní podíl a počet dobytka jako bratr Michal měla obdržet zatím neprovdaná sestra Markéta. Janu Mikulenkově byly uloženy tyto každoroční povinnosti vůči vrchnosti: „...robotního platu celoročně 2 zlaté 20 krejcarů; za jeřábka 45 krejcarů; mlýnského platu 2 zlaté 20 krejcarů; chrťového ovsa (za nechování panského chrťu) dolnorakouské míry 5 měřic (1 měřice = 61,487 l) 2 achtele (1 Achtelmetze = čtvrtce 7,6858 l); k opravě panského stavu a stavidel tak jako jiný mlynář se dostavit; i též každoročně víno pro milostivou vrchnost a šenkýře pod nejvíc dvě bečky dovážeti, naprotiv tomu on od každý bečky vína 2 zlaté 55 krejcarů a 3 měřice ovsa staré moravské míry od milostivé vrchnosti podosáhne, k tomu panské ryby z rybníků tak jak jiní

Stav prostřednobečvanského fojtvství k r. 1833 podle map Stablinního katastru (převzato z <http://archivnimapy.cuzk.cz>)

Vročení na štítě budovy bývalého prostřednobečvanského fojtství, odkazující na zděnou stavbu fojtství z roku 1778 za fojta Jiřího Mikulenky (1743-1807) a přestavbu v roce 1941. (Foto Jiří Tichánek)

fojti do altěří a plod do rybníků dovážet, za co on za jeden den dva kapry obdrží, ostatně vrchnostenské pivo šenkovat, za co on z každé bečky vyšenkovaného piva 10 krejcarů... podosáhne."

Za fojta Jana Mikulenky proběhly v roce 1833 na Prostřední Bečvě mapovací práce. Souvisely s císařským patentem z roku 1817, kterým bylo ustanoveno vyhotovení nového katastru, který do historie vstoupil pod názvem Stabliní katastr. S podrobným měřením krajiny byla z rozpracované originální mapy odvozena její kopie tzv. „indikační skica“, příruční mapa v barevném provedení, upravená přímo pro praktické používání v terénu. Porovnáním indikační skici se skutečností byl pak ověřován správný výsledek měření. Indikační skici Prostřední Bečvy nepochybně na zadní straně nesou i podpisy fojta Jana Mikulenky (<http://www.mza.cz/indikacniskici/>). Jako výsledek katastrálního měření vznikly originální mapy stabliního katastru, ze kterých byl jeden z tisků vyčleněn jako tzv. císařský povinný otisk určený k archivaci (<http://archivnimapy.cz/ckz/>). Indikační skici jsou velice přesným dokladem o dobové krajině Prostřední Bečvy a poskytují i podrobný náhled na její tehdejší fojtství.

Potvrzuje se, že i prostřednobečvanské fojtství bylo nejvýstavnější budovou v obci s obestavěným dvorem. Podle mapy představovalo velký komplex pěti budov uspořádaných okolo dvora zhruba elipsoidního půdorysu (č. 75). Hlavní obytná budova byla zděná, hospodářské budovy včetně mlýna (č. 79) byly dřevěné. Obytná budova na východní straně dvora je obdélníkového půdorysu, orientovaná delší stranou ve směru sever – jih, a její dispozice odpovídá přibližně současnému stavu, snad jen s tím rozdílem, že obsahuje rizalit, který byl zřejmě při pozdější přestavbě odstraněn. Asi 50 metrů východně od objektu fojtství je znázorněn malý dřevěný objekt obdélníkového půdorysu (č. 76), který se nachází v místech současného kamenného sklípku.

Jeho dřevěná nadstavba poukazuje na možnost využití jako seníku. Za pozornost stojí i malý dřevěný objekt obdélníkového půdorysu (č. 80), stojící asi 300 metrů západně od areálu fojtství. V pozdější době po přestavbě na zděný sloužil jako sušárna ovoce a byl pak využíván i jako obytný fojtovský výmínek.³⁸

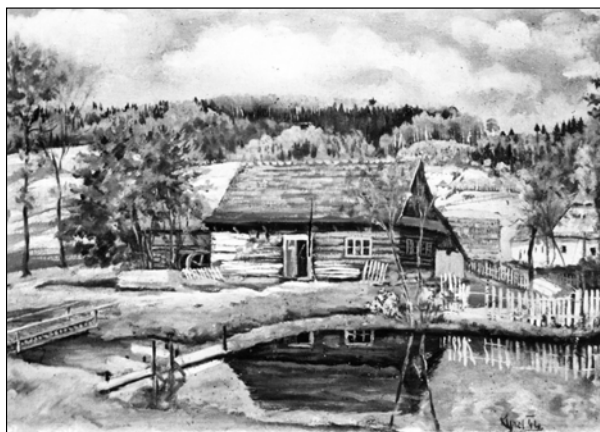
Od dřevěného jezu na Bečvě vedla k mlýnu strouha. Mezi příjezdovou cestou k fojtství a strouhou stála zděná budova obecní sýpky (č. 77), jejíž kamenné základy se místy dochovaly až do současnosti. Jižním směrem od fojtství na hlavní cestu se přes Bečvu projíždělo brodem. Značně široké je řečiště Bečvy s kamennou neobdělávatelnou půdou podél jejích břehů.

Z jedenácti dětí fojta Jana Mikulenky se tři nedožily dospělého věku a na fojtství po něm usedl jeden z jeho mladších synů František Mikulenka (*4. 7. 1840), který se v roce 1863 oženil s vdovou Barborou Borákovou ze solaneckého fojtství.

Když byla po roce 1848 zrušena patrimoniální panská správa, robota i vrchnostenské úřady, zanikl s nimi i úřad fojta. Po reorganizaci veřejné správy byl Jan Mikulenka jako poslední prostřednobečvanský fojt v roce 1850 obdobně jako většina fojtů v obcích na Rožnovsku zvolen prvním starostou obce Prostřední Bečva.³⁹ Zemřel 18. 9. 1866 na průjemové onemocnění, vedle kterého se v tom čase na Prostřední Bečvě vyskytly i případy cholery.⁴⁰ Jak hluboce byla instituce fojtů zakořeněna v kolektivním vědomí každé obce, dokládala i na Prostřední Bečvě až do doby nedávné skutečnost, že usedlost, která kdysi bývala fojtstvím, se nadále běžně nazývala fojtstvím a její vlastník fojtem.

POZNÁMKY

- 1 Zemský archiv (ZA) Opava, fond Velkostatek Valašské Meziříčí – Rožnov, gruntovní kniha H. Bečvy, i.č. 59, sig. 3444, fol. 156r.
- 2 Tamtéž, gruntovní kniha P. Bečvy, i.č. 111, sig. 3452, fol. 119.
- 3 TUREK, Adolf: Úvod inventáře fondu Velkostatek Valašské Meziříčí – Rožnov 1540-1949. Státní archiv v Opavě 1965-1966, bez str.
- 4 Viz ROLINC, Vladimír: Příručka pro genealogii třetího

Bývalý fojtovský mlýn na Prostřední Bečvě podle kresby z r. 1944 [pohled od jihu]. Repro z [TICHÁNEK, Jiří]: *Kronika rodu Mikulenků z Prostřední Bečvy č.p. 1620-2009*. Soukromý tisk.

tisíciletí. Metoda komplexních identifikačních rozborů pro období rané užitě občanské genealogie do roku 1780. Brno – Rožnov p.R. Moravská genealogická a heraldická společnost, Genealogické centrum Valašsko 2003.

5 Srovnej KRAMOLÍŠ, Čeněk: *Rožnovský okres*. Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy, č.55, Brno 1907, s. 137-145; BALETKA, Tomáš: *Prostřední Bečva*. In: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. [redigoval Vladimír Nekuda], Vlastivěda moravská, sv. 68. Valašské Meziříčí: Hvězdárna Valašské Meziříčí, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost 2002, s. 814-816.

6 Značně zkrácené a zavádějící je kladení počátku obce do r. 1635 (tedy do období, kdy teprve mělo dojít k rozdělení Velké Bečvy na dvě vsi Dolní Bečvu a Horní Bečvu), jak prezentovala publikace *350 let Prostřední Bečvy*, vydána MNV Prostřední Bečva v r. 1985.

7 ZA Opava, Sbírka matrik (SM), VM-VIII-1, fol. 92v. Matriční svazky jsou již z větší části pro veřejnost přístupné na webových stránkách Zemského archivu v Opavě: <http://matriky.archives.cz>

8 ZA Opava, SM, VM-VIII-4, fol. 76v.

9 ZA Opava, SM, VM-VIII-6, fol. 78v.

10 PAVLÍK, Richard: Zakládací listina vsi Karlovic z roku 1714. In: Dolina Urgatina, 1, 1946-1947, s. 33-35.

11 ZA Opava, SM, VM-VIII-1, fol. 193r.

12 KRAMOLÍŠ, Čeněk: *Rožnovský okres*. Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy, č.55, Brno 1907, s. 139; PAPIČKA, K.: *Osazení kraje rožnovského*. Rožnov, Místní odbor Nár. jednoty [1911], s. 31.

13 MZA Brno, fond D1, L50, fol. 45v-50r; fond D4 T28, fol. 178v-191r. ZA Opava, Vs Val.-Meziříčí – Rožnov, i.č. 195, fol. 205-212, 215-223.

14 Srovnej ZA Opava, SM, VM-VIII-1, fol. 78v, 84r, 99r, 104v.

15 ZA Opava, SM, VM-VIII-4, fol. 76r.

16 ZA Opava, Vs Valašské Meziříčí – Rožnov, i.č. 66, fol. 162v-165r, 168v-170r; i.č. 4, s. 581.

17 VAŠUT, Radim J.: *Genealogie našich předků*. Soukromý tisk, Olomouc 2008, s. 239.

18 ZA Opava, Vs Valašské Meziříčí – Rožnov, i.č. 198, zápis č. 6; i.č. 66, fol. 159r.

19 ZA Opava, SM, VM-VIII-1, fol. 270r, 278v, 295v.

20 Srovnej ZA Opava, Vs Valašské Meziříčí – Rožnov, i.č. 49, fol. 100r-101r a i.č. 51, fol. 346r.

21 ZA Opava, Vs Val. Meziříčí – Rožnov, i.č. 198, zápis č. 14.

22 ZA Opava, Vs Valašské Meziříčí – Rožnov, i.č. 111, fol. 25v-26r.

23 ŠTIKA, Jaroslav: *Horské pastevečství na Rožnovsku*. Valašsko, 1967, s. 38.

24 KUNZ, Ludvík: O verbování lidí portovních a o jejich hmotném postavení. *Naše Valašsko*, 9, 1946, s. 71, 72. ŠEVČÍK, Alfons: *Portáši. Národní četníci a ochránci valašských hor*. Výbor národopisných slavností, Vsetín 1930, s. 27.

25 BALETKA, Ladislav: O hrdebním právu ve Valašském Meziříčí. In: *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku*, 4. Valašské Meziříčí 1972, s. 42-43. ZA Opava, SM, VM-VIII-4, fol. 88r.

26 ZA Opava, Vs Valašské Meziříčí – Rožnov, i.č. 111, fol. 60r.

27 Tamtéž, i.č. 111, fol. 106v.

28 ZA Opava, Vs Valašské Meziříčí – Rožnov, i.č. 111, fol. 26r-v.

29 Tamtéž, i.č. 39, s. 94-95

30 SOA Vsetín, fond OÚ Val. Meziříčí, i.č. 579, 673.

31 Srovnej ZA Opava, SM, VM-V-5, fol. 13r, 14v, 17v, 18v, 19r

32 ZA Opava, Vs Val. Meziříčí-Rožnov, i.č. 112, fol. 96v-98r.

33 Tamtéž, i.č. 9, sig. 3483, s. 411-415.

34 Tamtéž, i.č. 256, karton 46 : složka 39; karton 47 : složka 25.

35 PEROUTKA, Bohumil: Zaniklý průmysl na Rožnovsku. Valašsko, 11, 1967, s. 49.

36 Pozůstalost chudobných a zadlužených lidí se v té době stávala předmětem veřejné dražby, kterou vykonávali a zapisovali zástupci obce. Z výnosu dražby se pak uhradily dluhy po zemřelém a pohřební náklady.

37 ZA Opava, Vs Valašské Meziříčí – Rožnov, i.č. 9, sig. 3483, s. 411-417.

38 [TICHÁNEK, Jiří]: *Kronika rodu Mikulenků z Prostřední Bečvy č.p. 1620-2009*. Soukromý tisk, s. 12.

39 KRAMOLÍŠ, Čeněk: *Rožnovský okres*. Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy, č.55, Brno 1907, s. 142.

40 Viz ZA Opava, SM, sig. VM-V-24.

Současná ředitelka školy zkouší dobové lavice při otevření expozice historické školní třídy na zámku Lešná

Kapitoly z historie školství v Lešné II.

Jitka Slezáková

Od války po současnost

Na počátku 20. století fungovala v Lešné u Valašského Meziříčí obecná škola, kterou po dlouhotrvajícím úsilí doplnila v poválečné době škola měšťanská. Tím se propojily osudy zámku Lešná a školy. Zatímco v minulosti byla hlavním poutem mezi nimi osoba hraběnky Kinské, která pro školní děti vykonala mnoho dobrého, od roku 1945 jde o pouto hmotné. Budova zámku po konfiskaci začala sloužit školním účelům. Dnes žáci místní školy navštěvují zámek také. Jsou pravidelnými účastníky kulturně-vzdělávacích akcí, které zde pořádají pracovníci Muzea regionu Valašsko.

Doba 1. světové války

Vypovězení války a všeobecná mobilizace zasáhla neblaze do všech oblastí života, školství nevyjímaje. Řada učitelů nastoupila aktivní vojenskou službu. V Lešné se během válečných let týkala tři učitelů, postupně byli povoláni *Emil Coufalík*, *Karel Macháček* a *Alois Janda*. Místo zkušených stálých pedagogů vyučovali mladí, často se střídající abiturienti. Ve školách panoval speciální režim. Školní úřady vydaly nařízení směřující jednak k umožnění řádné výchovy a k ochraně dětí během války, jednak k uvolnění časového rozvrhu. Ve 3. a 4. třídě bylo vyučování zkráceno na polodenní a obě měly společného třídního učitele. V době sklizně získávaly děti mimořádné prázdniny, aby mohly pomáhat v hospodářství při pěstování zeleniny, sá-

zení a sklizni brambor, senoseči, sklizni obilí nebo sbírání léčivých rostlin.

Další zameškané hodiny byly omlouvány s ohledem na pomoc dětí při opatrování mladších sourozenců. Tyto těžké existenční poměry způsobily, že při kontrole c. k. okresního inspektora „bylo shledáno, že návštěva školy není takovou, jakou by měla být a že proto i prospěch dětí nedbale do školy chodících jest sotva přiměřený.“¹

Válečná doba s sebou přinesla kolísání celkového počtu dětí. Typický úbytek dětí navštěvujících školu koncem školního roku je patrný ze srovnání v tabulce č. 1. Škola musela řešit otázku válečných sirotek. Stala se aktuálním tématem besídek pro rodiče, správce školy aktivně působil v okresním sirotčím spolku. Na zaopatření vdov a sirotek správce pořádal opakovaně sbírky a o Vánočních divadelních hry. *Hraběnka Kinská* po celou dobu války vydržovala polévkový ústav a rozdávala potřebným dětem vánoční dary. I přes mimořádně těžkou situaci škola vykazo-

vala koncem školního roku 1918/19 nejvyšší stav žactva za celou dobu fungování, a to 262 žáků.

Škola hrála důležitou roli dokumentační a osvětovou. Na základě úředního výnosu o nutnosti zapisování válečných událostí vedl správce školy zvláštní kroniku. Válečné události daly podnět k zahájení kurzu intenzivní vojenské přípravy mládeže, do kterého se v Lešné přihlásilo 85 účastníků. Vojenská příprava byla začleněna též do osnov pokračovací hospodářské školy, jejíž provoz byl obnoven v listopadu 1916. Učitelstvo se finančně podílelo na válečných půjčkách a účastnilo se i dalších sbírek pro c. k. vdovský a sirotčí fond. „Pozoruhodným zjevem tu je, že právě zámožné vrstvy zdejšího obyvatelstva vyjímaje vysokorodou hraběcí rodinu neměly pro veledůležitou vlasteneckou akci dosti pochopení...“²

Období první republiky

Do dvacetiletého období samostatného československého státu vede školu v Lešné řídící učitel a správce *František Adámek*. Po oslavách osvobození následuje slavnostní slib věrnosti republice veškerého učitelstva okresu, složený lešenskými učiteli v Sokolském domě ve Valašském Meziříčí 11. 12. 1918. Vyučování ve škole bylo v plném rozsahu obnoveno. Nové nařízení ministerstva, „aby veškerá účast na náboženských úkonech kteréhokoliv vyznání byla prohlášena za úplně nezávaznou a dobrovolnou“, se podle školní kroniky v docházce do hodin náboženství nijak zvlášť neodrazilo.

Na památku prohlášení národní samostatnosti se po celé republice začaly vysazovat sady, aleje nebo alespoň jednotlivé stromy zvané „stromy svobody“. Při stromkových slavnostech vysadily svou lípu i obce valašskomeziříčského školního obvodu, „a to za vedení učitelského sboru, jehož členové měli

Razítko obecné školy Lešná v učitelské příručce z roku 1928

Školní rok	Třída				Počet dětí	
	I.	II.	III.	IV.	počátek šk. roku	konec šk. roku
1914/15	60	90	62	30	266	242
1915/16	60	76	76	27	281	239
1916/17	72	79	74	25	270	250
1917/18	68	78	63	38	?	247

Počet dětí ve čtyřech válečných letech podle školní kroniky

všude případné proslovy... Litovati jen, že z vysazených lip se ony na Vysoké a Lešné neujaly.⁴³

Škola v Lešné hrála významnou úlohu v poválečné konsolidaci poměrů: pořadala sbírky (pro Československý červený kříž, pro děti poškozené válkou, pro dobročinnou organizaci České srdce) a iniciovala využití americké pomoci⁴⁴ pro celý školní obvod. „Poněvač obce zdejšího školního obvodu opomenuly o přiděl potravin pro své děti se hlásiti, ujal se řízení celé té akce u nás správce školy sám. Postaral se o ustavení místního komitétu a získal paní zdejšího velkostatkáře Markétu Kinskou, že dovolila připravovati dětem potraviny v zámecké kuchyni.“ S vyvažováním polévky a kakaa se začalo 1. srpna 1919. O prázdninách byl správce lešenské školy přítomen kurzu sociální péče, kde se z Moravy setkalo téměř 70 účastníků, převážně z řad učitelů.

Po roce 1918 přibýlo v zemi mnoho měšťanských škol. Vzhledem k celkové nejasné koncepci se řešila otázka jejich statusu: má být měšťanská škola povinná pro vyšší stupeň obecné školy, výběrová škola pro talentované nebo nahradí nižší stupeň střední školy? Nakonec zůstala přípravou pro praktická povolání. Ke změnám došlo pouze ve složení předmětů na obecných a měšťanských školách. Mezi povinné předměty byla zařazena občanská nauka a výchova, ruční práce, povinný tělocvik pro dívky a nauka o domácím hospodářství.⁵

Zatímco středem zájmu ve školství meziválečného období se na celostátní úrovni stal vztah mezi měšťanskou školou a nižším stupněm školy střední, na lokální úrovni se mohlo jednat i o samotnou existenci měšťanských škol. Tak tomu bylo v Lešné. Místní děti musely dojíždět, převážně do krásenské měšťanské školy.⁷ Tuto situaci začala řešit okresní školní rada na jaře 1920. V lešenské škole se sešli zástupci osmi obcí spadajících pod zamýšlenou újezdovou školu. Pouze čtyři z nich byli pro zřízení měšťanské školy. Zástupci lešenských učitelů se proto ujali propagace a šíření významu školy. Přednáškami v obcích se snažili vzbudit o ni zájem. V létě následujícího roku správa školy zorganizovala další jednání se zastupitelstvy přísko-

lených obcí, jehož výsledek byl zklamáním. Perná a Příluky nebyly pro žádnou úpravu, Vysoká chtěla zřízení expositury, „zástupcové obce Lešné a Lhotky jevíli sice jistý zájem o úpravu místního školství navrhuje zřízení tu měšťanky, ale povolit na to potřebný náklad se rozpakovali, snažíce jej spíše se sebe svaliti návrhem, aby byl k účelu tomu zabrán zdejší zámek (!).“⁴⁸ Rozhodnutí bylo odloženo do roku

1923, myšlenka na rozvoj školství v Lešné neuspěla ani při dalším pokusu v roce 1936.

Nacistická okupace

Nejtěžší období českého školství v novodobých dějinách znamenaly kromě vštěpování nacistické ideologie vyučování německého jazyka od prvního ročníku, sbírky pro armádu a válečný průmysl. Učitelé byli vězněni a posíláni na práci do Německa. Z Lešné byl vězněn řídící učitel Jaromír Mališ a v koncentračním táboře byl popraven učitel Zdeněk Nachmilner. Změny učebních plánů vedly v roce 1942 k zastavení vyučování dějepisu a přeškolení učitelů. Staré učební pomůcky, učebnice, mapy a knihy byly vyřazeny nebo provedeny korektury. Dne 24. dubna 1945 bylo vyučování zastaveno, protože se blížila fronta a hrozilo nebezpečí náletů. Ve škole se totiž ubytovalo německé vojsko, které zde zůstalo až do ústupu německé armády.

Po osvobození

Dne 7. května 1945, kdy byla Lešná osvobozena, se obnovil také provoz obecné školy. Po nutné opravě a vyčištění se do staré budovy obecné školy vrátili učitelé a žáci. Do roku 1947 byla vedena ředitelem Janem Palackým, jehož nástupcem se stal Rudolf Zetek. V poválečném období se začínají rýsovat dějiny měšťanské školy v Lešné. O její zřízení se sice usilovně snažili lešenský starosta a místní učitelé již v roce 1920, ovšem bezvýsledně. Úspěšný iniciátor snah o založení měšťanské školy v Lešné vzešel z krásenské měšťanské školy. Byl jím odborný učitel Stanislav Opálka, po válce prozatímně přidělený do Lešné. Hned po převratu koncem května 1945 na první učitelské schůzi ve Valašském Meziříčí doporučoval zřízení nových měšťanských škol. V úvahu tenkrát přicházela tři místa: budova zámku v Brankách, budova kláštera v Zašové a budova zámku v Lešné. Návrh nejprve zapadl mezi dalšími plány, proto se prostřednictvím žáků krásenské školy obrátil na rodiče. Jeho ideou

Budova č. 37 – Stará obecná škola na fotografii ze 70. let 20. století
Fotokronika Lešné, SOKA Vsetín

byla samostatná újezdní měšťanská škola, která by obsáhla osm sousedících obcí: Lešná, Lhotka n. Bečvou, Perná, Příluky, Vysoká, Mštnovice, Jasenice a Choryně. Dobrovolníci „obětavě jezdili po 8 obcích zdejšího kraje a sváděli všechny ty rozstříknuté kapky touhy po měšťanské škole v pramen“.⁹ Okresní národní výbor – školská správa vycházela těmto snahám vstříc, avšak cesta k měšťanské škole nebyla jednoduchá a přímá. Bylo třeba překonat překážky finanční, úřední, ale i rivalitu mezi obcemi.

Měšťanská škola byla dne 1. září 1945 otevřena v budově zámku, který byl na základě dekretů prezidenta republiky po válce zkonfiskován. Velkostatek hraběte Kinského byl rolnickou komisí rozdělen do zatimního užívání mezi drobné přidělce. Část se rezervovala také pro budoucí stavení nové budovy školy. Zámecké prostory totiž od počátku nevyhovovaly školním potřebám co do rozsahu i celkového stavebního stavu, neboť podle slov ředitele školy¹⁰ „předvídal původní majitel, k jakým koncům dojde, a proto již delší dobu budovu vůbec neopravoval“.¹¹ Reálné vyučování v zámku začalo po adaptačních úpravách 24. září 1945. Do té doby probíhalo nouzově v budově obecné školy a v zámeckém parku. Úpravy zámku pro školní účely si vyžádaly 50 000 Kčs a byl na ně věnován i výtěžek srpnových dožínkových slavností. Při slavnostním zahájení výuky v zámku byly vybrány další finance na učební pomůcky. Podstatnou částku přinesla sbírka na školu v újezdních obcích, která vynesla celkem 182 027 Kčs.

Řízení o úřední schválení měšťanské školy v Lešné bylo zdoluhavé. Právní stav budovy zámku byl dlouho nejistý a žádosti o schválení byly několikrát vráceny zpět k doplnění. Při doplňujících jednáních s MNV jednotlivých obcí působila těžkost rivalita Lhotky n. Bečvou.¹² Jako mladá obec se snažila prosadit vůči Lešné a jejímu historickému zázemí, a zaujímala proto při jednáních opoziční postoj. O vzniku měšťanské školy právě v Lešné rozhodly místnosti tamního zám-

Hodina tělocviku na dobové fotografii z příručky pro učitele⁶

Lešná	Lhotka n. Bečvou	Perná	Přiluky	Vysoká	Mštěnovice	Jasenice	Choryně
87.500	20.650	14.697	11.350	13.350	4.500	11.985	17.995

Výše příspěvku újezdnic obcí na měšťanskou školu v Lešné (v Kčs)

ku s přilehlým parkem, kde mohla být škola okamžitě umístěna. Nakonec Lhotka žádost všemi potřebnými přílohami doplnila, průtahy však způsobily, že měšťanská škola v Lešné nebyla úředně schválena v termínu, který Ministerstvo školství a osvěty (MŠO) stanovilo na 28. červen 1946. Nebyla zrušena úplně, ale kvůli horší dostupnosti do jiných škol

litičnost školy. Povinná školní docházka se prodloužila z osmi na devět let a státní škola byla rozdělena na tři stupně. První stupeň tvořila škola národní (1.-5. ročník), druhý stupeň čtyřletá škola střední (6.-9. ročník) a třetí stupeň tvořily základní odborné školy a gymnázia. V Lešné byly první dva stupně, vznikla zde mateřská škola s celodenní péčí a chys-

talo se osamostatnění pobočky valašskomeziříčské hudební školy. Navíc ředitel usiloval o zřízení rolnické a hospodářské školy. „Je přirozené, že takový revoluční vzrůst nového školství žádá i potřebných stavebních ploch z právě prováděné parcelace velkostatku Němce Kinského...“⁴³ Tendenci výstřih z tisku ve školní kronice je uveden následujícími verši:

Dříve zámek pánům

sloužil / a lid v robotě se ploužil. / Dnes však slouží dětem, lidu, / tomu, kdo pracuje, / nový svět buduje.

Budova zámku a přilehlý park se staly majetkem obce a škola zde pořádala slavnosti k zahajování a ukončení školního roku, ale i veřejné slavnosti kulturní nebo tělocvičné. Bylo zde zřízeno letní cvičiště a hřiště. Na první celostátní spartakiádě v Praze cvičilo z Lešné devět žáků II. stupně. K aktivitám zaznamenaným ve školní kronice patří i mimoškolní činnost žáků v Československém svazu mládeže a Pionýrské organizaci (nejvyšší počet 98 pionýrů čítala v roce 1954/55). Význam umístění školy v budově zámku byl dvojnásobný. Provoz si vyžádal udržovací stavební úpravy. V průběhu let zde byla obnovena krytina, vyměněna okna, zaveden vodovod, nová elektroinstalace, nové splachovací záchody s kanalizací a septikem, na čelní straně a v nádvoří obnovena fasáda. Zámek nebyl zdevastován, ale ztratil svou kulturní hodnotu.

Novým školským zákonem z roku 1953 vešel v platnost sovětský model jednotného školství. Byla zřízena osmiletá

střední škola (od 6 do 14 let), což znamenalo spojení obecné a měšťanské školy, které byly spravovány jedním ředitelem. Od roku 1871, kdy byla obecná škola postavena, do roku 1953 v ní působilo šest správců a 82 učitelů. Deset let po skončení války škola stále sídlila v bývalém zámku a průběžně se jednalo o výstavbu nové školní budovy. Intenzivní jednání začala v roce 1966 za ředitele *Miroslava Kostihy*. Podařilo se přes mnohé peripetie zajistit dodavatele, projekt, stavební místo i finance (náklady byly stanoveny na 14 mil. Kč). Firma dokonce zajistila i počáteční stavební práce. Přišel však rok 1968. Ředitel školy byl odvolán z funkce, výstavba školy se zpomalila a nakonec zastavila.

Nová základní škola v Lešné

Úsilí o výstavbu nové školní budovy v Lešné vyvrcholilo v 70. letech 20. století. V té době probíhal rychlý stavební vývoj v obci, což způsobilo, že zmizely některé památkové objekty. Mezi nimi budova č. 35, která již v 18. století sloužila po 90 let jako první škola v Lešné. Výstavby nové školy se ujala firma Pozemní stavby Olomouc. Škola byla slavnostně otevřena 1. září 1974. Mateřská školka zůstala ještě rok v budově zámku. Poté zámek připadl Okresnímu vlastivědnému muzeu ve Vsetíně, dnešnímu Muzeu regionu Valašsko. Současná základní škola stojí v dolní části obce na křižovatce Lešná – Lhotka nad Bečvou – Přiluky, zvané kdysi *Obecnice*. Nová škola má tři pavilony: pavilon učeben, pavilon pro mimoškolní činnost a tělocvičnu. Prostranství před školou bylo upraveno parkově a je zde umístěna socha Matky s dítětem. Později přibyla k budově půdní nadstavba, kde se nachází učebny informatiky, hudební výchovy a keramická díl-

Učitelův sbor před zámkem ve šk. roce 1961/62 Školní kronika, SOkA Vsetín

byla degradována na expozituru měšťanské školy v Krásně. Tím ovšem boj o samostatnou školu neskončil. Vložil se do něj učitel latiny na lešenské škole pan vrchní rada v. v. dr. Fr. Pochyla a osobně jednal na ministerstvu financí. Jeho žádosti se nakonec vyhovělo, možná i díky pochvalnému uznání, kterého se škole dostalo od MŠO za vzorné plnění vlastního školního programu. MŠO a MF schválilo koncem září 1946 měšťanskou školu v Lešné jako újezdnic. Z původně provizorního umístění školy v budově zámku, odhadovaného na 5 až 8 let, se stala třicetiletá skutečnost.

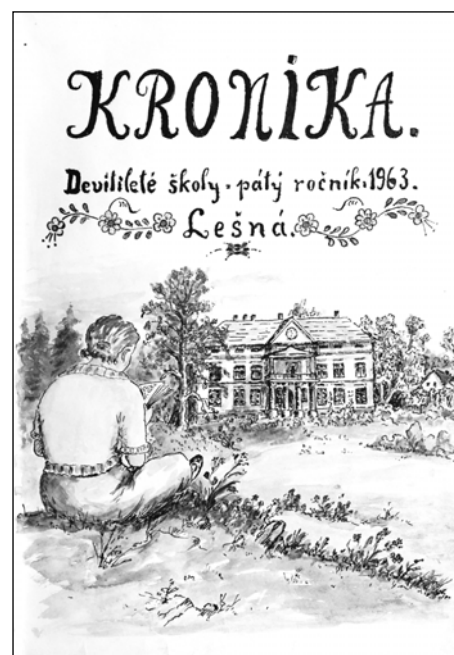
Éra komunistické ideologie

Charakter výuky po roce 1948 určovala jednotná koncepce školství zdůrazňující po-

	ředitelem od	ředitelem do
Rudolf Liberda	1950	1953
Miloslav Dorčák	1953	1960
Jaroslav Pelíšek	1960	1964
Miroslav Kostihy	1964	1970
Aleš Gregorek	1970	?
Jitka Zichová	1987?	1989?
Bedřich Konvičný	1990?	31. 7. 1997
Milada Šindlářová	1. 8. 1997	dosud

V roce s otazníkem jsou dotyční doloženi v dokumentech jako ředitelé

Ředitelé lešenské školy po sloučení školy obecné s měšťanskou

Idylická kresba zámku Lešná v Pionýrské kronice SOkA Vsetín

na. V pavilonu mimoškolních činností jsou umístěny družiny a klub. V roce 2004 oslavila škola 30. výročí k prvnímu otevření.¹⁶

PRAMENY A LITERATURA

- 1 SOKA Vsetín, Školní kronika č. 2 (1914–1921).
- 2 Ibid.
- 3 Ibid.
- 4 Zhoršená výživová situace a úmrtnost dětí vyvolala po válce zájem ve světě. Z amerického popudu byl v Paříži zřízen Úřad pro pomoc dětem.
- 5 SOMR, Miroslav a kol, *Dějiny školství a pedagogiky*. SPN Praha 1987.
- 6 BROSMAN, B., *V paprscích léta, Letní zábavy, zvláště z výchovných prací chlapeckých*. Tiskem a nákladem Aloise Šaška, Valašské Meziříčí 1928, učitelská knihovna Lešná.
- 7 Ve školním roce 1920/21 např. navštěvovalo 10 chlapců měšťanskou školu v Krásně, 2 chlapci reálné gymnasium ve Valašském Meziříčí a jeden gymnasium v Kroměříži. Měšťanskou školu ve Valašském Meziříčí navštěvovalo také 5 dívek.
- 8 SOKA Vsetín, Školní kronika č. 2 (1914–1921).
- 9 SOKA Vsetín, Školní kronika č. 5 (1945–1971). Do příprav se zapojili učitelé obecné školy v Lešné Jan Palacký a František Skýpal a rodiče Ludvík David, Ladislav Štajnar, Bedřich Vaculík. Stanislav Opálka se dění záměrně neúčastnil, aby nezadal příčinu k obviňování z prospěchářství.
- 10 Za ředitele byl na základě konkurzu 16. září dosazen jako nejstarší uchazeč Stanislav Opálka, prvním učitelem se stal Rudolf Zetek. Od šk. roku 1948/49 byl ředitelem Václav Macháček.
- 11 RADIOVÁ, Pavla, *Osudy zámku a zámeckého inventáře hrabat Kinských v Lešné po roce 1945* (magisterská dipl. práce), Slezská univerzita, Opava 2000.
- 12 Ředitel nepoznal tyto vzájemné antipatie ihned po svém nastoupení. Usiloval o politické splnění obou obcí a měl v úmyslu zapracovat do regulačního plánu společné náměstí, jemuž by dominovala budova nové školy. Marně.
- 13 z dobového tisku, Ředitelství měšťanské školy v Lešné
- 14 HEGAROVÁ, L. zdroj: <http://www.zslesna.cz/index.php?ctg=16>
- 15 viz SLEZÁKOVÁ, Jitka, Kapitoly z historie školství v Lešné I. In: *Valašsko – vlastivědná revue* č. 29, 2012/2, s. 10.
- 16 Ibid.

Novostavba základní školy v Lešné

Fotokronika Lešné, SOKA Vsetín

Zahájení školního roku 1975/76

Fotokronika Lešné, SOKA Vsetín

Bylina pomáhající od uřknutí – úročník bolhoj (*Anthyllis vulneraria*)

Pozapomenutý magický svět lidového léčení na Valašsku

Jana Tkáčiková

Je už v povaze člověka, že pro každý jev hledá příčinu. A tak u nemocí, jimž chybí zjevná podstata, hledali naši předkové příčinu nehmotnou, přicházející z míst mimo náš svět, která způsobuje, že nemoc vstupuje do těla neznámou, tajemnou cestou. Nemoc je vyvolána duchy a zlými bytostmi, a také preventivní ochrana i léčení jsou praktikovány za použití magie pomocí protikouzelských rostlin neboli zelin.

Zranění způsobená mechanicky, kde je jasně viditelná příčina úrazu (upadnutí, tržné rány), a také onemocnění způsobená zřejmým vnějším vlivem (např. nachlazení) se zpravidla léčila známými prostředky a látkami bez použití magie. Naopak nemoci, které nebylo snadné logicky objasnit, byly vnímány buď jako nečisté látky lpící na povrchu i uvnitř těla, kterým bylo třeba čelit speciálním způsobem – přenášením zla, tedy nemoci, na předměty, rostliny, zvířata i lidi na základě magie. Nebo byly takovéto typy nemocí personifikovány – a pak se hledělo zosobněné zlo vypudit. Mimo upřímnou modlitbu byla také velmi častá snaha neznámou sílu přelstít a oklamat nebo pomocí jiné síly – dobra, hrozbou nebo zaklínáním vyhnat nemoc z postiženého těla.

Na valašské vesnici byl v každé rodině někdo, kdo znal jednodušší techniky domá-

cího léčení. U nemocného vyzkoušeli nejdříve jeho blízcí všechny jim známé prostředky léčebné a teprve když se jejich léčení nesešlo s úspěchem, obrátili se zpravidla na někoho, kdo toto umění ovládal lépe a byl známý v širokém okolí. Jejich způsob léčení byl oproti domácímu mnohem složitější a tajemný. Teprve zklamali-li i tento zákrok, byl povolán skutečný lékař, který byl ale často postaven už před velmi pokročilým stádiem nemoci, a jeho úspěšná pomoc pak byla velmi nejistá.

Z valašské botanoterapie

Je těžké vybrat z velkého množství rostlin, které se používaly a mnohdy dodnes používají k léčení. Vždyť na Moravě platilo přísloví „Není na světě bylina, aby na něco nebyla“. A skutečně každá pojmenovaná rostlina byla k něčemu potřebná. Mnohdy nám to prozradí

už její lidové jméno, které odráží specifické léčivé či „čarovné“ schopnosti té které bylinky.

Čarodějnou moc léčivých rostlin na Valašsku opakovaně zaznamenal Matouš Václavek. Materiál získával převážně od učitelů a ti zase čerpali z hluboké studny informací žáků a jejich rodičů. Kdo z nás dnes ví, které rostliny byly nejvíce ceněné? Snad mateřídouška nebo černý bez? Kdepak, ani jedna z nich. Nejvíce ceněnou bylinou byl nenápadný, „prachem cest pokrytý“ **pelyněk černobýl** – nepříliš vzhledná rostlina připomínající rozcuchané koště a rostoucí na neatraktivních místech, jakými jsou rumiště, skládky nebo příkopy podél cest. V minulosti nepostradatelná bylina je dnes známá spíše kvůli pylu, který produkuje a způsobuje problémy alergikům. *Nejdůležitější rostlina, kterou musí každý bohoň (zaklánač) nebo bohyně v zahrádce mít, je černobýl (= pelyněk černobýl Artemisia vulgaris, pozn. autora). Je to v pravdě „nejhlavětější“ bylina; neboť už přísloví praví: „Černobýl – otec bylin, koní ňatka – bylin matka“. Pod černobýlem je též jako pod hořkým lopúnem uhlí, které se musí na den sv. Jana Křtitele mezi 11:45 až 12:00 hodinou polední vykopat, na drobno roztlouci a s vodou vypít. Pomůže to i od smrtelného vředu. Koní ňatka (koní mňatka, Mentha pulegium) dává se do koupele nemluvnat i mateří douška (mateřídouška) a dobrá mysel (dobromysl obecná Origanum vulgare, pozn. autora). Bylinka máta kobercová (Mentha pulegium) označovaná i jménem máta polej je léčivá bylina používaná už od antiky. Má velmi intenzivní vůni. Hlavní složkou, kterou máta obsahuje, je mentol, který vyvolává pocit chladu a znecitlivuje, čímž se ztrácí nepříjemné pocity jako svědění, mírná bolestivost a podráždění. Výjimečné vlastnosti byly přisuzovány i stromům a keřům. Do lesky nemá práva hrom. Kdo má při sobě léskovou haluzku, nebo si sedne pod lésku, tož je před hromem jistější než pod hromosvodem. Zajímavé je, že také tajemní čarodějové starých Keltů – Druidové přiznávali lísce totožné schopnosti. Líska poskytuje ochranu před bouřkou, smrtícími účinky „hada z nebes“.*

Další bylinou s magickou mocí je **plavuň vidlačka** (*Lycopodium clavatum*) s lidovým jménem „rváč“. Její neblahé účinky jsou tradovány i v dnešní době. Ještě kolem roku 1980 moje babička zakazovala nosit tuto rostlinu z lesa s odůvodněním, že budeme zlobit a „rvát se“, a znala její lidové jméno. Václavek uvádí hned několik dalších vlastností. *Rváč, to je zrovna čertova zelina. Podoben je mechu nebo ruskému rozmarinu. Když se vysype tráva z noše do vody, všeska jde dolů vodou, jen rváč jde hore vodů, po čemž se pozná. Neboť i tráva stejného druhu není všeska rváčem. Kdo má u sebe rváče, je nepřemožitelný, nikdo ho neošidí, všude projde nepozorován, všechny zámký jím otevře. O děvče, které má rváče u sebe, hoší se*

rvou. Má-li prodavač na trhu rváče, jde mu zboží na dračku, okamžitě vyprodá. Kdyby ho někdo pohodil do stavení tak, co by žádný nevěděl, strhne se v tom domě velká hádka a pohoršení je hotovo. Rovněž i u muziky hodí-li kdo rváče na zem, hned se všichni do jednoho porvou. Pastýři na Valašsku nosili u sebe rváč, aby je i ovce chránil před nemocí a očarováním. Takovýto amulet dodával skutečné síly a zaháněl obavy před nemocí.

Voňavý medovník a modrá čekanka

Motivován vlasteneckou povinností, kdy každý z nás dle svých sil a schopností se snaží vystopovat a zachytit i ten nejslabší rys naší národní zvláštnosti, zaznamenal jména a význam některých léčivých rostlin také vizovický učitel Eduard Peck. Při svých vycházkách po okolí vypytl se na jména a význam různých zelin a v mnoha případech slyšel i o magické moci bylin. Velmi zajímavá je Bezvrška. Když má dobytče počarováno,

Lidové jméno „rváč“ patří plavuni vidlačce (*Lycopodium clavatum*)

Chráněná zákonem je bylina medovník meduňkolistý (*Melittis melisophyllum*)

Modré květy čekanky podle pověsti připomínají modré oči dívky, která marně čekala na svého milého, až se vrátí z vojny

*nakuřují je bezvrškou; také se vaří a dává do nápoje. Účinnou moc bezvršky poznáme z této pověsti. V Uble chodil jeden hospodář po smrti. Přicházel do svého domu až do jizby, posadil se za stůl a řečnoval s domácími. Jim to ovšem nebylo po chuti, ale nevěděli si rady. Jednou stěžovala sobě hospodyň, že jí kravičky nechťejí dojit. I slitoval se nad ní nebožtík hospodář a poradil jí, aby navařila bezvrščíška, tolitiska a turánčíška, část aby dala kravám do nápoje, zbytkem pak aby vykropila okolo chlěva. Hospodyň tak učinila, ale vykropila také okolo chalupy – bylť chlív s jizbou pod jednou střechou – a hospodář od té chvíle nemohl přes práh. Už jenom sedával na blízké vrbě, pokřikoval na ženu a povolával na kolem jdoucí. Aby už dal pokoj, měla se mu zrývat hlava. Však on věděl, co ho čeká. Den před tím volal na souseda: „Kajšu, Kajšu, přid sa na mňa dívať, jak mi budú hlavu zrývať!“ Hlavu mu zryli a on – chodil bez hlavy. Nedal pokoje, až ho zavezli na „Smolný vrch“ a vhodili do „Smolného jezera“. Bezvrška je krásná rostlina **medovník meduňkolistý** (*Melittis melisophyllum*). Ještě v roce 1852 jej pod jménem bezvrška růžová ve své knize Rostlinictví uvádí evangelický farář a florista působící na Rusavě Daniel Sloboda. V té době teplomilný medovník či bezvrška rostl(a) i severněji ve světlých prosluněných valašských lesích. Na Vsetínsku jej nenajdeme, zmizel spolu s dalšími teplomilnými druhy kvůli zalesňování pastvin a luk a zakládání smrkových lesů. Medovník meduňkolistý patří k vzácnějším druhům naší květeny vyžadujícím pozornost, ve stejné kategorii je chráněn i zákonem.*

Učitel Peck zaznamenal také romantickou pověst vztahující se k čekance: *„Čaganka (čekanka) jest dle pověsti i mezi Němci rozšířená dívkou v kvítek proměněnou, která dlouho marně čekala na svého milence, až se z vojny navrátí. Schová-li se spravedlivý člověk v nebezpečný čas vojny za čaganku, tak mu žádný neuškodí; tam ob stojí. Čaganka snad myslí, že to je ten její milý, a proto ho chrání. Roste na cestách a v obli. Uroste hrubá. Je jí haňba stát a vidí se raději dole, čemuž nasvědčují pořekadla: „čaganka čeká ženca, jak panna mládenca“ nebo „čaganka čeká žatí, jak panna vdatí“ nebo „čaganka čeká žaju, jak dívka vdaju“. Natrefí-li slobodná žnica na čaganku, sežne ji. Která ji nechá státi, nevďa se. Jedna dívka prý nevyžala čaganky a ještě se jí posmívala: „Čaganko, nastojíš sa!“ a čaganka odpověděla: „Céřečko, načekáš sa!“ Dříve než vyvede hospodář dobytče na trh, ošlahá je okolo rohů čagankou, aby bylo moc kupců. Však nesmí vzít ji do holých rukou. Čagance přičítá se také léčivá moc. Je dobrá „od zimnice a žmání v břiše“. Čerstvý kořínek se pokroupe a sní. Kdo by měl už plíce na poly shnilé, ať si kořen vaří, odvar medem sladí a pije – plíce mu narostou nové. Má-li kráva na vymeně pliskýřky,*

natrhejme v polní cestě mezi kolajama ča-
gánky, vařme ji a vymeno tím zmáčeíme.“

Čekanka obecná (*Cichorium inthybus*) je vytrvalá mléčící bylina i přes 1 m vysoká, která v prvním roce vyhání růžici listů, ston-
nek vyrůstá obvykle až v roce druhém. Čes-
ké jméno dostala zřejmě podle uvedené po-
věsti, její květy byly v minulosti přirovnávány
ke smutným očím dívky, která očekává ná-
vrat milého z vojny. Zatímco v léčitelství se
stále využívá planě rostoucí čekanka, pro
další využití je čekanka pěstována ve dvou
odrůdách. **Listová čekanka** (*Cichorium in-
tybus* var. *foliosum*) pochází ze Středomoří
a znali ji již lidé v době Antiky a již tehdy ji
konzumovali jako salátovou zeleninu s léči-
vými účinky. Někdy koncem 18. století nebo
počátkem století 19. zahradník v bruselské
botanické zahradě nechal přezimovat kořeny
listové čekanky pod vrstvou země. Když zem
rozhrnul, zjistil, že čekanka vytvořila „puky“,
což jsou nahloučené a k sobě pevně přitisklé
listy bez zeleného barviva. Dnes jsou čekan-
kové puky často pěstovány jako jemná zim-
ní lahůdková zelenina. **Z kořenové čekanky**
(*Cichorium inthybus* var. *sativum* nebo *radico-
sum*), přesněji z jejich sušených kořenů se
připravuje již od 17. století náhražka kávy
„cikorka“. Pražením kořenů přítomný inulin a
další cukry karamelizují, čímž vzniká tmavo-
hnědé zbarvení cikorky, naopak hořčiny se
částečně rozkládají a při tomto procesu se
uvolňují aromatické látky.

Bolestivá léčba pichlavým šípem a hlohem

Některé léčebné a magické postupy byly
značně bolestivé, což dokládá ve svých zá-
pisech více autorů – používaly se ulámané
trny či celé trnité větve. **Hloh, hložek. Miluje-
li mládenec děvče, které nemá k němu lás-
ky, může v ní lásku k sobě vzbudit a živiti
takt. Opatří si pramének „vlasi“ od děvčete,
uvrtá novým perličkem diru do vrby při vodě
stojící, zarazí hlohovým kolečkem vlasy tak,
aby splývaly nad vodou. Jak se vlasy hýbou,
tak se ta láska děvčete hýbe k synečkovi.**
Hloh má i v hospodářských pranostikách své
místo. **Hloh pučí, zima fučí nebo hloh kvete,
sníh mete. Hložkový květ vaří a pije se od
kašle. Komu by se zdálo, že má jeho doby-
tek „uškoděné od mrcha člověka“, ať uvrtá
do chlévového práhu dirku, vleje tam trochu
„živého stříbra“ a zarazí hlohovým kolečkem.**
**Mrcha člověk musí odstoupiti a nemůže více
škoditi. Když má dobytče „červenú“ (nemoc),
zarazme na ta místa, kde pustí moč, hlohový
kolek, to do třetice a bude mu spomoženo.**
Když má dobytče bradavky, má se nalámati
pcháčů z hlohu, těmi pak se mají bradavky
vypjati místo vedle místa. Bradavky uschnou
a pcháče odpadnou. Vzhledem k tomu, že
většina u nás divoce rostoucích **hlohů** se
mezi sebou velmi často kříží, bývá přesné
určení druhu značně obtížné až nemožné.
Naštěstí v léčitelství lze použít jakýkoliv z na-

Objeví-li u vás lékař některé ze srdečních onemocnění, zjistíte co nejvíce o hlohu – keři, který léčí svými květy a plody.

Růže šípková je ze všech našich růží nejběžnější a nej-
častěji se sbírají její plody – šípky.

Pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris*)

ších planě rostoucích hlohů a není potřeba
trápit se obtížným určováním. Sbírá se květ,
list nebo plody hložinky. Listy a květy se sbí-
rají na počátku rozkvětu. Suší se co mož-
ná nejrychleji na stinném a vzdušném mís-
tě. Plody se sbírají zralé v září až říjnu ještě
před příchodem prvních podzimních mrazů.
Hloh je ceněnou léčivkou i dnes, kdy pomá-
há v léčbě tolik rozšířené choroby - vysokého
tlaku. Příznivé účinky hlohu byly zazname-
nány zejména při jeho dlouhodobém užívání
starými lidmi postiženými „srdeční slabostí“.

Šíp, šípek (planá růže). Aby kráva dobře
dojila, má hospodyň cediti mléko přes dva
křížem položené šípky. Nemůže-li hospodyň
stlouci máslo, ať uřeže šíp a dobře jím más-
nici vydere. Tim ošlahá čarodějnic. Má-li
matka podvržené dítě, ať bije „podvržena“
šípem do roka vyrostlým dotud, až si pro ně
„divžena“ přijde a to pravé vrátí. Hospodáři
sejí nejraději pohanku, jak šíp rozkvétá. Je-li

moc „šípének“, bude moc žita. Šípky čistí
žaludek a mladí plíce. Vlky na šípě vyrostlé
dávají se dětem pod hlavu, aby dobře spa-
ly, ale nesmí se nésti přes vodu. **Růže šíp-
ková** (*Rosa canina*) je dodnes hojně sbíraná
a využívaná léčivka. Sbírají se šípky v době
zralosti v září až říjnu. Šípky obsahují vyso-
ké množství vitamínu C, bohužel sušením
dochází k jeho poklesu zhruba o polovinu.
Šípkový čaj se užívá k celkovému posílení
organismu a vzhledem k tomu, že působí i
mírně močopudně, lze jej využít i při zánět-
livých onemocněních močového ústrojí nebo
při ledvinových či močových kaméncích. Čaj
je nejlépe připravovat z drcených šípků, které
se povaří. Staří Římané používali šípkovou
růži proti vzteklíně, z čehož také vzniklo la-
tinské jméno této rostliny, jež v překladu do-
slova zní „psí růže“.

Zelina od uřknutí

Ještě dnes se můžeme setkat s použitím
slova „bezuroku“ v mluvě starších lidí. Úrok
neboli uřknutí bylo bráno velmi vážně a bylo
nutné mít účinné prostředky na preventivní
ochranu nebo léčbu již postiženého člo-
věka i dobytka. Jedním z pomocníků od uřknutí
byla bylina příhodně pojmenovaná úročka
nebo také úročnica. Učitel Peck zaznamenal
hned několik případů, kdy účinně pomohla.
Jedna hospodyň měla s hrnec kozího mléka.
**Přišla k ní souseda stará a řekla: „Ó lele, to
budeš mět máslo!“ Po chvíli odešla a hospo-
dyň začala stloukati. Nešlo to. I vypili to tak s
chlebem a onemocněli všeci. Až se nakouřili
úročkou a pili odvar z ní, bylo jim dobře. Jiné
dvě hospodyně, které bývaly spolem, za-
dělaly jednou ze stejné mouky, měly stejné
kvasnice, stejné teplé mléko, a také kvásek
oběma stejně zkynul. Jedna postavila mísu
na pec a druhá ji měla ještě na stole. Přišla
dcerka a řekla: „Ó lele, jak Vám to zkynúlo!“
Potom mísily obě, ale té už se nechtělo těsto
hýbati. Už věděla proč a sháněla hned úroč-
ku. Uvařila, dala ze dvě lžice do těsta, nakou-
řila, zamísila poznovu, a teprv ji zkyslo. Dru-
hé kvasnice už by nebyly pomohly. Zvláštní
druh úročky je „zpáteční úročka“. Ta je od
„zpátečních úroků“ a ty jsou nejhorší. Jak
může někdo dostat zpáteční úroky? Chce-li
někdo, nazvěme jej osoba A, uřknout osobu
B, může B, zbadá-li to a rozumí-li něčemu,**

Bělokvětá forma úročníku

vrátiti A úroky zpět, a takové sluji zpáteční. Příklad: A zavadá B ze svojí „píšcelky“, ze které už se jednou napil. Máje v těch věcech zkušenost, pozdvihne B sklenici a při slovech „daj nám Pambů zdraví“ podhlédne pode dnem na A, a tak A, měl-li úmysl uřknout B, jest nyní sám dvojnásob uřknut. Dnešní oficiální jméno si stále udrželo původní význam – **úročník bolhoj** (*Anthyllis vulneraria*), roste na loukách a pastvinách, na mezích, v lesních lemech, kolem silnic a na železničních náspech, především na vápenci. Dnes se už nesbírá, zato v minulosti byl úročník bolhoj používán v lidové medicíně a byla mu přičítána velká magická moc, jak ostatně vyplývá z výše uvedeného záznamu učitele Pecka z konce 19. století. Tato rostlina připomínající trochu jetel se také pěstovala jako pícnina, především v málo úrodných a horských oblastech, ale také od pěstování se už upustilo. Zajímavá je velká proměnlivost úročníku, která se projevuje různou barvou květů a také proměnlivým tvarem listů. Najdeme rostliny s květy světle žlutými, vzácněji žlutožlutými nebo růžovými, až téměř čistě bílými. Snad právě různorodá barva květů byla základem rozlišování „pravé úročky“ a „zpáteční úročky“ v lidové medicíně.

Zdánlivě jednotvárný život našich předků byl ve skutečnosti protkaný velkým množstvím zvyků, obyčejů a pověr, udržovaných po staletí. Tato duchovní lidová kultura byla až neuvěřitelně propojena s každodenním životem. V dnešním materiálním světě plném počítačů už málokdo věří pověrám a magické moci různých zvykoslovných předmětů našich předků. Zvyky předávané po celé dlouhé generace upadají v zapomnění. Dostupná lékařská péče zatlačuje dříve ceněné znalosti léčivých bylinek do pozadí. I proto jsme připravili na letošní léto a podzim v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí výstavu nazvanou Léčivé rostliny a jejich dvojníci. Výstava přiblíží historii lidového léčení, bylinky i první lékárny a snad také trochu přispěje k tomu, aby nositelé znalostí o tajuplných a mocných léčivých bylinách z našeho světa nezmizeli.

LITERATURA

- BARAN, V., Příspěvky k lidovému léčení na Valašsku. *Český lid* 12, 1947, s. 13-15.
 KRAMOLIŠ, Č., Domácí léčení na Valašsku. *Náš domov* 4, 1895, s.18-19.
 PECK, E., Jména a význam některých rostlin v národním podání lidu Valašského. *Čas. Muz. Spol. Olomouckého* 5, 1888, s. 11-16, s. 71-74, s. 111-115.
 ŘÍČAN, G., Z domácího léčení lidového na Valašsku. *Naše Valašsko* 1, 1929/1930, s. 173-177.
 SLOBODA, D. O národním rostlinářství zvláště slovan-ském. *Kalendář na obyčejný rok 1853*. Brno 1852, s. 187-195.
 VÁCLAVEK, Matouš, O čarodějných moci některých rostlin. *Čas. Muz. Spol. Olomouckého* 9, 1892, s. 48-49.
 VÁCLAVEK, Matouš, Z lidového léčení na Mor. Valašsku. *Český lid* 7, 1898, s. 124-125.
 VÁCLAVEK, Matouš, O léčivých a čarodějných zelinách. *Vesna* 12, 1982, s. 3. Dostupný z WWW: <<http://botanika.wendys.cz>>

Mario Kotrba se studenty u Braunova Betlému u Kuksu v roce 2007

Fotoarchiv autora

Marius Kotrba - poslední český sochař

Jaroslav Kolář

Marius Kotrba byl SOCHAŘ. Toto prosté sdělení se může zdát až příliš lapidární, ne však v současnosti, kdy k sochařství chybí odvaha, trpělivost a odhodlání. Sochařství ve své „pravé podobě“ postupně z našeho světa mizí a Mario byl jedním z těch, kterým to nebylo jedno a pokusili se tento proces na chvíli zpomalit a pozdržet.

S Mariem jsme se setkali v době mých studií na Katedře výtvarné tvorby Pedagogické fakulty v Ostravě, kam v polovině devadesátých let nastoupil jako učitel. Bohužel už jsem tehdy školu téměř dokončil, takže přímo jako pedagog mě nestihl zásadním způsobem poznamenat. To hlavní se odehrálo až později, v čase, kdy jsem s ním začal profesionálně spolupracovat. Tuto dobu vlastně považuji za svoje opravdová studia. Až teprve každodenním kontaktem s jeho osobou a prací jsem začínal chápat pevná sochařská pravidla, kterými se řídil a která ho nikdy nesvazovala, ale právě naopak - podstatně osvobodila. Mohl se na ně spolehnout a vždy se o ně opřít. Socha pro něj byla stavbou, která musí mít pevné základy, musí být vyvážená a především vytvořená z opravdové vnitřní touhy. Až po zmizení pozice učitel-žák jsme měli najednou čas všechno důkladně probrat - bavit se svobodně.

Charakteristická pro něj byla vlastně touha dostat se až k jádru věci, až k podstatě - a to ve všem. Rozebíral postupně všechny vrstvy a zkoumal problém ze všech stran, dokud se nedostal na samotnou dřeň. Nezajímala ho povrchní slupka, nenechával se jí zmást a svést, i když to nezřídka znamenalo velké komplikace a problémy. Pracoval s neuvěřitelnou intenzitou, nechápal jsem, jak může všechno takto stihnout. Večer jsme se po práci v ateliéru rozešli domů, a než jsem ráno opět přijel pokračovat, on už měl na stole hotové další tři modely - a to nemluví o každodenní porci kreseb, což už byla více než samozřejmost. Vnímál veškeré své okolí, čerpal ze všech situací, v nichž se ocitl. Prostě se jenom díval okolo sebe a do sebe - a zase měl materiál na další sochy - a další den už to modeloval. Nikdy jsem nepochopil, odkud se ta energie brala. Spolupráce s Mariem byla v pravém smyslu slova školou,

bylo nemyslitelné nad něčím mávnout rukou, něco ošidit nebo obejít. Věděli jsme, že by nás to vzápětí dohnalo a vrátilo se nám to jako bumerang. Vše muselo být vyřešeno důkladně a důsledně, ať už se jednalo o přípravné práce nebo o samotnou stavbu sochy. Díky své poctivosti mohl být svobodný, měl totiž své věci v pořádku. Problémům se tak snažil předcházet, a když už zákonitě nějaké přišly, řešil je věcně a s rozvahou, nikdy nás pomocníky neznervózněl, situaci uklidňoval.

V posledních pěti letech jsem měl ještě možnost být Mariovým kolegou ve školním ateliéru na Fakultě umění v Ostravě. Jeho sochařská škola fungovala na odvěkém dílenském principu tak, jak to známe například už od Brauna, Myslbeka nebo Štursy. I tady stavěl Mario na pevné tradici českého a evropského sochařství. Studenty budoval jako své sochy. Dokázal je napřed rozebrat na jednotlivé díly tak, aby se dostali až ke své podstatě, a potom je přiměl, aby se snažili znovu poskládat, ale už podle pevnějších zásad a pravidel. Nechával je zakořenit v sochařství jako stromy v zemi. Vštěpoval jim pevnost, stabilitu, nutil je hledat svůj vlastní tvar. Vyžadoval, aby se za sebe nestyděli, aby mluvili jen o věcech, o kterých něco vědí a kterým rozumějí, i když to bude řeč neumělá a kosťbatá. U studentů preferoval hledačskou touhu a zaujetí před snahou o úspěch a prosazení. I když Mario v tomto úsilí nikdy nepovolil, nakládal každému tolik, kolik byl schopen unést – a někdy i několikanásobně víc – oni tu hru hráli a věděli, že se jim vyplatí. Můžu potvrdit, že se mnozí ocitli na pokraji svých sil, ale jenom takhle objevovali svoje možnosti. Když se zpětně podívám na absolventy, kteří ten nápor ustáli, jsou to veskrze lidé pevní a svobodní. Bylo by troufalé tvrdit, že tady vznikla další sochařská generace, takhle jednoduché to s výchovou sochařů není. Mario věděl, že studentům poskytl možnost jen letmo se dotknout něčeho, co je mnohem dál a ještě mnohem těžší.

O Mariových sochách bylo a ještě určitě bude hodně napsáno, tady si dovolím pouze kratičkou zmínku o tom, že se v našem roztržitém veřejném prostoru zahlceném povrchností všeho druhu staly jedněmi z mála pevných a trvalých orientačních bodů. Nebyly stavěny pouze pro úzký okruh teoretiků či kunsthistoriků. Mario dokázal myslet na všechny, kdo kolem nich projdou, chtěl, aby také něco zažili a prožili... Chtěl se o to podělit. A tak se oklikou vracím k tomu, co jsem napsal na začátku. Opravdové sochařství pomalu z našeho světa mizí – a bude to zase o něco těžší, protože už chybí i „poslední český sochař“.

Marius Kotrba

**Umělec,
který ctí klasické tradice
výtvarného umění**

Josef Maliva

Z prvního setkání se sochařskými díly Maria Kotrby v galerii Student na katedře výtvarné tvorby Ostravské univerzity na výstavě, která byla prezentací umělce na počátku roku 1996, utkvěla v mé paměti jen slabá stopa. Zaujala mne tehdy plastika *Kroužkování*, která mi připomínala myšlenku malíře Bohumíra Matala vyslovenou v jeho známém obrazovém cyklu o srůstu civilizačního prostředí města s podstatou moderního člověka a vzdáleně i časně malby Fernanda Légera, ve kterých autor, v duchu postkubistické malířské stylizace, předpokládal tvary lidského těla v základní geometrická tělesa a snad tak otevřel i cestu k prožitkům lidského odcizení, jaké svými „opancířovanými“ postavami vyjadřoval malíř Richard Lindner. Teprve po letech, kdy se Kotrbova tvůrčí dráha před polovinou roku 2011 bohužel již navždy uzavřela, poznal jsem, jak mylný byl

můj pohled na výtvarné myšlení mladého sochaře.

Sochařská díla Maria Kotrby již od poloviny devadesátých let souznívala s humanistickým přístupem k světu i k společnosti a prozrazovala vřelou osobní účast sochaře na každodenním životním dění člověka i na bolestných pravdách společenské reality. Podobně jako v herectví nelze hovořit o malých a velkých rolích, tak ani Kotrbova tvorba nerozlišovala malá a velká témata. Snad všechny náměty jeho soch ukrývají v sobě hlubší myšlenkové sdělení přesahující prostý název jeho prací. Duchovní sféra díla je však jen jednou stránkou jeho plastik a soch. Jejich ideová role ožívá až ve výtvarném uchopení sochařské hmoty – matérie – fiktivně vyrůstající z jádra těla. (Jak autor sám napsal: „Socha se buduje zevnitř, musí fungovat sama a kdekoliv.“) Socha v sobě mnohdy absorbuje i prázdný meziprostor, jak to vidíme na zmíněném *Kroužkování*. („Objem plastiky už není v prostoru vymezen plným materiálem, ale konturami figurálního skeletu.“) Součástí sochy se stává i vnější, sochařskou kreací pohledově ovládaný a myšlenkovou radiací usurpovaný, mnohdy i vzdálený prostor. Dokládá to i jeho známá bronzová socha *Sv. Kryštof* (patron poutníků a cestovatelů a dnes i automobilistů), dílo situované při dálnici poblíž Olomouce, jehož pohled a gesto Ježíška na jeho ramenu komunikuje s těmi, kdož putují krajem a pohlíží na sochu již ze vzdálených míst olomouckého jižního dálničního obchvatu.

Zvláštností mnohých sochařských prací Maria Kotrby je důraz kladený autorem na gravitační stránku hmoty, vyjádřený nejednou samotným námětem, ve kterém lidská postava je zatěžkána břemenem, nebo zápasí s vlastní hmotností například při sportovním výkonu. Umělec jakoby tak chtěl vyjádřit trvalé spojení člověka s touto zemí a jejími zákonitostmi a současně i úsilí o překonání pout k biologickým zákonitostem života a jeho snahu o povznesení z materiální sféry k vyšším metám duchovního života. Snad to pociťoval také autor textu umělcova katalogu výstavy konané v ostravské *Galerii Beseda* v roce 2009, který svoji stať nazval *Tvary lidství v díle Maria Kotrby*. K východiskům umělcovy sochařské cesty se vrací anotace Marcela Fišery, který píše: „Už v prvních sochách z konce osmdesátých let se u Kotrby objevuje motiv krychle. [...] Právě na motivu „zápasu s krychlí“ lze sledovat Kotrbovu cestu od existenciálních chmur k zmíněnému vitálnímu principu. 1992 je datována *Kostka*, kterou pavoukovitá postava ještě zcela

„omotává“, o rok dříve však se objevuje Na šikmé ploše, kde už je modelace pevnější a zachycení pohybu důslednější. Člověk a krychle se oddělí - z krychle se stává předmět, vůči kterému se postava vztahuje svou fyzickou energií, až nakonec z Kotrbovy tvorby zcela zmizí.“² Zmíněný „zápas s krychlí“ může být „metaforou nějakého nesnadného údělu, s kterým je nutno se utkat“³, anebo jej lze chápat obecně jako odvěk protiklad hmotného a duchovního principu.

Druhý specifický rys tvorby zmíněného autora se týká sochařské morfologie. Tvary jeho soch a anatomické prvky postav bývají redukovány až k prázdným geometrickým strohým útvarům připomínajícím technické mechanismy složené z rour, zmíněných krychlí, válců, kuželů ... Domnívám se, že tento geometrismus nebyl umělcem vnímán ve smyslu konfrontace s civilizačním prostředím doby. Strohé tvarové prvky přijal autor do svého výrazového repertoáru již jako zcela přirozenou řeč soudobého člověka-umělce konce 20. a počátku 21. století, který tak sděluje své emoce a formuje výtvarné pocity. Moderní mluva, například bronzové plastiky *Jedna plus dva*, nám nebrání v tom, abychom při pohledu na dílo pociťovali tíži starosti matky a děti, které pod její ochranou, držíce se za ruce, hrají oblíbenou dětskou hru. Vnímáme i poetickou atmosféru rodinného štěstí, prožíváme pocit jistoty a trvalého rodinného vztahu manifestovaného plastikou jako neměnný a trvalý jev. Podobný podtext jistoty a stálosti vyčteme i z Kotrbovy dřevěné skulptury *Dva plus jedna*. Dílo svou monumentalitou a pevným upoutáním k zemi připomíná Calderovy stability. Nejde však o výtvarný technicistní charakter. Plastika se naopak přiklání k organickému proudy moderního sochařství a v jejím jádru pociťujeme fenomén sochařské vitality, kterou promlouvá k člověku. Podobně je tomu u mileneckých námětů prezentovaných umělcem v monumentální koncepci na sochařském sympoziu v Hořicích v Podkrkonoší v roce 1996 nebo o dva roky později (monumentální pískovcová skulptura *Lod'*), na sympoziu v Rožnově pod Radhoštěm. I sochařské kolosy hovoří srozumitelnou lidskou řečí.

Promlouvá k nám tak i obr v polovině prvního desetiletí našeho věku vztyčený při zmíněném dálničním obchvatu Olomouce. Je to bezmála čtyřmetrový bronzový monument, robustní socha, působící až jako jakýsi moderní Golem, nesoucí na rameni malého Ježíška, jenž svým vstřícným gestem zdvižené paže zdaleka vítá

příchozí a připomene nedávno u nás zveřejněné dílo Josefa Vineckého *Herzlich Willkommen*, představující postavu chlapce, jenž (po roce 1921 ve Wiesbadenu) s rozevřenými pažemi vítá příchozí do zahrady a do příbytku pana Meiera-Laiblina.⁴ V obou případech spatřujeme nonverbální sdělení lidské vstřícnosti, důvěry a přívětivosti a snad také skrytou a obecnou výzvu k lásce, k humanistickému přístupu člověka k člověku.

Postavou sv. Kryštofa vykryštoval víceletý zápas sochaře s řadou inspiračních podnětů a niterných vizí i hledání výtvarného výrazu. Výrazu vztahů mezi dospělým a dítětem.

Socha sv. Kryštofa vygenerovala totiž ze série tvůrčích představ sochaře pohybujících se v okruhu vzájemných lidských vztahů a problémů v rámci rodiny i široké společnosti. Myšlenka se výtvarně zhmotňovala i v drobných plastikách a sochařských studiích, které nepostrádaly pregnantní výraz a rysy monumentality. Jedním z více příkladů je menší kamenina s engobami *Matka* - žena s dětskou postavičkou choulící se u jejích nohou, s druhým dítětem přichycovaným při matčině boku a s dominantní postavičkou dítěte s gestem rozpažených rukou, které lze chápat nejen jako gesto radosti a vstřícnosti, ale lze v něm spatřovat i znamení kříže, kterým autor připomíná základní zásady křesťanské etiky, tkvící i v úctě k rodičům, v rodinné pohodě a šťastném mateřství. Z religiozního podloží vycházel i motiv sv. Kryštofa dovolávající se legendy o obru jménem Reprobis, jenž přenášel poutníky přes nebezpečně rozvodněnou řeku a který samotným Kristem byl pokřtěn a nazvaný Christophorus. Byl zobrazován jako Kryštof, jenž přes vody přenesl i samotného malého Ježíška. V Kryštofově holi zázrakem obrostlé zelenými ratolestmi mohli bychom hledat i další symboliku naděje. Hluboce lidský a pozitivní myšlenkový obsah nacházíme i v jiných sochařských dílech Maria Kotrby.

Podobu přívětivých a krajně stylizovaných tváří sv. Kryštofa a Ježíška mají také o rok mladší kameniny s engobami *Třinec* a *Třincová*, obtěžkané opět břemeny, drobnými postavami (snad vlastními dětmi?), které chrání svými mohutnými pažemi. Za tímto prostým ikonografickým výkladem je ukryta druhá významová vrstva daleko obecnější povahy, která nejednou zůstane autorovým neodhaleným tajemstvím. Proto se významová interpretace Kotrbových prací vyslovená různými autory liší. Ve výše citovaném katalogu⁵ píše Jan Bala-

bán: „... Postavy, například sousoší Velká cesta, působí kompletně, jen nezdůrazňují žádnou individualitu, naopak bolestnou existenci člověka jako lidstva. Existenciální opuštěnost těchto torz je místy až brutální, a tak dovádí do krajnosti autorovu základní otázku, co je člověk.“ V katalogu vydaném ke konci roku 2009 čteme: „V návrhu na plastiku „Rozsévač“ (2007) ústřední hrdina vysypává menší postavy nebo v jiném případě žena přenáší zmenšené figury. Tato plastika má protipól v mužské postavě nesoucí a nejspíše přemísťující drobné ženské figury. Patrně zde v motivu přenášení opět rezonuje výše zmíněný motiv ochrany.“⁶ Lze se však také domnívat, že námět rozsevače v obou verzích byl do podvědomých sfér umělce nitra vnesen na základě zpráv o možném společenském kataklyzmatu vyvolaném populační explozí, jaká hrozí nejen Indii, ale v budoucnosti snad celému lidstvu.

Idea díla u veřejných zakázek byla vždy do jisté míry stanovena zadáním. Tak tomu bylo i při realizaci sochařského monumentu - kašně před budovou Nejvyššího správního soudu v Brně na Moravském náměstí, kde Marius Kotrba vytvořil v roce 2010 bronzovou figuru *Spravedlnost*, tvarově krajně redukovanou na základní stereometrické prvky. Postava v pokleku zvedá obrovský kvádř, aby tak uvolnila cestu vodnímu praménku tryskajícímu ze země a dala tak, v přeneseném slova smyslu, průchod toku spravedlnosti. Manipulace s břemenem byla však umělci vlastní. Objevuje se již v roce 1991 v plastice *Na šikmé ploše*, o rok později na bronzové plastice *Kostka*, na betonové soše *Matrace* v roce 1993, ve stejné době v souboru *Včelí královna*, v pozdějších letech v souboru *Kostky* nebo na bronzu *Kvadr*. Tu opět autor vybízí k zamyšlení diváka nad sebou, nad vlastní životní cestou, nad smyslem života a nad během veškerého dění ve společnosti, nad souladem hmotného a duchovního bytí. Primární funkce sochy spočívá však v její výtvarné podstatě jako uměleckého díla obohacujícího prožitkovou sféru lidské osobnosti.

Marius Kotrba nebyl jen sochařem, ale i malířem. Byla-li jeho sochařská tvorba rezultátem shrnujícím základní myšlenkové postoje, pak jeho obrazy vyslovovaly především bezprostřední prožitky a pocity vlastního bytí a mnohdy vyjadřovaly ryze osobní reakce na vnější impulsy a stávaly se niternými ohlasy určitých situací. Mnohdy vytvářely cykly, které měly určitý „dějový“ průběh a obsahovou gradaci. Nejpodstatnější rys obrazů Maria Kotrby

Z výstavy Marius Kotrba (10. 4. – 5. 6. 2005, Zámecká galerie Vsetín)

Fotoarchiv MRV, Vsetín, 2005

připomenul Jiří Jůza v souvislosti s umělcovou výstavou konanou od 25. listopadu 2004 v Hranicích ve výstavní síni Synagoga: „Měl jsem to štěstí, že jsem mohl pozorovat Maria Kotrba při jeho cestě do Itálie, jak se setkává s titanem Michelangelem, ale i s Borrominim a sochaři 13. a 14. století. [...] Teprve však při pohledu na Kotrbova plátna si uvědomuji, jak hluboce ho zasáhl pohled na slavné fresky Giotta a Piera della Francescy. Jedině přímo na místě je možné si uvědomit velikost těchto děl a s pokorou jemu vlastní intenzivně prožít nejen zobrazené náměty, ale i postavu umělce, který jim dal vzniknout, v celé jeho jedinečnosti a lidskosti. V obrazech Maria Kotrby je toto setkání patrné. [...] Největší spřízněnost se zmíněnými příklady spatřuji ve velkém srdci, intenzivním prožitku práce, plném pokory a kázně...“⁴⁷

Pro většinu z nás zůstane Marius Kotrba především předním vynikajícím českým sochařem z přelomu 20. a 21. století, který ctí klasické umělecké principy, hmotu a její zákonitosti, a celé své dílo zasvětil duchovní sféře, ve které prvky etiky, religiozity i rozporných fenoménů lidství hrály primární roli.

Marius Kotrba zemřel 17. května 2011 ve věku nedožitých 52 let na Slovensku při autohavárii. Narodil se v Čeladné 30. 9. 1959. V letech 1974-1978 studoval na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti obor kame-nosochařství a poté v letech 1981-1987 monumentální sochařství na Akademii výtvarných umění v Praze. Důležitým momentem stalo se pro něj setkání s díly Hany Wichterlové (1903-1990), pro niž v pevném materiálu realizoval některé její sochy. Později na Akademii sám pedagogicky působil jako odborný asistent prof. H. Demartiniho (od roku 1990 po tři roky), poté jeden semestr pobýval na Akademii Minerva v Groningen. Od roku 1995 učil na katedře výtvarné tvorby PdF Ostravské univerzity. Po roce stal se zde vedoucím ateliéru sochařství a od roku 1997 působil v Ostravě, od roku 2009 jako profesor a vedoucí katedry sochařství na Fakultě umění Ostravské univerzity. Svůj ateliér si vybudoval v Rožnově pod Radhoštěm. Uměnímilovná veřejnost znala jeho dílo z desítek samostatných a početných společných výstav, které probíhaly v Praze, Brně, Ostravě i v řadě menších měst u nás i v zahraničí. Jeho tvorba nás stále upoutává na jeho sochařských realizacích provedených v Praze, Brně, Ostravě, Olomouci i jinde.

Děkujeme paní L. Kotrbové a panu J. Sobotkovi za povolení ke zveřejnění fotografií děl akad. sochaře Maria Kotrby.

POZNÁMKY

1. ŽANTA, Aleš, Od traumatu ke katarzi, Prostor Zlín, 9/96, Zlín, březen - duben 1996, s. 16.
2. FIŠER, Marcel, Marius Kotrba, Arthist. Dostupný z WWW: <<http://arthist.cz/?id=4606>> [cit. 2012-02-15].
3. JUŘÍKOVÁ, Magdalena, Marius Kotrba, katalog výstavy v Domě umění v Ostravě, 1998 - 1999, nestr.
4. KAVČÁKOVÁ, Alena, Josef Víněcký (1882-1949). Osobnost sochaře v kontextu evropské avantgardy 20. století. Olomouc 2009.
5. BALABÁN, Jan, Marius Kotrba, katalog výstavy v Domě umění v Ostravě, 1998-1999, nestr.
6. POMETLO, Jiří, Tvary lidství v díle Maria Kotrby, kat. výst., Marius Kotrba Obrazy a sochy, Galerie Beseda v Ostravě 26.11. 2009 - 8.1. 2010.
7. JÚZA, Jiří, Marius Kotrba, Sochy a obrazy. Dostupný z WWW: <<http://tepicenb.infoostrava.cz>> [cit. 2012-02-15].

Svatý Kryštof, 2005, bronz, 380 x 190 cm
Foto Jakub Sobotka

Marius Kotrba při instalaci vsetínské výstavy v roce 2005
Foto O. Mehešová, 2005

Kroužkování, 1995, bronz, 60 x 112 cm

Foto Jakub Sobotka

Jedna plus dva, 2008, bronz, 23 x 19 cm

Foto Jakub Sobotka

Spravedlnost, 2009, sádra, 260x 320 cm
Foto Jakub Sobotka

Jedna plus dva, 2008, topolové dřevo, 178 x 120 cm
Foto Jakub Sobotka

Dva plus jedna, 2008, topolové dřevo, 163 x 90 cm
Foto Jakub Sobotka

Klik, 2005, engobovaná kamenina, 25 x 27 cm

Foto Jakub Sobotka

Zelená žena se psem, 2006, engobovaná kamenina, 28 x 35 cm

Foto Jakub Sobotka

Pár na hlavě, 2008, topolové dřevo, 159 x 130 cm
Foto Jakub Sobotka

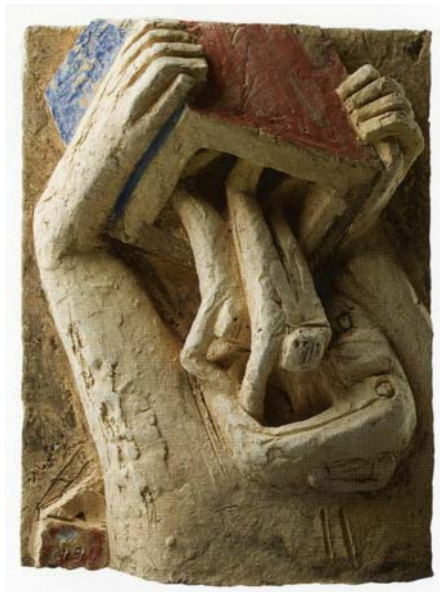
Třinec, 2006, engobovaná kamenina, 35 x 24 cm
Foto Jakub Sobotka

Žena s děckem, 2005, engobovaná kamenina, 33 x 23 cm
Foto Jakub Sobotka

Nestravitelná žena, 2008, kamenina, 38,5 x 29 cm
Foto Jakub Sobotka

Sežrat protivníky, 2008, kamenina, 38,5 x 29 cm
Foto Jakub Sobotka

Rozsévač, 2007, sádra, 66 x 30 cm

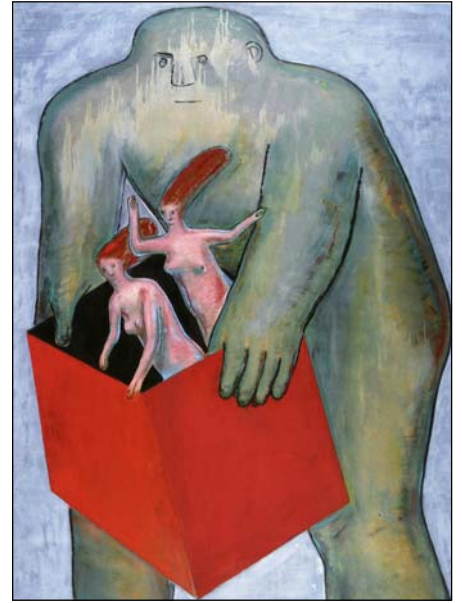
Foto Jakub Sobotka

Nese chlapy, 2004, olej na plátně, 160 x 200 cm
Foto Jakub Sobotka

Muž s ženami nad hlavou, 2004, olej na plátně
Fotoarchiv MRV, Vsetín, 2005

Nese ženy, 2004, olej na plátně, 160 x 200 cm
Foto Jakub Sobotka

Má je v krabici jako v televizi, 2005, olej na plátně
Fotoarchiv MRV, Vsetín, 2005

Žena s dítětem v závěsu, 2007, olej na plátně,
160 x 200 cm
Foto Jakub Sobotka

Smutek, 2009, olej na plátně, 200 x 160 cm
Foto Jakub Sobotka

Jako andělé v nebi, 2009, olej na plátně,
200 x 200 cm
Foto Jakub Sobotka

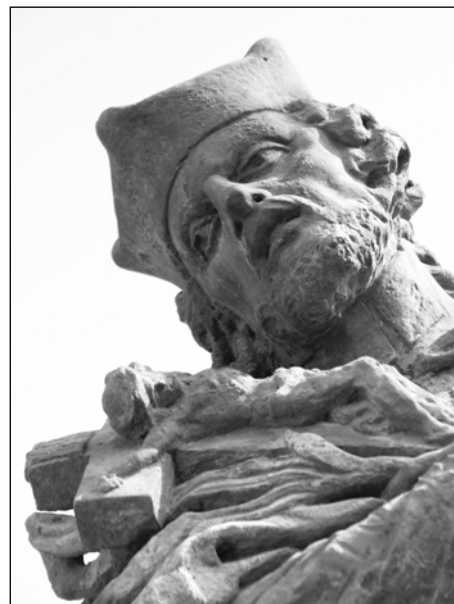
Jako chleba, 2008,
kamenina, 40 x 40 cm
Foto Jakub Sobotka

Socha sv. Jana Nepomuckého na Masarykově náměstí v Rožnově pod Radhoštěm, 1721, autor neznámý, donátor: Václav Kvinta (1674–1736), rožnovský měšťan, pasekář a obchodník

**Oceněný soubor
fotografií
nepomucenských
soch
Karla J. Maliny**

Socha sv. Jana Nepomuckého na návsi v Buku, polovina 18. století, autor neznámý

Socha sv. Jana Nepomuckého v Libině, 1715–1720, autor neznámý

Socha sv. Jana Nepomuckého u hřbitova v Oseku nad Bečvou, 1748, autor neznámý

Socha sv. Jana Nepomuckého v Rajnochovicích, první polovina 18. století (?), autor neznámý

Sochy sv. Jana Nepomuckého objektivem Karla J. Maliny

Olga Mehešová

Karel Jan Malina z Horní Bečvy, civilním povoláním pečovatel v terénní službě Diakonie, je vzácným příkladem poutivého, houževnatého a systematického badatele, který se věnuje tématům z regionální historie a dějin umění.

Dlouhodobě se zabýval např. výzkumem týkajícím se Václava Kvinty – donátora a fundátora sochy sv. Jana Nepomuckého v Rožnově pod Radhoštěm. Z jeho pečlivého bádání v archivních pramenech a kritického rozboru literatury vzešla v roce 2011 obsáhlá kvalitní studie, která zatím čeká na svého vydavatele.

Karel J. Malina se zabývá i fotografickou dokumentací svatojánských skulptur na střední a severní Moravě. Jeho snímky překračující rovinu dokumentárního záběru a směřující k uměleckému ztvárnění byly oceněny udělením 1. místa v soutěži Barokní socha v detailu, kterou uspořádal Národní památkový ústav v roce 2011. Na souboru černobílých fotografií prokázal jejich autor smysl pro kompozici, pro hru světla a stínu – tolik důležitou v barokním umění - a také projevil cit pro sílu výrazu. Při výběru snímků do soutěže sehrál značnou roli právě emotivní náboj sochařského díla i jeho mystický přesah - sugestivní způsob držení křížifixu a pohledový kontakt světce s Ukřižovaným. Vítězný soubor je součástí autorova plánovaného rozsáhlého fotografického cyklu soch sv. Jana Nepomuckého v Pobečví.

Socha sv. Jana Nepomuckého na Náměstí Osvobození v Drahotuších, 1730, autor neznámý prostějovský sochař, donátor: farnost

Socha sv. Jana Nepomuckého ve Vsetíně, 1776, autor Šebestián Hertl, podstavec Šimon Závodník, donátor: Jan Křtitel hrabě Illésházy, držitel vsetínského panství, s chotí Sidonií, roz. hr. Bathyany

Socha sv. Jana Nepomuckého na návsi v Rouském, 1781, autor neznámý, donátor: ?

Socha sv. Jana Nepomuckého Na Jamiskách v Přně, 1770, autor Šebestián Hertl (?), podstavec Šimon Závodník (?), donátor: Jan Křtitel hrabě Illésházy, majitel vsetínského panství

I svatý Jan Nepomucký se může neočekávaně stát aktuálním světcem

620 let od světcovy mučednické smrti

Karel J. Malina

Generální vikář pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna Jan z Pomuku neboli svatý Jan Nepomucký byl svému arcibiskupovi věrným spojencem při jeho úsilí bránit králem ohrožovanou svobodu církve. V krajně vyhroceném sporu už jen jeho rozhodnutí věrně stát při svém arcibiskupovi byl hrdinský čin, který zpečetilo jeho mlčení při výsledku na mučidlech, následná smrt a svržení

jeho umučeného těla z pražského kamenného mostu do Vltavy dne 20. března 1393.

Už krátce po své smrti se Jan z Pomuku těšil zbožné úctě a k rozvoji jeho kultu zvláště přispíval jeho hrob ve svatovítské katedrále. Od 15. století se začíná kolem Janovy historické postavy vyvíjet legendistická tradice, která vrcholí v 17. a 18. století, kdy Jan z Pomuku ožívá jako barokní

světec. Jeho tvář i příběh jsou však neobyčejně posunuty od jeho skutečného života. Jeho kult jako údajného mučedníka zpočátku tajemství však slaví triumf v roce 1729 jeho svatořečením. Janův druhý život je však poznamenán řadou omylů a také ostrých protikladů: zatímco svatojánská úcta triumfálně proniká do celého světa a jímává svatojánská legenda je v cizině nadšeně přijímána, doma proti barokní legendě povstává antilegenda a proti Janovu vášnivému přijetí a okázalému vystavení se zvedá odpor a vlna hanobení. V českém prostředí je svatojánská legenda již v 18. století podrobena osvícenské racionalistické kritice a od těch dob se odvíjí dějinná vleklá svatojánská diskuse, kterou vedou histori-

kové, teologové, filozofové i publicisté a politici v podstatě až dodnes. V současnosti každému, kdo má zájem se s nepomucenským tématem a problematikou více seznámit, doporučuji tři zcela zásadní tituly, které vyšly v roce 600. výročí Janovy mučednické smrti: POLC, Jaroslav V., *Svatý Jan Nepomucký*, 2. vydání, Zvon 1993; VLČEK, Emanuel, *Jan z Pomuku, Jeho život, umučení a slavné působení ve světle současné historie a antropologie*, Vesmír 1993, a konečně VLNAS, Vít, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Mladá fronta 1993, který letos k 620. nepomucenskému výročí vyšel ve druhém, podstatně rozšířeném a přepracovaném vydání v nakladatelství Paseka (2013).

Pro mne osobně na základě školního dějepisu 70. a 80. let 20. století svatý Jan Nepomucký nepředstavoval pozitivní a zajímavou postavu českých dějin. Ačkoliv jsem byl od dětství pokřtěným římským katolíkem, ve vlastní církvi jsem nevyrůstal. Ovlivněn zájmem o české dějiny, tehdy schematicky podávanými společně s Jirákovým Temnem, už jako student gymnázia po své osobní konverzi jsem cíleně hledal společenství v československé církvi evangelické a stal se jejím řádným členem. Ovšem každý osobní příběh víry má své etapy růstu, krizí a zraní. Neobyčejně silně mne zasáhl text německého evangelického teologa Dietricha Bonhoeffera o bratrské zpovědi v jeho spisku *Život v obecnosti*, který trefně pojmenoval můj prožívaný sebeklam v duchovním životě. Paradoxně právě tento luteránský teolog mi pomohl lépe než kdokoliv jiný nepřímo odhalit nezastupitelnou hodnotu zpovědi v katolické tradici a pochopit, proč byla dokonce ustanovena jako svátost smíření. Další podnět ke konečnému rozhodnutí obnovit svoji příslušnost k mateřské církvi přišel zcela neočekávaně. V osobě sv. Jana Nepomuckého. 16. května 2000 při nepomucenském kázání prof. Tomáše Halíka v kostele Nejsvětějšího Salvátora v Praze a záhy nato při zpívané litanii před světcovou sochou na Karlově mostě, kam jsem se odebral v průvodu věřících pod hlubokým dojmem z kázání. Tomáš Halík tehdy vyzval své posluchače k rozjímání protikladu dvou Janů, Nepomuka a Husa, symbolů dvou proudů národní tradice, katolické a husitské, respektive reformační. Nelze je včlenit v jedno, jako dvě části, které přece bytostně patří k sobě? Oba Janové byli současníky a kněžími, jeden umírá ve vodách, druhý v plamenech, oba jsou mužové slova: mlčení jednoho je stejně veliké jako neodvolání druhého. Mohl jsem důvěrně poznat evangelické i katolické církevní prostředí, a proto si i obou dějinných tradic v českém národě nerozdílně vážím. Jsem si vědom, že právě v jejich protikladnosti můžeme objevovat hodnoty jejich vkladů a důrazů.

Socha sv. Jana Nepomuckého na Masarykově náměstí v Rožnově pod Radhoštěm

Můj osobní vztah k osobě a kultu sv. Jana Nepomuckého dodatečně umocnilo poznání, když jsem si ověřil, že donátorem svatojánské sochy z roku 1721 na rožnovském náměstí byl můj předek Václav Kvinta, jehož rodiče byli ještě původně evangelíky. Jak tvrdí Vít Vlnas, v podobě sochy Jan Nepomucký vstoupil zřejmě nejvíce do obecného povědomí. Neproměnlivě až dodnes představa mučedníka zpovědního tajemství splývá s důvěrně známou sochou kanovníka s pláštěm přes ramena a biretem na hlavě, nachýleného poněkud ke straně a třímajícího v náručí palmu a kříž. Všechny tyto sochy, které byly ve velké míře stavěny již dávno před zahájením Janova kanonizačního procesu, mají svůj společný vzor v nejslavnější svatojánské statui, která stojí na pražském Karlově mostě jen několik metrů od údajného místa mučednickova svržení do Vltavy. Donátorem sochy byl baron Matyáš Wunschwitz, který si v roce 1681 dal od vídeňského sochaře Matyáše Rauchmillera zhotovit drobnou hliněnou sošku Jana Nepomuckého. Mladý spíšský sochař Jan Brokoff podle hliněné skici vytvořil velikou dřevěnou sochu jako předlohu pro odlití z bronzu. Je málo známé, že Brokoff během své usilovné práce na nepomucenské soše prožil osobní konverzi od svého luteránského vyznání ke katolické konfesi. V roce 1683 podle Brokoffovy sochy bylo v Norimberku odlito výsledné bronzové dílo a nepomucenská socha mohla být vztyčena na mostním pilíři Karlova mostu.

Kanovnícký oděv s křížem a mučednickou palmou se staly Janovými nejdůležitějšími atributy. Palmová ratolest odkazuje k jeho mučednické smrti a je vůbec obecným atributem mučedníků, symbolizující jejich

vítězství nad smrtí. Janův oděv zdůrazňuje jeho kanonikát. Sv. Jan jako vzorný kněz prezentuje Ukřižovaného a konfrontuje tak diváka se základním poselstvím učení křesťanské církve. Jan Nepomucký se s výjimkou Panny Marie, Matky Boží, stal jediným světce, který má místo svatozáře na hlavě věnec hvězd. Není známo, kdy přesně tento pro Jana jedinečně charakteristický motiv pěti hvězd kolem hlavy vznikl, ale je zřejmé, že vycházel ze svatojánské tradice, podle níž se okolo mrtvého těla světce, vyplaveného Vltavou, objevovala světla. V 17. století dochází ke zkonkretizování světél v pěti hvězdách, která se stala natolik charakteristickým a nejslavnějším nepomucenským atributem, že na některých vyobrazeních je použita i jako zástupný symbol světce samotného. Názory, k čemu symbolika pěti hvězd odkazuje, se různí. Nejpřesvědčivějším je názor, že patero hvězd se vztahuje k pěti ranám Kristovým, jehož je kněz Jan následovníkem a obrazem. Až kolem stého výročí Janovy kanonizace v roce 1829 se objevuje spekulace, že hvězdy značí pět písmen slova *Tacui* (mlčel jsem). V barokní době se takřka nenašel katolický věřící, který by neměl nějaký profesionální či osobní důvod k tomu, aby se na Jana Nepomuckého obrátil jako na svého přímluvce. Jan byl všeobecně ctěn nejen jako patron mlčenlivých a vládce vodního živlu, ale hlavně i coby ochránce dobré pověsti a vítěz nad pomluvou. Jeho oddanými ctiteli se stávalo nejen světské kněžstvo, zpovědníci a právníci, ale i příslušníci všech řemesel, jež měla co do činění s vodou, jako k zázračnému léčiteli se k němu utíkali nemocní a zmrzačení, a pak také hlavně i nevinně trpící bezpráví, jako byli lidé chudí a lidé v nesnázích. Téměř za každou svatojánskou sochou se skrývá životní příběh, naděje, zklamání i vítězství barokního člověka. Nepomucenské sochy navzdory nepřízní času i lidí zůstávají dál neoddělitelnou součástí naší krajiny a společně s mariánskými sloupy určují duchovní střed našich měst a vsí... Byli bychom překvapeni, kdybychom dokázali toto dědictví nepřehlížet a našli k němu vztah, jak aktuální dosah pro nás může nabývat.

Svatojánský kult ovšem nenašel místo v nově se rodících národních tradicích a svatojánská tradice ve srovnání s tradicí svatováclavskou se nestala moderním politickým, národnostním i kulturním fenoménem. Baroko si svatého Jana vážilo jako muže, který ví, kdy má mluvit a kdy mlčet, a který odmítl porušit svou povinnost. Jan byl především nenápadným člověkem, zodpovědným, poctivým a věrným ve svých každodenních povinnostech až do té chvíle, kdy jeho skrytá velikost byla vyzvána, aby se prokázala vrcholným svědectvím. Jsem přesvědčen, že sv. Jan Nepomucký jako mučedník pravdy a věrnosti je světce i pro naši dobu.

Pozvánky na výstavy

Unikátní sbírka skla

Kamila Valoušková

Město Valašské Meziříčí by se dalo nazvat „městem skla a gobelínů“. Jeho historie je s těmito uměleckými řemesly svázána více než půl druhého století a to je taky důvod, proč je jím v místním muzeu věnován rozsáhlý prostor. První expozice nazvaná jednoduše „Sklo a gobelíny“ byla v zámku Kinských otevřena v roce 1988. O 16 let později, v rámci oslav 120 let existence muzea ve Valašském Meziříčí, získala zcela novou tvář a v tomto roce ji čeká další proměna - interaktivní. Co přesně si pod takovou změnou představit? Přijďte se přesvědčit na vlastní oči - na konci března byla veřejnosti otevřena nová část expozice Sklo a gobelíny nazvaná „Unikátní sbírka“.

Muzeum ve Valašském Meziříčí má nejrozsáhlejší sbírku osvětlovacího skla v České republice, která je svým zaměřením ojedinelá i v kontextu Evropy. Jiné významné sbírky skla nepředčí svou velikostí (obsahuje na 4000 kusů skla, kdežto např. sbírka skla Uměleckoprůmyslového muzea v Praze čítá kolem 20 000 ks), jedinečná je svou skladbou, která zahrnuje stínítka, lus-

Pohled do expozice věnované unikátní sbírce skla Muzea regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí

try, lampy, skleněné svícny či cylindry. A proč se jádrem sbírky Muzea regionu Valašsko stalo právě sklo na svícení? Protože ve Valašském Meziříčí - Krásně nad Bečvou fungovaly sklárny, které patřily k největším výrobcům osvětlovacího skla ve střední Evropě. A právě na tuto unikátnost sbírky chce muzeum poukázat. Jak ale dokázat návštěvníkovi, že právě „naše“ sbírka je tím nejlepším a nejucelenějším, co je v daném oboru široko daleko k vidění? V zámku Kinských jsme zvolili formu blízkou otevřenému depozitáři, s tím rozdílem, že „deponované“ předměty nejsou pouze na dívání.

Celá jedna místnost je tedy kolem dokola obložena regály, na kterých jsou umístěny stolní lampy, závěsná a přisazená stínidla, stínítka pro víceplamenné lustry či sklo chránící věčné světlo. Police naplněné krásným křehkým sklem směrem vzhůru přecházejí do dvourozměrné podoby - stěny pokrývají zvětšené reprodukce nabídkových katalogů z poloviny osmdesátých let 19. století. Výrobky jsou na nich rovněž umístěny do polic a opatřeny čísly (jako v depozitáři) a zahrnuté, zubem času poznamenané kolorované fotografie příjemně dokreslují atmosféru.

Celkem je v „otevřeném depozitáři“ vystaveno téměř 800 kusů osvětlovacího skla, což je asi pětina celé sbírky. Exponáty jsou seřazeny chronologicky, takže když zrakem obkroužíte místnost od jednoho rohu až ke čtvrtému, získáte přehled o vývoji osvětlovacího skla za posledních 150 let. Pohled na vystavené sklo vás nenápadně dovede k několika závěrům: například že na konci 19. století byla stínidla téměř vždy dekorována (ať už malbou, leptáním, broušením) a byla rozměrově menší než o století později. Náročné dekorativní techniky se odrážely i ve výsledné ceně skla a v té chvíli vás napadne, že taková stínidla asi nebyla určena do každé domácnosti - byla spíše záležitostí pro zámožnější zákazníky. Kdežto na protilehlé straně místnosti, kde jsou skla z konce 20. století, možná naleznete i světlo, pod nímž trávíte večery v kuchyni či obývacím pokoji i vy.

Vystavená stínidla nemohou pokrýt veškerou produkci osvětlovacího skla za posledních 150 let, ale mnohé o vývoji a trendech v tomto oboru napoví. Třeba že: zatím co na konci 19. století mělo světlo v interiéru i nepřehlédnutelnou dekorativní funkci, s příchodem secesního tvarosloví do výroby osvětlovadel se poji větší zájem o funkci skla na

Čtyři desítky osvětlovacích skel si můžou návštěvníci sami rozsvítit a dočíst se o nich něco zajímavého.

Stínidlo z leptaného vrstveného skla, 30. léta 20. století

něm: musí světlo lépe rozptylovat a adaptovat se na nové druhy zdrojů světla (plyn, elektrina). Na scénu nastupuje trojvrstvé sklo (tzv. triplexopál, sklo čiré - bílé - čiré), které se od těch dob zdá být, aspoň co se funkce týče, nepřekonatelné. Firma S. Reich & Co s tímto typem skla začala v roce 1907.

V období mezi dvěma světovými válkami se setkáváme nejčastěji s geometricky tvarovaným osvětlovacím sklem z vrstveného skla v pastelových barvách a v závěru 30. let se do oblíbenosti rychle zdomácnilo sklo, které zářilo hlavně na samém počátku 20. století. Ve druhé polovině 20. století dominují oblité tvary zdobené buď střídmým malovaným geometrickým dekorem anebo plastickým rastrem. Od 60. let se stále větší oblibě těší přisazená svítidla a v 70. letech zaznamenáváme vlnu návratu ke tvarům z přelomu 20. a 30. let 20. století (skláři využívají dochovaných forem). Závěr 20. století se u osvětlovacího skla vyznačuje příklonem k jednoduchým tvarům a hutnímu dekoru. Zajímavý je také fakt, že stolní lampy, byť už jsou od druhé třetiny 20. století většinou na elektrinu, si ještě dlouho ponechávají tvar lampy petrolejové (podstavec - nádržka na petrolej - montura - stínítko).

Některá z vystavených svítidel si návštěvník může sám rozsvítit a dočte se o nich i něco zajímavého. V expozici jsou také k prohlídce kopie historických skicáků a knih dekorů, textem i obrazem je nastíněna historie unikátní sbírky a vývoj výroby osvětlovadel v někdejších Reichových sklárnách. Ti nejmenší si můžou zkusit poskládat vlastní lampičku a zároveň přijdou na to, z čeho se vlastně taková stolní lampa skládá.

Otevření „Unikátní sbírky“ je prvním krokem v omlazování stálé expozice věnované sklářství a gobelínům. V závěru tohoto roku se můžete těšit i na další novinky - komiksy nastiňující obě řemesla, model sklářské pece, světelnou laboratoř... a taky bychom chtěli utkat nekonečný koberec. Když nám pomůžete, máme velkou šanci, že náš region získá další unikum.

Cyrilometodějská tradice na Valašsku

Ivana Martišková

Letos uběhne 1150 let od chvíle, kdy na žádost velkomoravského knížete Rastislava přišli z Byzance na Velkou Moravu slovanští věrozvěstové, sv. Konstantin a Metoděj. Blíží se výročí připomíná také Muzeum regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí výstavou Cyrilometodějská tradice na Valašsku, kterou návštěvníci mohli v podobném rozsahu zhlédnout také loni. Jedním z hlavních koordinátorů letošních oslav je přitom Zlínský kraj, slavnosti vyvrcholí na Velehradě ve dnech 4. - 5. července 2013 tradičním projektem Dny lidí dobré vůle.

Bratři ze Soluně, svatí Cyril a Metoděj, jsou tradičně nazýváni Apoštoly Slovanů, a to za uznání svých zásluh na christianizaci Moravy. Byzantský císař Michal a patriarcha Folios v roce 862 přijali moravské poselství a vyslechli žádost knížete Rastislava, aby vyslali mezi moravské Slované své biskupy a učitele. Západní Slované v době příchodu bratří už alespoň oficiálně pohany nebyli, tedy alespoň ne jejich vládnoucí vrstva, vzpomeňme alespoň křest 14 českých knížat v bavorském Řezně roku 845. Věrozvěsti dorazili s celým průvodem a svými učedníky – snad je zde příjemně překvapil počet kamenných kostelíků a zbožnost lidu v hradířích, na druhou stranu jistě byli rozčarováni pohanskými zvyky místních obyvatel. Slovanští bratři však u nás měli úspěch, neboť jejich kázáním ve staroslověnině všichni bez problémů rozuměli, na rozdíl od kázání latinských duchovních.

Cyryl přeložil do staroslověnině evangelia, apoštolář, misál, žaltář a napsal předmluvu k evangeliím. Metoděj přeložil životopisy církevních otců a založil překladatelskou školu, která roku 883 přeložila Bibli kromě knih Makabej-

ských. Roku 867 byli předvoláni za svou činnost před papežem, kde se jim povedlo obhájit oprávněnost slovanské liturgie.

Konstantin bohužel za pobytu v Římě onemocněl, vstoupil do kláštera, přijal kněžské jméno Cyril a 14. 2. 869 zemřel. Pochován byl v kostele sv. Klimenta na Via San Giovanni in Laterano v Římě. Metoděj byl vysvěcen na arcibiskupa Panonie a vrátil se na Moravu, kde společně se svými žáky vychovával nové kleriky, křtil a pracoval na staroslověnském překladu Bible, o jeho pozici však intrikami usiloval nitranský biskup Wiching. Metoděj zemřel 6. dubna 885 a zatímco datum jeho skonu je známo, místo jeho posledního odpočinku leží zahaleno rouškou tajemství. Několik měsíců po jeho smrti byla zakázána slovanská bohoslužba a kněží slovanské liturgie byli vypuzeni z Moravy. Odkaz Cyrila a Metoděje však nezmizel, neboť jejich žáci se uchýlili většinou do Bulharska, Chorvatska, Polska a do Čech. Cyrilometodějská církev se udržovala v lidových vrstvách ještě dlouho jako církev lidová a národní, ale úřední církvi se stala církev latinská.

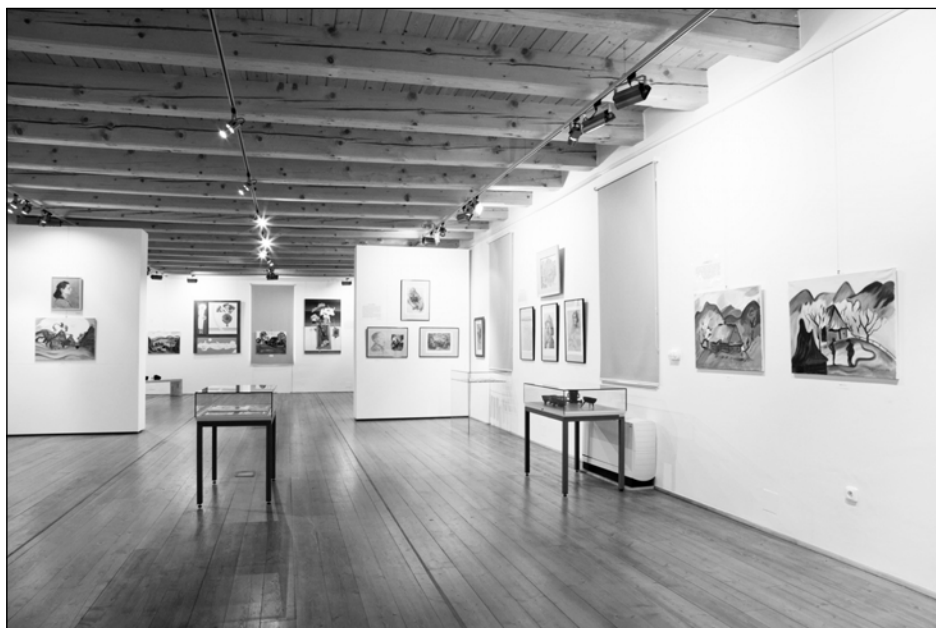
Mnohem více se o životě soluňských bratří můžete dozvědět na výstavě v meziříčském Lapidáriu Trojice, která bude slavnostně zahájena v pátek 31. května 2013 v rámci meziříčské Muzejní noci a potrvá do konce srpna téhož roku. Jednou z dominant výstavy nepochybně je také model kaple sv. Cyrila a Metoděje na Radhošti studentů Střední průmyslové školy stavební ve Valašském Meziříčí v měřítku 1:40, který získal v roce 2006 1. cenu v soutěži Stavba z vlnité lepenky, kategorie Stavby lidové architektury. Ostatní vystavené exponáty pocházejí ze sbírek Muzea regionu Valašsko a dokládají podobu a tradici cyrilometodějského kultu na Valašskomeziříčsku.

Po dobu letní sezóny budou textové panely naší výstavy nainstalovány díky spolupráci s Maticí Radhoštskou dokonce v samotné kapli sv. Cyrila a Metoděje na legendami opředené Radhošti...

Z loňské výstavy Cyrilometodějská tradice na Valašsku Fotoarchiv MRV, 2012

Ohlédnutí za výstavami

Miloš Šimurda: **Obrazy a artefakty**, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Velký výstavní sál Sušáku, 3. srpna až 2. listopadu 2012

Miloš Šimurda – Obrazy a artefakty

Daniel Drápala

Šindel, fajfka, kovaná motyka a řetěz, hrábě, belešník či podkova – tyto předměty zpravidla nebývají běžnou součástí výstavy renomovaného malíře. Návštěvníci Velkého výstavního sálu Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm je přesto mohli v průběhu měsíců srpna až listopadu 2012 nalézt na mnoha místech, jak vytvářejí zajímavý doplněk – nebo spíše protějšek několika desítkám výtvarných děl ak. malíře Miloše Šimurdy. Ačkoliv nám mohou tyto artefakty připadat jako nezvyklé solitéry odkazující na doby již dávno odeznělé, mělo jejich užití v sepětí s obrazy i příběhy je doprovázejícími své opodstatnění.

Abychom ale pochopili význam jejich užití, musíme se navrátit do počátků malířovy tvorby, kdy se vydával do valašských údolí, strání i pasek, aby zde, v jedinečné kulturní krajině, na rolnických usedlostech i v osobách pasekářů a domáckých výrobců nacházel inspiraci pro své výtvarné aktivity. Již od prvních výprav valašskou krajinou doprovázela Šimurdovu uměleckou tvorbu zvláštní potřeba bližšího seznámení s lidmi a prostředím, kterého se umělecky zmocňoval. Při opakovaných setkáních pozvolna pronikal do osudů nezdolných horalů. Poznával příčiny radostí i původce strastí valašskobystřických pasekářů, hornopasec-

kých metlářů, radhošťského bače Blinky i videčských košíkářů.

„Rozpomínám se na začátky našeho malování s kamarádem Jaroslavem Frydrychem i na začátky našeho úsilí pro přijetí na některou vysokou uměleckou školu. Základem k přijetí bylo předložení kreseb. ... Začali jsme hledat modely. Byli to lidé, kteří pracovali doma, strýci a tety, kteří byli ještě svobodní zemědělci – na pasekách, na hřebenech hor, jako byla Lušová, Černá hora, Javorníky, vysoko položené pastviny svahu Radhoště. Předpoklad pro požádání, aby nám strýc nebo teta věnovali svůj čas, bylo bližší seznámení. Byl to i můj počátek humanistické tvorby pro celý život. Byl to můj postoj ocenění života těch nejprostších, o které komunistická vláda neměla zájem. Pasekáři nebyli pro režim žádným přínosem. Stávali jsme se životními přáteli. Protože jsme byli s Jaroslavem Frydrychem muzikanti, chodili jsme i s houslemi a po večerech po ukončení kreslení nebo malování bavili jsme naše modely hraním a zpíváním. Tím lidským sblížením stalo se naše přátelství trvalým,“ zavzpomínal na počátky své tvorby sám Miloš Šimurda.

Bez důvěry, která se rozvíjela mezi malířem a jeho modely, by však vzájemné přiblížování dvou světů nebylo možné. Jen tak mohl posléze umělec vstoupit do svébytného světa těchto lidí žijících svým zvláštním tempem, vyznávajících po generace děděné hodnoty a řešících své vlastní existenciální problémy. „Podřáté – táhlé údolí kolem po-

toka bylo často mým modelem, spolu s chalupami, stodolami, chlévy, sklípky a podél cesty i zděnými domky. A v tom domečku býval a měl dílničku šindelář Zápalka. To už nebyl strýc, ale mistr svého řemesla. Nejprve jsem ho kreslil při práci a po vzájemném poznání i portrétoval. Jeho zručnost budila můj obdiv, jak účelnými tahy věděl udělat šindel. Zatočené hobliny a jejich vůně vytvářely pocit starodávného umění Valachů, kteří věděli vytvořit ze dřeva všechno. Na památku jsem dostal několik šindelů, které doplňují namalovaný portrét a kresby při práci.“ Také proto můžeme z Šimurdových děl i přes autorovu uměleckou invenci jaksi podvědomě vycítit zvláštní punc opravdovosti, pravdivosti a hodnověrnosti. Není to totiž jen letmé a povrchní okouzlení krajem a jeho lidmi, jakési malování „s odstupem“. Naopak, malířovy cesty za náměty byly skutečným poznáváním živoucí reality Valašska a jeho obyvatel. „Ve Valašské Bystřici při cestě přes Zlatné na Lušovu byla dřevěnice, kde se říkalo U Petruželů. Žil tam osamocen strýc Fusek – švec. Obýval jednu jizbu s jedním okénkem na sever, takže tam nebývalo mnoho světla. Byla tam atmosféra tajemného starodávna. Navštívil jsem ho několikrát. Jednou s manželkou Aničkou. Při povídání o všem možném přišla i řeč o Aničce-Bratislavčance. Strýc se usmál a začal zpívat maďarskou píseň. Vysvětlil, že strýc byl za Rakousko-Uherska v Budapešti jako voják u dragounů. Bylo to zajímavé povídání. Chalupa byla postavena u cesty s hlubokým úvozem. Na zadní straně byl příkrý svah k potoku. ... Chalupa byla součástí údolí s krásným názvem Zlatné. To vše ve mně vzbuzovalo poetiku. A tak jsem si chalupu od potoka namaloval.“

A přestože se v jednotlivých dílech prolíná reálno se symboly a obrazovou metaforou, jsou nám tu odkryty srozumitelné příběhy o lidské touze, úporné snaze přežít, příběhy o drobných radostech i někdy jen stěží chápatečných zásadách lidského bytí v lůně valašských hor. „S kamarádem Jarosem jsme se jednou rozhodli hledat nový motiv. Zajeli jsme tehdy již autem do krajiny kolem Zubří. Přejeli jsme po chabém mostě Bečvu v domnění, že jsme ještě na území Zubří. Později jsme zjistili, že je to již katastr Vidče. V zalesněném úbočí nebylo z dálky vidět žádné chalupy. Teprve po vstupu do smíšeného lesa jsme našli dřevěnice. Terén byl zajímavě kopcovitý. Moc jsme tehdy nemalovali. Až později jsem se sám na to místo vracel a našel malou usedlost. Bylo to seskupení čtyř stavení. Malých jako v pohádce, na malém prostoru, na vrcholu malého kopečka, zcela ponořeného do stromoví. Na malém dvorečku byly dvě postavy. Muž a žena staršího věku, kteří pletli koše. Seznámil jsem se s nimi a namaloval několik obrazů – samotné dřevěnice i jak oba pletou košíky na dvoře, jak opravuje

strýc střechu a také jejich příběhy. Jeden o pádu tety z vysokého stromu. Bylo zvykem ořezávat javory pro listy pro ovce. Javorové listy podporovaly tvorbu ovčího mléka. Teta spadla z ulomené větve. Zůstala ležet bezvládná. Když se probírala, děkovala Bohu, že pád přežila a že vstala bez polámání. Zachránila ji silná vrstva listů a příkrý sklon svahu pod stromem. Mnohem tragičtější byla příhoda jejího manžela. Večer se vracel ze Zubří. Bylo po velkém a vydatném dešti. Poměrně hluboký potok pod jejich svahem byl naplněný vodou. Přes potok byla položena pouhá asi pětadvacetimetrová fošna. Strýc měl tehdy trochu vypíté. Při přechodu po fošně spadl do potoka a utopil se. Celé prostředí košíkářských dřevěnic bylo proto poznamenáno těmito příhodami, které jsem i namaloval. Ještě za života strýce jsem se seznámil s pletením košů. Chtěl jsem si to vyzkoušet. Dostal jsem od nich základ pro pletení – a to dřevěné ustrouhané kolíky pro kříž, který tvořil základ koše.“

Ono souznění s lidmi a prostředím, které přitahovalo pozornost Miloše Šimurdy, zpravidla nekončilo jen zhotovením kreseb či malby. Důvěrou a vzájemným pochopením naplněný vztah nejednou gradoval v získání artefaktu, který se stal trvalou připomínkou jejich dárců. S odstupem let a desetiletí sice již tito lidé nejsou mezi námi, jejich svět je však pro nás uchován – a to nejen v tazích štětce nebo uhlu Miloše Šimurdy. Díky mnohačetnému dotýkání rukou dávného majitele i okolnostem, za nichž putovaly od původních vlastníků k malíři, slouží jako drobná připomínka jedinečného okamžiku setkání umělce s objektem jeho výtvarného úsilí. Jejich hodnota spočívá v onom příběhu, který je s nimi spjat, a v uměleckém díle, které zanechává alespoň symbolickou stopu po jejich zaniklém domácím prostředí. „... Kantorci na Horních Pasekách v Rožnově. Byli výrobci metel. Proto jsme je jmenovali metláři. U chalupy měli dřevěnou prostou dílnu se skladem proutí a veškerého nářadí pro zhotovení metel. Metly vyráběli z březového proutí. Proto je na Valašsku mnoho březových hájů, které sloužily k zásobování proutím. Viděl jsem i ořezávání bříz. Pevným provazem obchytili strom a silou ho ohli tak, aby mohli co nejvíce ořezat. Mám kresby při jejich práci. A samozřejmě i portréty. Zvláště Jana Kantorka, bratra Františka a sestry. Všichni byli svobodní. Darovaná věc je od Jana. Primitivně svázané nábožné písně malého formátu, zřejmě prodávané na jarmarcích za velmi laciné ceny. Jsou v nich i jména vydavatelů: Škarnicla ze Skalice, Augusty a Bergrové z Litomyšle, Procházký z Těšína, dokonce i Jiřího Rady ze Zašové. Nejstarší výtisk je z roku 1853. Tisky jsou doplněny i dřevo-

rytem. Písně jsou trvalou památkou jejich nábožnosti.“

Oni němí svědkové nabývají ve sbírce Miloše Šimurdy ve spojitosti s obrazem a vzpomínkou na zvláštní celistvosti a jsou schopni v onom prolínajícím se trojjediném komplexu obraz–slovo–artefakt předat poselství nejen o autorově vnímání tohoto světa. Spojitost tří elementů by proto ve svém vyznění měla nastolovat obecně lidské a filozofické otázky o podstatě lidské existence, zamyšlení nad osudem, jeho daností. „Nedaleko šindeláře Zápalky a prdovské republiky byla dřevěná usedlost pasekáře – mého slavného Bu–Bu–Bu, alias strýce Pavelky. Je to dlouhá historie setkání, poznávání, seznámení a smutku. Je to smutný příběh pasekáře Bu–Bu–Bu, kterého postihl a okradl režim o podstatu svobodného života zemědělce – v starém pojmenování pasekáře. Po jeho smrti jsem v opuštěném seskupení dřevěnic na památku sesbíral pohozené různé kovové předměty, které sloužily hlavně jako nářadí a součástky pro povozy,“ uzavřel sérii svých vzpomínek na události a osoby spjaté s vlastními výtvarnými díly Miloš Šimurda.

Z tohoto ohledu představuje zatím poslední výstavní počín ak. malíře Miloše Šimurdy s názvem **Obrazy a artefakty** jedinečný pokus celistvě zpřístupnit všechny tři elementy tvořící pomyslnou jednotu. Novum, které všem příchozím nabídla, snad v souladu se záměry autora přivedlo pozorného návštěvníka k vnímání nejen estetické stránky výtvarných děl, ale otevřelo mu těž pomyslná vrátka k bližšímu a niternějšímu poznání i zamyšlení nad životní realitou a osudovým určením lidí v kraji, který byl pro autora po úctyhodných sedmdesát let aktivní umělecké tvorby tolik inspirativní.

Vysílá československý rozhlas a televize

Ivana Martišková

V letošním roce uběhlo 90 let od okamžiku, kdy se z vojenského stanu v pražských Kbelích ozvalo československým rozhlasovým éterem poprvé „Haló, haló“. První pokusy o rozhlasové vysílání v Československu sice spadají do roku 1919, kdy při příležitosti prvního výročí vzniku samostatného Československa byl z vojenské vysílací stanice na Petříně rozhledně odvysílán první rozhlasový pořad. Regulérní vysílání však bylo opravdu zahájeno až v květnu roku 1923 a Československo se tak po Velké Británii stalo druhou evropskou zemí, která se mohla pyšnit pravidelným rozhlasovým vysíláním. Zároveň si letos připomínáme 60. výročí zahájení zkušebního televizního vysílání ze Studia Praha v Měšťanské besedě, které bylo poté za pravidelné prohlášeno v únoru roku 1954.

Valašskomeziříčské muzeum si při příležitosti výročí připravilo výstavu historických radiopřijímačů a televizorů ve spolupráci s Miloslavem Matyskou a Jaroslavem Půlpánem, kteří se sběratelství historických rádií věnují řadu let. Nejstarším aparátem, který byl na výstavě k vidění, je Westinghouse RC (RA-DA) z roku 1921. K nejzávažnějším exponátům patřil plně funkční „breadboard“ Atwater Kent, model 10 z roku 1923. Špičkové evropské přístroje z produkce československé Radiotechny představila trojice Big Benů, včetně modelů Salon a Luxus. Vzácným přijímačem bylo rovněž tuzemské rádio Iron President z roku 1937 a vůbec největším exponátem potom elegantní hudební skříň vyrobená firmou Josef Fusek

Jeden z výstavních sálů zámku Kinských ve Valašském Meziříčí, který až do 9. června letošního roku hostil výstavu historických radiopřijímačů a televizorů.

Foto T. Kašpar

Praha v roce 1938, ukrývající v sobě americké rádio s motorovým laděním Midwest 18-38AC a automatickým gramofonem.

Vystavená kolekce byla doplněna vybranými přijímači z produkce někdejšího národního podniku Tesla, mezi nimiž například vyniká typ 628A se stolkem a lampičkou ze sbírky Miloslava Matysky.

Další místnost nabídla návštěvníkům ke zhlédnutí množství kapesních, kufříkových a kabelkových přijímačů evropské produkce, magnetofonů ze sbírky Milana Jaroše, historická autorádia z 30. až 80. let a v neposlední řadě ukázkou audio, video a studiové techniky z 80. a 90. let ze sbírek Milana Ošťádal a Libora Konečného. Aby byl výčet historické techniky úplný, nemohli jsme zapomenout na historii dalšího z oborů médií, a sice fotografii. Na výstavě byly k vidění fotoaparáty historické i ty z dob nedávno minulých, zapůjčené ze soukromé sbírky pana Stieblera. Výstavu doplnily tematické informační panely. Část prostorů zámku využila Integrovaná střední škola ve Valašském Meziříčí, jejíž studenti názorně předváděli pokusy z elektrotechniky.

Instalace výstavy k 100. výročí založení České botanické společnosti s názvem *Botanika známá neznámá*

Foto J. Tkáčiková

Botanika třikrát jinak – ohlédnutí za výstavami

Jana Tkáčiková

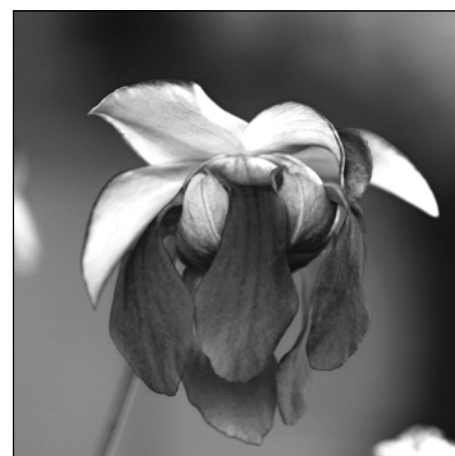
Na začátku roku 2013 se sešly v Muzeu regionu Valašsko v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí hned tři výstavy s botanickou tematikou. Není to dílo náhody, ale snaha upozornit a oslovit širší veřejnost na existenci Moravskoslezské pobočky České botanické společnosti, která od roku 2011 sídlí v budově muzea ve Valašském Meziříčí. První z výstav nazvaná **Botanika známá neznámá** připomněla již 100 letou existenci mateřské organizace sídlící v Praze – Českou botanickou společnost. Jednalo se o prestižní akci, k vidění byla tato výstava před instalací ve Valašském Meziříčí (od 31. 1. do 3. 3. 2013) zatím pouze v Praze na Národní třídě v budově Akademie věd České republiky během listopadu 2012 jako součást akce Týden vědy a techniky. Výstava zaujala středoškolské studenty s botanickým zájmem, kteří se teprve rozhodují, na kterou vysokou školu si podají přihlášku. Právě jim se na výstavě formou posterů představily naše univerzity, na kterých je možné některý z přírodovědných oborů vztahující se k botanice studovat. A nabídka je to pestrá, která jistě uspokojí jak ty, kterým nevadí mokrý v botách při bádání v přírodě, tak i ty, kteří se neradi ušpiní a upřednostňují práci v laboratoři. Výstava nezklamala ani návštěvníky, kteří již mají školní léta za sebou. K vidění byli rekordmani mezi rostlinami a řada dalších kuriozit ze světa rostlin – např. největší semeno světa z plo-

dů palmy *Lodoicea maldivica*. Ne vše bylo ukryto ve vitrinách. Připraveny k prolistování byly knihy z nakladatelství Academia, zejména bylo umožněno seznámit se s velkými knižními projekty Květena ČR a Vegetace ČR. Více se můžete dozvědět na stránkách: web.natur.cuni.cz/CBS. Zájemce o botaniku z oblasti severovýchodní Moravy a Slezska sdružuje Moravskoslezská pobočka České botanické společnosti. Jak již bylo zmíněno, druhým rokem sídlí v muzeu ve Valašském Meziříčí. Hlavní náplní činnosti pobočky jsou vycházky do přírody s průvodcem-botanikem, přednášky a setkání nad nasbíranými či nafocenými rostlinami. Moravskoslezská pobočka ve svých řadách ráda uvítá nové příznivce, veškeré potřebné informace najdete na internetových stránkách <http://www.ms-cbs.cz>.

Druhá výstava realizovaná ve spolupráci s Mendelovým muzeem v Brně a nazvaná **Pojďte si hrát s kytkami – Herbář Masarykovy univerzity** (19. 1. 2013 až 3. 3. 2013) nabídla hravou formou proniknutí do tajů herbářů. Na této výstavě jste se nesetkali s příkazem „nesahat“. Naopak, vše bylo dovoleno prozkoumat – dřevo stromů, větvičky s pupeny, různé rostliny. Bez ohledu na věk se návštěvníci seznámili s uměním výroby herbáře a všim, co k němu patří – správné vylišování i sušení rostlinek a mnoho dalších užitečných rad, které jsou využitelné nejen při zakládání rostlin do herbáře. Na 23 nástěnných panelech s fotografiemi a naskenovanými rostlinami Jiří Danihelka připravil povídání o největším moravském herbáři, což je herbář Masarykovy univerzity v Brně, přesněji Ústa-

vu botaniky a zoologie. Výstava byla zatím přístupná pouze v univerzitním kampusu v Brně-Bohunicích, kde ji mohli zhlédnout studenti a univerzitní pracovníci. Ve Valašském Meziříčí byla poprvé mimo Brno představena široké veřejnosti.

Sušení za přiměřeného tlaku představuje starou techniku konzervace rostlin, která je doložena už z renesance. Barokní herbáře měly nejčastěji podobu knih, v nichž byly na jednotlivých listech přilepeny vylišované suché rostliny. Často byly doplněny kresbami váz nebo jiných nádob. Tyto herbáře obvykle neobsahují žádné údaje o tom, odkud rostlina pochází, ani kdo a kdy ji sbíral. Sloužily jako souhrnná díla o léčivých rostlinách. Dnes je význam herbářů jiný, nemají už podobu knih, ale jsou to jednotlivé volné listy s

Kvetoucí severoamerická špirlice (*Sarracenia xareolata*), kříženec druhů *S. alata* a *S. leucophylla*

Foto J. Tkáčiková

Výstava věnovaná největšímu moravskému herbáři – univerzitnímu herbáři v Brně nebyla omezena věkem. I návštěvníci mladších ročníků se seznámili hravou formou s tvorbou herbářů na výstavě nazvané: Pojďte si hrát s kytkami.
Foto J. Tkáčiková

vylišovanými rostlinami. A o čem vypovídají? Třeba o tom, jak se změnila květena kolem nás, které rostliny vyhynuly a které se objevily nově, ať už pěstované nebo nezvaní hosté ze zámoří.

Třetí výstava překvapila nebývalým zájmem veřejnosti. Při slově masožravá rostlina se každému hned vybaví slavný film „Adéla ještě nevečeřela“, kde obrovský masožravý květ požírá nebohé návštěvníky. Filmové zpracování je poutavé, ale skutečnost je trochu jiná. Masožravé rostliny jsou většinou drobné a svoji kořist – malý hmyz velikosti komára – lapají přeměněnými listy. Pro přiblížení tématu muzeum ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci uspořádalo netradiční výstavu živých masožravých rostlin z celého světa s názvem **Masožravky – zelení dravci mezi rostlinami**. Výstavu, na které mohli návštěvníci nahlédnout do nitra lapacích listů masožravek a během komentované prohlídky si přímo na rostliny sáhnout. Výstava se konala v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí v době od 19. 1. do 1. 4. 2013. Na výstavě byly k vidění masožravé rostliny z celého světa, kromě našich domácích, protože ty právě v přírodě přezimovaly. Přesto množství rostlin, uspořádaných podle místa výskytu do samostatných vitrín, nezklamalo nadšené „masožravkáře“. Ze severoamerických druhů byla k vidění **mucholapka podivná** s listy sklápějícími se ve zlomku vteřiny a početná skupina druhů a kříženců **špirlic**. Špirlice jsou nádherné a nenáročné masožravé rostliny, které můžeme pěstovat i doma volně na okenních parapetech. Potřebují jen stát po celý rok v misce s vodou přímo na slunci. Nejvzácnější rostliny na výstavě byly bezesporu jihoamerické **heliamfory**, které rostou v Guyanské

vysočině na severu Jižní Ameriky, povětšinou na těžko dostupných stolových horách. K vidění byly hned tři druhy: heliamfora Tateova (*Heliamphora tatei*) pojmenovaná po Georgi Tateovi, který vedl několik expedic do Guyanské vysočiny. Heliamfora neblinská (*Heliamphora neblinae*) rostoucí na stolové hoře Pico da Neblina na pomezí Brazílie a Venezuely, a heliamfora menší (*Heliamphora minor*) rostoucí na stolové hoře Auyan tepui ve Venezuele, která v době výstavy kvetla. Jiho-východní Asie je domovinou **láčkovek** – rostou hlavně na Malajském souostroví, jejich největší druhová rozmanitost je na Borneu a Sumatře. Dále se vyskytují na Madagaskaru, na Seychelách, na Srí Lance, v Indii, v Austrálii a Nové Kaledonii. Většina druhů je vázána na velmi malé území. Také něko-

lik láčkovek bylo k vidění přímo na výstavě. Rekordmany ve velikosti jsou **rosnatky**. Na výstavě byly k vidění jak trpasličí australské rosnatky, tak i největší rosnatka světa s odpovídajícím názvem rosnatka královská (*Drosera regia*) z Jihoafrické republiky. Nenáročná na pěstování a přitom velmi krásné masožravé rostliny jsou **tučnice**. Po celou dobu výstavy kvetly mexické tučnice a jejich kříženci. Tučnice na první pohled masožravky nepřipomínají. Jak napovídá název, jejich listy jsou „tučné“ neboli tlusté. K vidění byly rozkvetlé tučnice ze suchých polopouštních oblastí jižního Mexika, kde rostou společně s kaktusy a jinými sukulentními rostlinami. Jediný zástupce evropských masožravých rostlin na výstavě a zároveň největší masožravka v Evropě byl **rosnolist lusitanský** ze západního Mediteránu. Listy má podobně jako naše domácí rosnatky pokryty chlupy s lepkavou kapkou na vrcholu. Lep rosnolistu silně lepí a kořist málokdy unikne.

Na výstavě byly k vidění nejen živé rostliny, ale i panely s velkoformátovými fotografiemi masožravek, především láčkovek z Bornea, které přímo v přírodě nafotil spoluautor výstavy Martin Dančák, botanik z UP Olomouc. Záramované fotografie s jeho podpisem si odneslo domů pět výherců, kteří vhodili slosovatelné vstupenky z výstavy do připraveného boxu.

A výhry čekaly také na účastníky výtvarné soutěže. Ve třech kategoriích, mladší žáci, starší žáci a ostatní – školou nepovinní, se sešlo více než 200 výtvarných děl, ze kterých odborná porota vybrala nejzajímavější zpracování tématu „masožravé rostliny“. Během měsíce května proběhlo slavnostní vyhlášení vítězů a všechny přihlášené práce jsou formou malé výstavy zpřístupněny v muzeu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

Instalace výstavy živých masožravých rostlin z celého světa

Foto J. Tkáčiková

Na okraj cyrilometodějské tradice na Moravském Valašsku

Radek Hasalík

Postavil bych zlatou sochu tomu, kdo najde starší písemnou zmínku o moravské hoře Radhošti, než je zápis v Urbáři panství hukvaldského z roku 1581, kde v souvislosti s popisem revíru frenštátského hajného Jana Mráčka stojí zapsáno: „Radhoště veliké“. Pozdější úřední prameny jsou velmi skoupé a dočteme se v nich pouze o konání červnových svatojánských slavností na vrcholu hory.

O spojení Konstantina (Cyrila) a Metoděje s vrcholem Radhoště se postaral farář a kronikář z Pavlovic nad Bečvou, Jan Jiří Středovský (1679-1713) v latinském díle Svatá historie Moravy, vydaném roku 1710. Středovský také jako první přinesl zprávu o uctívání boha Radegasta na vrcholu Radhoště. Jeho podobu si ale prokazatelně vypůjčil z Helmoldovy Slované kroniky (Chronica Slavorum) vydané roku 1659, kterou ve své kronice cituje jako zdroj. Zdá se, že legenda o příchodu Cyrila a Metoděje na Radhošť a vyvrácení modly pohanského boha Radegasta je licenci pavlovického faráře, později už automaticky přebíranou.

Barokní móda osazovat krajinné dominy symboly křesťanské víry nalezla živnou půdu i na Moravském Valašsku, lysý vrchol Radhoště byl k tomu téměř předurčen. Iniciativu vzali Žerotínové z Valašského Meziříčí, hraběnka Ludovika (Luisa) nechala v roce 1735 na Radhošti vztýčit dřevěný kříž. Na dřevěném kříži z Radhoště se záhy objevila tabulka s nápisem o minulosti hory a portrét sv. Františka Xaverského. O zapsání tohoto textu do knihy městských práv se postaral neznámý frenštátský kronikář v polovině 18. století na papíře z rožnovské papírny: *“Pamiet / Na tabulce při krži swatem na Radosstiu / takto stogi: / Radagosta falessneho boha / na Radossti okolo roku 700. / cztili pohane: / Giž Krysta Pana v tom Obrazu / k wiečne Radosti od Roku Panie / 1735. Chwalte Kržestiane; / ržkaucze: / O Pane Gežissy Kryste skrz horžkost, kteraužs / podstaupil, když Dusse Twa z Tiela Twego wy / chazela, prosym tebe při skonani mem budiž / mnie miłostiwy. / Nb. Skrz takowú modlitbu gistý nebeskeg / Radossti dostal, bez wssech muk oczistcowých, / gakž swiedczy Caesarius.”*

Kaple na Radhošti se sousoším sv. Cyrila a Metoděje

Foto T. Kašpar

O sv. Cyrilu a Metoději stále nic.

Po roce 1737 byla péčí hraběnky Žerotínské na Radhošti postavena dřevěná kaple sv. Kříže, která stála ještě roku 1780. Ke kapli patřila poustevna (eremitorium). Součástí inventáře kaple byly také dva obrazy Cyrila a Metoděje, což v dopise biskupské konzistoři zmínil jeden z kněží, sloužících v kapli mši svatou. Rožnovský kronikář Josef Lucian Ondřej Kramoliš (1827 - 1857) v rukopisné kronice „Paběrky z Dějou městečka Rožnova“ zapsal, že se na Radhošť do kaple sv. Kříže konala každoroční procese v den Povýšení sv. Kříže (14. září) pod vedením rožnovského faráře. Svátek Povýšení sv. Kříže zmiňoval v souvislosti s poutěmi ke kříži na Radhošť i hranický lékař (ranhojič) Josef Heřman Agapit Gallaš (1756 - 1840), jen za jejich iniciátora pokládal svatého Cyrila, jehož nazýval Crha. Metoděje pojmenoval Strachota, což byl zkomolený překlad jména Methodios. Po roce 1788 strhl prudký vítr dřevěnou kapli i kříž. Kříž, tentokrát z kamene, vyrostl brzy znovu. Péčí Rožnovana Michala Janíka byl postaven už roku 1805 a vysvěcen rožnovským farářem Antonínem Staňkem a frenštátským farářem Janem Thenym. Kříž z kamene stojí na vrcholu Radhoště dosud, je to nejstarší zachovaný doklad radhoštské náboženské víry. Kaple si na svou reprízu počkala ještě téměř jedno století.

Hybnou silou veškerého společenského dění se zvláště od poloviny 19. století stal národní zápas. Pro cyrilometodějské milénium roku 1863 na Velehradě vytvořila kulis moravského Hostýna (1861) a Radhoště (1862) odrazový můstek v podobě „národních poutí“. Radhoštská národní pouť 1862 se mohla konat díky iniciativě frenštátské

Občanské besedy, která po uvolnění poměrů v monarchii po vydání říjnového diplomu 1861 nominovala ze svých řad starostu Valentina (v pramenech jmenován též Valerián) Kostelníka, podobně jako rožnovská Občanská beseda nominovala starostu Michala Jurajdu. Kostelník i Jurajda později vítali ve svých domech „Otce národa“ Františka Palackého na jeho jubilejní cestě na rodnou Moravu v roce 1873. Cyrilometodějské milénium 1863 přineslo ještě jednu změnu, která se přímo dotýkala moravského Radhoště. Svátek sv. Cyrila a Metoděje byl z dosavadního 9. března přeložen na 5. červenec s ohledem na letní období vhodné pro konání poutí a nevhodné postní březnové období. Od té doby se cyrilometodějské červencové pouti staly každoroční součástí života mnoha obyvatel Moravského Valašska.

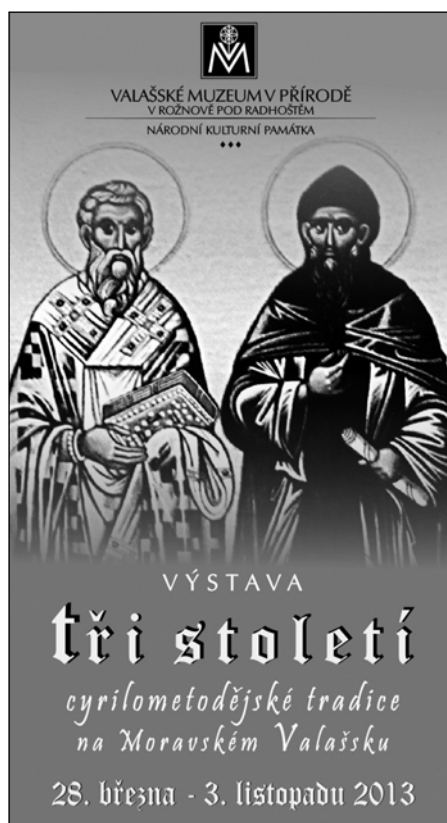
Na národní pouti na Radhošť 13. srpna 1862 byla zakázána mše ve staroslověnsky. Po setkání rožnovských a frenštátských na vrcholu Radhoště zazněla píseň „Hej, Slované“ a mezi proslovy zaznělo např. kázání faráře z rodné obce Františka Palackého Hodslavic o zavedení křesťanství na Moravě svatými Cyrilem a Metodějem a frenštátským lékařem Rudolfem Kallusem recitoval báseň o 41 slokách plnou vzpomínek na minulost Radhoště.

Výzva k postavení soch Cyrila a Metoděje na Radhošti, pronesená na národní pouti v roce 1862 Valentinem Kostelníkem, přinesla sbírkou 136 zlatých, které byly u frenštátských uschovány tak pečlivě, že už je nikdo nenašel... Myšlenkou postavit na Radhošti cyrilometodějskou kapli se začal zabývat již v roce 1881 zřízený „Komitét pro vystavění Cyrillo-Methodějské kaple na Radhošti“.

Když se však papež Lev XIII. zeptal na audienci moravských poutníků, jak daleko jsou se stavbou radhošťské kaple, nemile je zaskočil, neboť z kaple tehdy nestál ani základní kámen. Aby se situace neopakovala, vyzval v roce 1889 Václav Kosmák z Frenštátu ke stavbě kamenné kaple, „kaplice krásné, národa důstojné“. Teprve tato výzva dala věci do pohybu. Tentokrát se iniciativy ujali Kinští, hrabě Rudolf daroval pozemek, vyhlásila se soutěž na projekt i sbírka k uhrazení nákladů. Posloužil triptych Valašská Madona od Adolfa Liebschera, s obrazem se konala putovní výstava po několika moravských městech. Kaple sv. Cyrila a Metoděje se stavěla od roku 1896, slavnost posvěcení kaple se konala 11. září 1898 za účasti olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna. Závěrečný banket, chystaný v provizorně zpřístupněném, ještě rozestavěném Libušině na Pustevnách, byl odvolán kvůli zprávě o zavraždění císařovny Alžběty. Kolaudace kaple proběhla roku 1902. Správcem cyrilometodějské kaple se roku 1905 stal spolek Matice radhošťská se sídlem ve Frenštátě.

Veliké společenské proměny byly od první desítky 20. století provázány velikými otřesy. Vznik samostatného československého státu v roce 1918 v samém závěru světové války završil úsilí několika generací národních buditelů. Na Moravském Valašsku se sice změnil rámec doby, ale život šel dál svou cestou a tradice se držely s velkou houževnatostí. Mladá republika zrušila staré svátky spojené s předchozí panující dynastií, ale svátky spojené se zvykoslovím nebo úctou ke světcům respektovala. Pokračovaly poutě na Radhošť, už se jim neříkalo národní, ale cyrilometodějské. Aby měly radhošťské mše svaté patřičné zázemí, musela se po čtvrtstoletí rekonstruovat radhošťská kaple, neboť nepřítel počasi a válečný požár, který na několik let znemožnil údržbu, vykonaly své. V letech 1924 - 1926 došlo na radhošťské kapli k rozsáhlé rekonstrukci, již řídila rožnovská firma Barabáš - Bayer. Pod vedením tesaře Michala Fabiána ze Zubří byla kamenná kaple obložena šindelem a přistavěna dřevěná zvonice.

Dne 5. července 1927 se konala na Radhošti slavnost při příležitosti 1100. výročí Cyrilova narození. Slavnostní kázání měl Leo Pospíšil na téma „Význam soluňských bratří sv. Cyrila a Metoděje“. Zanedlouho poté se Radhošti dostalo uznání z nejvyšších politických kruhů Československé republiky. Ve dnech 23.-24. června 1928 navštívil Radhošť a Pustevny prezident Tomáš G. Masaryk. Spolu s dcerou Alicí a ministry Černým a Šrámkem byl dopraven kočárem za doprovodu krojovaných Valachů na koních, legionářů a skautů na vrchol Radhoš-

Na pozvánce (výřez) je reprodukován detail z pravoslavné ikony sv. Cyrila a Metoděje podle soluňského vzoru od Zdenky Psotové ze Štítné nad Vláří, která obraz namalovala při příležitosti konání rožnovské výstavy. Dle slov PhDr. R. Hasalíka by jako autor této výstavy osobně rád věnoval profesorovi ThDr. Vojtěchu Tkadlíčkovi (1915-1997) z Olomouce, muži veliké laskavosti a rozhledu, pro nějž byla staroslověnština a cyrilometodějství životními tématy.

tě, kde se podepsal do „knihy cizinců“ a doporučil postavit oltář sv. Václava.

5. července 1931 proběhla na Radhošti Slovanská pouť za účasti olomouckého světícího biskupa Jana Stavěla, v rámci níž bylo na vrcholu Radhoště odhaleno bronzové sousoší Cyrila a Metoděje na místě, kde předtím stál kamenný kříž, umístěný nato před vchod do kaple. Nedaleko odtud směrem k Pustevnám byla téhož dopoledne odhalena za proslovu Aloise Zbavitele z Frenštátu kamenná socha boha Radegasta. Sousoší sv. Cyrila a Metoděje i Radegastovu sochu zhotovil v Praze americký sochař Albín Polášek, rodák z Frenštátu. Na Radhošť byla obě umělecká díla přivezena již v září 1930 a záhy po odhalení se stala samozřejmou součástí radhošťské scenérie. Sádrový model sousoší sv. Cyrila a Metoděje věnoval Albín Polášek rožnovskému farnímu kostelu Všem svatých. (Taky Radegast má svého dvojníka, identickou sochu Albín Polášek vytvořil pro soukromého vlastníka z Prahy, nakonec byla v 60. letech 20. století objevena v kamenické dílně a poté umístěna v pražské ZOO.)

Na pozadí velikého konfliktu ideových koncepcí 20. století zůstalo náboženství ne-

vítaným partnerem a církev nebezpečným protivníkem. Důsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. Cyrilometodějská úcta i poutě na Radhošť přežily tragické období nacismu a s nadějí vyhlížely budoucnost. Jenže noví vítězové nasměrovali vývoj jiným směrem a v něm úcta k světcům neměla místo. Protože společenský život a také náboženské aktivity byly už dlouho odkázány na existenci spolků a na zájem a nadšení jeho členů, bylo nejjednodušší cestou, jak redukovat společenský život, zrušit spolkovou činnost. V roce 1951 přestala pracovat Matice radhošťská a Pohorská jednota Radhošť byla už roku 1948 začleněna do Sokola. Radhošť zůstal vyhledávaným cílem turistů, ale kaple na Radhošti byla už jen kulisou, od roku 1985 ve stínu televizního vysílače, neboť vhodnější místo pro přenos signálu by na Moravském Valašsku marně kdokoli hledal.

Společenské proměny po roce 1989 přinesly s sebou i navázání na cyrilometodějský odkaz spojený s horou Radhošť a obnovení spolkové činnosti Matice radhošťské i Pohorské jednoty Radhošť. Oslavy 100 let radhošťské kaple roku 1998 iniciovaly novou fázi její rekonstrukce. Během dvou let byla kvůli havarijnímu stavu znovu postavena dřevěná zvonice, která tvoří součást kaple, a pokračovaly i další rekonstrukční práce. Opravy potřebovala nejen radhošťská kaple. Také pískovcová Radegastova socha utrpěla za více než 60 roků na radhošťském hřebeni natolik, že bylo v roce 1996 přistoupeno k jejímu sejmutí a posléze výměně za kvalitnější žulovou sochu. Přesnou repliku Radegasta zhotovili v Leskovci u Vsetína akademický sochař Miroslav Machala a kameníci Jan Sobek a Miroslav Zubiček, na původním místě byla odhalena 4. července 1998. Původní pískovcová Radegastova socha je od listopadu 1998 umístěna v prostorách frenštátské radnice. Slavnostní bohoslužba celebrowaná společně metropolitou moravským a arcibiskupem olomouckým Janem Graubnerem a biskupem ostravsko-opavským Václavem Lobkowiczem 23. srpna 2008 patřila všem příznivcům radhošťské kaple.

Památka na bratry ze Soluně, kteří v 9. století propojili osudy Byzance s Velkomoravskou říší, nalezla jedno z útočišť i na Moravském Valašsku, na hoře, která je jeho symbolem. K odkazu těchto dvou řeckých učenců se budou vracet všichni, kdo o to budou stát. Přejí Radhošti, aby s ním cyrilometodějská tradice zůstala spojena i v budoucnosti, aby v moři západní učenosti probleskovala světla Východu.

(Z katalogu k výstavě Tři století cyrilometodějské tradice na Moravském Valašsku.)

Báječní muži na rychlých strojích

Ivana Martišková, Antonín Žlebek

V květnu letošního roku uběhlo významné výročí od založení valašskomeziříčské firmy Kremel&Kremel, kterou do dnešních dní naleznete ve spodní části Mostní ulice. Kdo a co stálo za vznikem tohoto obchůdku, kde je zájemcům z blízkého i vzdáleného okolí již osm desítek let poskytován kompletní servis původně v oblasti prodeje motocyklů, jízdních kol a šicích strojů, dnes i zahradní techniky a zámečnických prací?

Josef Kremel se narodil 12. května 1909 ve Vidči, do učení však odešel na Všeobecnou živnostenskou školu v Českém Těšíně, kde po absolvování oboru smíšené zboží ještě tamtéž vystudoval Kupeckou školu pokračovací. Jeho pracovní počátky jsou spjaté s obchůdkem se smíšeným zbožím ve Valašské Bystřici, patřícím jeho tetě, po pár měsících se vrátil do města svých studentských let a pracoval zde v obchodě se smíšeným zbožím firmy Horaczek. Po vojenské službě v Hranicích až do roku 1933 vystřídal několik zaměstnavatelů, u nichž pracoval jako příručí, skladník či expedient.

Psal se rok 1933, když se tehdy třiatřetiletému Josefu Kremelovi, projíždějícímu zrovna Valašským Meziříčím, zalíbil obchůdek, v jehož výkladci se skvěl nápis lákající zájemce k jeho pronájmu. Začít podnikat jen pár let po krachu na newyorské burze, v době vrcholící hospodářské krize, to jistě vyžadovalo od Josefa Kremela velkou dávku kuráže a odvahy, ale, jak se říká, štěstí přejí připraveným. Okresní úřad ve Valašském Meziříčí jeho podnikatelské plány kvitoval bez potíží, čímž už nic nebránilo tomu, aby v květnu téhož roku mladý pan Kremel otevřel svůj obchůdek zákazníkům. Kromě jízdních

Josef Kremel v době založení své firmy
Foto zapůjčila rodina Kremelova

kol měl v nabídce také široký sortiment šicích strojů, hospodářských strojů a jejich součástí a také kapesních a velocipedových svítilen, jako zdatnému obchodníkovi se mu dařilo především na počátku svého podnikání získat levné zboží z ostravské firmy Mechan – Růžička a Lambert, která si za hospodářské krize své zákazníky udržet nedokázala a byla tedy nucena ukončit svou činnost. Mladý Kremel toho rychle využil, vždyť sám dříve u této firmy pracoval. Dům čp. 79 na Mostní ulici zakoupil od jeho tehdejšího majitele Josefa Brauna. V době, kdy jej koupil, byl však mnohem větší než dnes, poškozen byl během osvobozování našeho města na konci 2. světové války. Obchod Josef Kremel a spol., Velo-Moto-Auto-Sport, nabízel také kapesní a velocipedové součástky, dětské kočárky, gramofonové desky a gramofony, ale hlavně automobilové, motocyklové a sportovní potřeby. Sám Josef Kremel byl tělem i duší motocyklista, přitom ještě ve dvacátých letech minulého století byla motorka či obyčejné jízdní kolo v ulicích Valašského Meziříčí hotovou vzácností, neboť, především v době krize, byly pro obyčejné lidi podobné „vymoženosti“ finančně nedostupné. Pokrok se však zastavit nedá, a tak se postupně i v meziříčských a krásenských ulicích prohánělo stále více jezdců na dvou kolech. I Josef Kremel nemalou měrou přispěl

k rozvoji motorismu na Valašsku, ať už sám jako vášnivý milovník motorek, nebo díky své firmě, která v dobách největšího rozkvětu zaměstnávala skoro dvě desítky zaměstnanců. Významným meziříčským podnikatelem, Arnoštu Dadákovi a Františku Fortelkovi, zprostředkoval koupi nákladních automobilů, později se stal obchodním zástupcem firmy ŠKODA, především se ale specializoval na prodej motocyklů značky JAWA. Ve Valašském Meziříčí bylo v té době i automobilů poskrovnu, vlastním vozem se pyšnila například rodina Reichů, majitelů zdejších sklár, firma Schlesinger nebo majitel pily Jan Křížan. Sám Josef Kremel se také aktivně věnoval motocyklovému sportu, jak dokládají četné diplomy ze soutěží, kterých se na motocyklech JAWA účastnil, ve městě také vychovával mladou generaci motocyklových

Diplom za vítězství na XV. velké motocyklové soutěži v roce 1933
Foto zapůjčila rodina Kremelova

První rozvázkový automobil firmy Kremel, Zetka Z18 před obchodem a dílnou na Mostní ulici se svým majitelem
Foto zapůjčila rodina Kremelova

Josef Kremel na propagační jízdě na motocyklu JAWA v Nizkých Tatrách

Foto zapůjčila rodina Kremelova

závodníků v osobách Arnošta Dadáka nebo Josefa Dolečka.

Velký zlom pro Kremelovu firmu přišel s rokem 1948, kdy se také nevyhnula znárodnění. Josef Kremel odešel pracovat do Závodu lesnicko-technických meliorací, před koncem své pracovní kariéry se stal instruktorem autoškoly v meziříčském Svazarmu.

Po roce 1989 se rodině Kremelových podařilo získat rodinný majetek zpět, díky čemuž dodnes najdeme na původní meziříčské adrese, v domě na Mostní ulici, firmu Kremel s nepřehlédnutelnou přední částí jízdního kola čnící z fasády.

Obraz Všichni svatí v Tsunami (2005) od Karla Gotta na 3. dobročinné aukci Domov 6. 5. 2011

Z fotoarchivu Diakonie Vsetín

Dobročinná aukce Domov - aneb Jak umění pomáhá...

Marta Vodáková, Jana Najtová

Spojení pojmů „umění“ a „aukce“ je běžné. Co však valašští umělci a sociální práce? Že vás nic nenapadá? Rádi vám osvětlíme a snad vás i přesvědčíme o důležitosti a užitečnosti tohoto propojení. Na Valašsku se zrodila nová tradice pomoci, a to v souvislosti se snahou zajistit potřebné finance na dobudování Domova se zvláštním režimem pro seniory nemocné Alzheimerovou chorobou. Diakonie Vsetín započala práce na rekonstrukci budovy na Strmé ulici ve Vsetíně v roce 2009, což bylo v roce, kdy se poprvé Dobročinná aukce Domov uskutečnila. Předcházelo jí oslovení místních kovářů, řezbářů, sklářů, keramiků a výtvarníků, zda by pro dobrou věc nevěnovali jedno či více ze svých děl. Mnozí z oslovených souhlasili a od té doby pokračuje vzájemná spolupráce dodnes.

Během čtyř ročníků prošlo Dobročinnou aukcí Domov celkem 231 děl. Nutno říci, že mezi draženými předměty se objevily i výrobky samotných uživatelů Diakonie – seniorů i dětí ze sociálně slabých rodin, kteří chtěli přispět svým dílem. Aukce jsou

proto různorodé a nabízejí jak díla umělecká, tak i užitná, v dražených částkách od stovek k tisícům korun.

Mezi známé výtvarné umělce Valašska, kteří se svými díly vepsali do historie Dobročinné aukce Domov, patří například Zdeněk Hajný, Pavel Drda, Luděk Majer, Jiljí Hartinger, Jan Kobzáň, Libor Sošták, Karel Langer, Ivan Jakeš, Marius Kotrba, Karel Hofman, František Segrado nebo Jana Ullrichová, Karla Palátová, Kornélie Němečková, Alena Podzemná, Božena Spáčilová, Jiřina Hartingrová, Ludmila Vašková, Jitka Šarmanová, Jaroslava Hýžová a mnozí další. Aukci obohatily fotografie autorů zvukových jmen jako Jindřich Štreit, Zdeněk Hartinger či Jan Kaňůrek. Díla ze skla věnovala Jitka Vahalíková a malbu na skle Jana Dočkalová-Kobzáňová. Velkým zpestřením v aukční nabídce byla např. tkaná tapiserie akad. malíře Jana Timoteje Strýčka, ředitele Moravské gobelínové manufaktury ve Valašském Meziříčí, nebo plastika z černé švédské žuly od akad. sochaře Miroslava Machaly ze Vsetína. Každoročně se na aukci, za značného zájmu veřejnosti, draží obrazy zesnulého akad. malíře Miroslava Adámka, jehož manželka Monika Adámková patří mezi věrné mecenáše. Nelze opomenout ani působivé dílo Petra Čapáka, vsetínského vý-

tvárníka-autodidakta, jemuž se do života postavila zákeřná nemoc a předčasně ho ukončila. Čapákovy malby, které byly při 1. aukci vydraženy, mu umožnily opustit zdi nemocnice a strávit zbytek života v domácnosti. Po jeho smrti obrazy ovšem „žijí“ dál a pomáhají jiným. (4. ročník aukce nabídl hned dvě jeho díla – první z raného období, kdy mu nemoc tolik nesoužovala život, je namalován v naivním stylu připomínajícím např. obrázky Josefa Lady. Druhý obraz pochází ze závěrečného období tvorby, kdy u něj převládala abstraktní projev.)

Ale nejsou to jen umělci z Valašska, kteří se rozhodli nemocným seniorům pomoci, a tak se v katalozích aukce objevují jména Otmara Olivy, Ronyho Plesla nebo Jaroslava Švába.

A čím se od sebe liší jednotlivé ročníky aukce? Například rozrůstající se škálou dražených děl od uživatelů Diakonie. Od šitých panenek pokročili k hedvábným šátkům, keramice, ubrusům s potisky, prostírání, zvonkohrám, zdobeným kachlím a mozaikám. Ke každému ročníku se rovněž váže spolupráce se známou osobností z oblasti umění či kultury, která se stává takzvaným patronem akce. Patří mezi ně: fotograf a pedagog Jindřich Štreit, herečka Eliška Balzerová, zpěvák Laďa Kerndl či zpěvačka Petra Černocká. Výtvornou zajímavostí loňského ročníku se stala certifikovaná reprodukce obrazu Karla Gotta Všichni svatí v Tsunami.

A jakých výtěžků dosavadní aukce dosáhly? V prvním roce to bylo 149 900 Kč, v roce 2010 118 450 Kč, v roce 2011 bylo získáno 157 400 Kč a v loňském roce činil výtěžek z aukce celkem 104 650 Kč.

Ke skvělému výsledku dobročinné aukce jistě přispívá i samotné prostředí, ve kterém se dražby odehrávají. Je jím neokázalá noblesa Mramorového sálu vsetínského zámku, prodchnutého atmosférou kultury a umění.

Vsetínská Diakonie použila výtěžek z aukcí na zbudování Domova Jabloňová a učinila ho skutečným „domovem“. Finanční prostředky z posledních dvou ročníků aukce už pomáhají i při rekonstrukci přilehlé zahrady. Vzniká tak zelené místo, kde jeho obyvatelé budou moci odpočívat, pěstovat bylinky nebo se scházet s rodinou a přáteli.

Hluboce si vážíme všech umělců, řemeslníků, tvůrců i dárců, kteří darovali svá díla nebo díla ve svém vlastnictví do pořádaných dobročinných aukcí. Děkujeme všem filantropům, kteří touto formou přispívají, aby pomohli zlepšit kvalitu života potřebných lidí.

Olbram Zoubek a Valašské Meziříčí

Jan Suchý

Významného českého sochaře Olbrama Zoubka (* 21. dubna 1926 v Praze) není třeba milovníkům současného českého výtvarného umění dlouze představovat. Jeho Pomník obětem komunismu na Petříně už pronikl do prestižních encyklopedií a do klášterní zahrady v Litomyšli se sjíždějí turisté z celého světa.

Význačný sochař zanechal po sobě dílo i ve Valašském Meziříčí. Do města zavítal z pracovních důvodů hned dvakrát. Poprvé krátce po roce 1951, kdy začal pracovat jako restaurátor pod vedením profesora Josefa Wagnera. Cílem jeho cesty byly restaurátorské práce na barokní soše sv. Valentina z Terni, která měla být zároveň přemístěna z kaštanové aleje na Masarykově ulici na své původní osazení - krásenskou stranu „starého“ valašskomeziříčského mostu přes Rožnovskou Bečvu. Tehdejší restaurátorské zásahy na této památce z roku 1750 jsou dodnes patrné, neboť dle restaurátorského „kódexu“ musí být retuše a rekonstruované části od originálu odlišeny. Tenkrát dle pamětníků údajně obdivoval malebnost „židovské“ uličky Vodní, lemující krásenský břeh řeky. Netušil, že právě sem se o půl století později vrátí..., a to díky své druhé zakázce.

Dne 16. listopadu 1989 koupil Městský národní výbor ve Valašském Meziříčí od paní Šnajdrové zchátralý dům na Vodní ulici č.p. 257 a nechal ho přestavět na víceúčelovou budovu. Jelikož pro ni - po změně poměrů koncem roku 1989 - neměl reálné využití, odprodal ji 4. března 2004 manželům MUDr. Vítovi a Marii Sekvardovým. Mladí lékaři se zde rozhodli zbudovat kromě svého domova i soukromou gynekologickou kliniku Puella s.r.o., jež funguje dodnes. Dne 21. listopadu 2006 byly schváleny stavební úpravy a 13. listopadu 2008 proběhla kolaudace domu. A co spojuje s touto budovou sochaře Olbrama Zoubka? Umělec je rodinným přítelem majitelů domu a ve spolupráci s architektem navrhoval výtvarné řešení průčelí kliniky a osadil na fasádu reliéfní plastiku *Alegorie lékařství*. Doktor Sekvard vzpomíná: „V roce 2006 Valašské Meziříčí (Olbram Zoubek) navštívil, nafotil si celou Vodní ulici a nechal si i natočit podrobné video (...), teprve na základě těchto informací začal citlivě k prostředí zpracovávat projekt i samotnou plastiku z umělého kamene.“

Šedý kvádr o rozměrech 50 x 150 cm, s reliéfem zlatovlasé ženy v tunice cihlové barvy a zlatým hadem v rukou, je vsazen do fasády ve výšce čtyř metrů a dominuje celému průčelí kliniky. Přijďte se na něj určitě podívat, neboť další dílo mistra můžete vidět až v Kroměříži nebo Zlíně...

(Z připravované publikace: Moderní sochařské památky, MSVM)

Válečná tragédie v paměti stromů na Brhlence

Václav Popelka

Večerní pasekou zní ptačí zpěvy. Lovec čekající na zvěř občas zabrousí svým zrakem ke smrkové houštině, navazující jak na onu paseku, tak na dospělý stoletý porost smrku, s vtroušenými mohutnými buky. Ze smrčů lze očekávat vystupující zvěř, která za jisté neodolá šťavnaté paši nové paseky.

Ale ještě je čas. Slunce má ještě kus k horizontu. Čas čekané vyplňují myšlenky a vzpomínky.

Lesník sedí opřen o jeden ze silných buků, nohy překřížené, chodidla trochu zabořená v hrabance. Za zády, něco přes sto metrů, na vyvýšenině u louky má hájenku Brhlenku. Je neobydlená.

Píše se rok 1976 a tehdy mladý lesník přebírá do své správy kus lesa na Pozděchovsku. Starší kolega seznamuje nového s jeho povinnostmi, hranicemi polesí, porosty, cestami a budovami.

Mladému je ukázána i stará hájenka Brhlenka. Najednou se starší z lesníků odvrá-

Vzpomínka na Brhlenku, kresba V. Popelky, únor 2013

cí od hájenky, svůj pohled upírá k blízkému protilehlému, asi šedesátiletému smrkovému lesu, na jehož úpatí teče malý potůček. Vyzývá mladého k následování. Asi po třiceti krocích a překročení potůčku stojí oba lesníci u stěny vzrostlého lesa. Na dvou okrajových stromech jsou vyryty velké kříže. Dva stromy a dva kříže. Jizva vrypu se zaceluje starší ronící pryskyřicí.

„Máš črták?“ „Mám.“ „Tak mi ho puč.“ Mladý podává črták a ruka staršího lesníka dlouhými tahy obnovuje vrypy na smrcích. Metr shora dolů a čtyřicet centimetrů kolmo. Kříže svítí ve stěně lesa.

„Když půjdeš kolem, vždycky ty kříže obnov!“ zní pokyn k mladému. „A víš proč? Blížil se konec 2. světové války. Hajný Hrňa z Brhlenky s manželkou vyšli k večeru na lov sluk. Oba měli brokovnice, lovili oba. Šli k nedaleké pasece. Šli zvolna, neboť paní byla ve vyšším stupni těhotenství. V hájence zůstaly děti, ty hlídá děda. Po setmění, kdy lov skončil, vraceli se manželé do hájovny. Tam byla nezvaná návštěva. Děda se třásl strachem, děcka plakala. Cizí opilí muži zaútočili nejprve na lesníka. Bili, až ubili. Znásilnili hajnou. Pak ubili i ji. Těla odtáhli k blízkému lesu a paní vlekli za její krásné černé vlasy. Ráno šla lesní dělnice do práce. V potoce u Brhlenky zahlédla nějakou pestrou látku. Šla blíž a našla mrtvá těla. Jejich hroby jsou u kostela v Pozděchově... A pamatuj, ti, kdo zločin spáchali, nebyli Němci! Tak až půjdeš příště kolem, vždycky ty kříže obnov!“

Nový lesník to dělal. Dlouhá léta. Pak přišel další. Obnovuje i ten památní kříže?

(Pozn. redakce: K události, popsané v tomto příspěvku, nám přislíbil ředitel okresního archivu PhDr. T. Baletka obsáhlejší historický komentář.)

Pomníky partyzánů a obětí protifašistického odboje na Vsetínsku

Pavel Mašláň

Fotografie převzaty z dobové muzejní dokumentace pomníků a památníků okresu Vsetín (Foto M. Langer).

Druhá světová válka je nejkrvavějším konfliktem v lidských dějinách a velké ztráty na obyvatelstvu si vyžádala také v českých zemích. Ani Valašsko nezůstalo ušetřeno válečných obětí, počty padlých ještě umocnily partyzánské boje probíhající v našem kraji. Vzápětí po válce se začalo s budováním pomníků a památníků válečným obětem, které se staly součástí měst, obcí i valašské krajiny. Některé z nich si můžete prohlédnout v následující galerii.

1

2

3

4

5

6

7

8

1 Pomník Františku Mašláňovi na Kladňačce u Nového Hrozenkova. Odhalen byl roku 1960, jeho autorem je neznámá pionýrská vedoucí. Pomník byl umístěn v lese, kde fašisté zastřelili Františka Mašláňe.

2 Prlovský pomník obětem fašismu. Tvoří jej socha partyzána chránícího ženu. Na podstavci jména lidí zavražděných SS many v dubnu 1945. Autorem pomníku byl profesor AVU Emil Axman. K odhalení došlo v roce 1950.

3 V Novém Hrozenkově se také nachází pomník československých letců, místních občanů. K jeho odhalení došlo 28. 9. 1947, autory návrhu byli studenti UPŠ Gottwaldov.

4 Pomník obětem 2. světové války stojící na rozcestí na Solán u křižovatky silnic, v katastru Velkých Karlovic. K jeho odhalení došlo 9. 5. 1965 a autorem byl akademický sochař Josef Vajce.

5 Na nádvoří kasáren ve Valašském Meziříčí stával také partyzánský pomník. Jeho autory byli prof. Josef Malejovský a akademický sochař Bedřich Hanák. Sádrový pomník původně stál na moravsko-slovenském pomezí, ale roku 1976 došlo k jeho přemístění do kasáren a na jeho místo byl postaven pomník bronzový.

6 Na evangelickém hřbitově v Hošťálkově stojí pomník komisaře I. československé partyzánské brigády Jana Žižky I. P. Stěpanova. Po stranách sochy leží 13 hrobů partyzánů a československých vojáků. K odhalení došlo v roce 1946 a autorem pomníku je profesor Stanislav Mikulaščík.

7 Památník Na paměť obětí fašismu stojící ve středu obce Dolní Bečva, kde byli v roce 1944 pověšeni 4 vlastenci. K odhalení památníku Jana Kobzáně a Josefa Skalíka došlo 4. 5. 1946 u příležitosti výročí osvobození obce.

8 Pomník „U Tabuli“ na moravsko-slovenském pomezí. Bronzová socha útočícího partyzána byla vytvořena dle zmiňovaného sádrového pomníku od sochařů Malejovského a Hanáka. Pomník upomíná na přechod I. československé partyzánské brigády Jana Žižky ze Slovenska na Moravu.

9 Památník I. československé partyzánské brigády Jana Žižky, stojící na Trojáku v místě hranice tří okresů. Upomíná na boje brigády v těchto místech. Autorem byl neznámý příslušník vojenského útvaru v Přerově a k odhalení došlo 18. 10. 1981.

10 Pomník obětem 1. a 2. světové války poblíž kostela v Jablůnce. Pomník vytvořil vsetínský kameník Klišeř a odhalen byl 28. 10. 1945, tj. několik měsíců po skončení války.

9

10

Pověst v zámrském nářečí

O Atylovi

Uš je to mrachmilionsky dávno, to bylo prej prach a prach zastara, dyš ešče ze strany Uherskej loupeživí Uhři a baj prej Turci na Moravu jezdívali a mordovali lid, loupili a pátili, na co přišli. Dycky se prej k nám přihnali od Vsetína. To byli prej vyučení mordýři a keho drapli, ať uš to byl ogarec nebo děcko, starej lebo mladej, žádného nešanovali. To byly prej takové špaty a s žádným nedělali oracie. Švih šablou a už byla palica dolu. Ešče horší jak Uhři bejvali prej Turci, protože v našeho pána Boha nevěřili. Tí pomordovali všeko, na co přišli. Ale to fšecko ešče nic nebylo proti jakémusik Atylovi, kteréj se po nich u nás objevil.

To byl prej král Hunou. To ale byl durchumdurch raubíř nad raubíře. A také se přihnal od Vsetína. A pravda to byt musela, lebo nadarmo se o něm f čitankách nepsalo. Přišel štamocát jak ti první. Hrozné ohně a mordy byly prej v celém Pobečví aš po Hranice. Ale dyž byl f tem mordování f tem nejlepším, Pánbíček naň dopustil, a toš milej vzal jako ten Atyla strašlivej konec.

To prej bylo tak: Ten Atyla létal jako fták na koni. F tem ten jeho kůň naráz zapackoval – a bác – a milej Atyla mu přeletěl přes hlavu na zem a zlámal si hrtáň. Dyš k němu přišli ti jeho oficiři, byl uš načisto mrtvej. Toš ho naložili na toho koňa a dovezli ho kalupem pod Doubravu do hospody, kde ho pořád ešče křejsili, ale Atyla nic – ani se nepohnul.

Dyš byl načisto mrtvej, toš ho dali do zlatej truhly, potem do stříbrnej a ty obě zasej do železnej alebo olověnej a dobře to zašrubovali. K Atylovi do tych truhel prej naložili moc šperkou, zlata a drahého kamení, fšecko, co bylo za živa jeho. Baj ze zbraňama ho sakumpak pochovali. Za tu jeho šablu by prej tehdy koupil celé panství. Fšecko bylo prej zlatem a dyjmantama vykládané. Pochovali ho v noci desik v Doubravě. Napřed pochytili 12 sedlákou a tí boráci museli temu Atylovi vykopat hrob. Potem, dyš bylo fšecko hotové, toš jím fšeckým vyšpárali oči a pustili jich. Oni sami, dyš neměli

teho Atyle, toš odjeli pryč. Tí slepi sedláci to fšecko řekli, že je tam ten hrob a co v něm je. Atoš lidé kopali a kopali, ale nic nenašli, protože tí sedláci byli slepi a to místo nemohli najít. A lidé furt kopali a uš za našich časou se tam mnozi dychtívci nakopali podarebně a jej... a tí také nic nenašli.

Starého Šindlara z Němetic drželo to kopání celej život. Ani v noci skrs to bohactví, keré je desi v Doubravě zakopané, nemohl spať. Pořád si v duchu měřil, že to bude tam a tam, toš kdejakej kopence rozkopál. Jednouc se zdálo, že má štěstí. Naráz jak tak ryje, narazí na co-sik tvrdého. Odhrabal hlinu a rychtyk. Jakásik truhla! Dyš se lopatou do toho opřel – tak se to probořilo. Byl to prej žárovej hrob. Velikej hrnec s popelem a okolo něho menší. Našel toho ten Šindlar v Doubravě ešče víc.

Také fšelijáci kopáci našli moc a moc takovejch hrobou. To tam trefili na jakejsik předhystoryckej kerchov. Nekde byly baj celé lické hnáty a u nich se povalovaly velké lebeně. Ale i to je uš velice dávno! Po Atylovi nenašel žádnéj ani smradu a to je fšecko, co sem slyšel od starejch lidí o Atylovi.

Napsáno Ferdinandem Trlifajem (17. 1. 1903 – 21. 5. 1956) v roce 1949 pro kroniku obce Zámrsky.

Meziříčské kříže

Jiří Smrčka: Historické kříže ve Valašském Meziříčí. Kříže a další kamenné památky. Sborník Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí č. 17, Valašské Meziříčí 2012. 96 stran.

Sedmnáctý sborník valašskomeziříčské muzejní společnosti (ale vlastně už 18., s číslem 15 vyšly sborníky dva) je opět monografický. Po meziříčských sochách (2010) se věnoval Jiří Smrčka meziříčským křížům. A nejen křížům. Z 37 artefaktů zpracovaných v publikaci je zde vedle 32 křížů (včetně dvou dřevěných) také sousoší getsemanské zahrady, cholerový pilíř, pomník padlým vojákům od Slavkova a sochy Panny Marie v Bynině

a Poličné. Dva z popisovaných křížů se nedochovaly.

Stejně jako v případě soch, tak také v případě křížů musím konstatovat, že soupis, dokumentace a popis těchto artefaktů je velmi potřebný a užitečný. Jako cennou kvalitu je zapotřebí hodnotit prvek angažovaného hodnocení stavu jednotlivých křížů a také aktivního (nikoli jen „papírové“ badatelského) zájmu. Tak čteme například o objevení pohozených částí kříže ze Zašovské ulice: „Podle vyjádření restaurátorů lze ještě i dnes opravit a složit (doplnit) kříž do původní podoby. Předpokládá se i jeho umístění zpět na Zašovskou ulici do blízkosti místa, kde původně stával.“ A také za několika dalšími konstatovanými realizovanými či teprve chystanými opravami a restaurátorskými zákroky tušíme iniciativu či impulzy autora (potažmo muzejní společnosti). Je dobře, že tyto momenty jsou ve srovnání s předešlými sochami v předkládané publikaci ještě intenzivnější.

Smrčkova práce se opírá především o regionální literaturu (případně farní kroniku), v pramenném bádání má ještě zřetelné limity. Kvalitní historický průzkum (včetně údajů o „počátcích“ křížů, donátorech, sochařích a podobně a také o jejich dalších opravách, přeneseních atd.) je spolu s dobrou dokumentací podkladem každé odpovědné péče o památku. Obě publikace Jiřího Smrčky mohou být v tomto smyslu dobrým základem, stejně jako základem další popularizace těchto uměleckých artefaktů, v první řadě ale svědků komunálních či individuálních osudů a víry.

Nadšení pro téma je jedna věc, kvalitní zpřístupnění poznatků ale věc jiná. Uvedu-li na dalších řádcích některé připomínky, budiž zdůrazněno, že si více cením onoho dokumentačního přínosu a angažované a aktivní práce. Ale také si myslím, že kritické poznámky mohou být potřebnou reflexí z pohledu dalších aktivit autora i muzejní společnosti.

Především by publikace valašskomeziříčské muzejní společnosti potřebovaly kvalitního redaktora. Autor například využívá poznámkový aparát v nemalé míře k vysvětlování kunsthistorických pojmů. Jenže když takto vysvětlí laickému čtenáři, co je to kalvárie, voluta či římsa, proč neosvětlí také chronogram, kanelury nebo polychromii? A nebylo by lepší umístit za text malý kunsthistorický slovníček? Stranu 27 zabírá poznámka věnovaná hřbitovu, přičemž hřbitovní je také poznámka

na s. 41: nebylo by lépe hřbitovní exkurz spojit (zvláště když se informace částečně překrývají) a osamostatnit? Jednotlivým kapitolám o křížích by prospěla pevnější a tak přehlednější struktura: některé údaje jsou evidovány ne-soustavně a například informace o tom, zda je nebo byl kříž kulturní památkou, je zprvu uváděna na závěr textu, několikrát pak ale i v úvodu a také uprostřed textu (s. 45), někdy ale chybí (kříže v lapidáriu byly také kulturními památkami, ovšem po přemístění do lapidária byla památková ochrana zrušena). Redaktor by jistě pomohl odstranit to, co oči nevidí, jak se říká. Například: na s. 31 není uveden překlad posledních tří řádků nápisu, fotografický detail na s. 36 ukazuje část kříže menší a méně zřetelnou než celkový záběr na s. 34, na s. 43 vidíme chybný přepis slova GRACIAS (místo GRATIAS), chyby v přepisu nápisu pozorujeme také na s. 45. Kříž v Bynině je se sochou Panny Marie popisován na s. 60-63, ale v Bynině je katastrálně také kříž ze s. 45. Těžko přehlédnout také nesprávné užívání pojmů číslo a číslice, kartuš a zrcadlo (s. 73, kde je i chyba v přepisu nápisu), stejně tak označování téhož jednou jako „liliové zakončení břevna“ (s. 21), jindy jako „trojlaločné vykrojení“ (s. 29).

Publikaci by prospěla i kvalitní jazyková korektura. Setkáváme se například s prohrškami z oblasti kladení interpunkce (zejména v okolí vět vedlejších a oslovení), s trampotami se středním rodem („uměleckými díly, které dotvářely historická centra“, s. 7) či tvarem přísudku v případě několikanásobného podmětu nebo opakovaně s užíváním předložky „mimo“ ve vazbě s genitivem („mimo křížů“). Jistě by také bylo dobré zbavit se tu a tam poněkud neobratně stylizovaných vět (mj. „necitlivě“ namísto užitého „necitelně“ na s. 63 nebo „vzadu kříže je datace“ na s. 71).

Závěrem ale musím znovu opakovat: záslužné a potřebné.

Petr Odehnal

Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji a tetralogie

Lidové stavby známé neznámé

Stavebně historický výzkum vybraných objektů tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji

Dlouhodobý projekt Slováckého muzea v Uherském Hradišti

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti zahájilo v roce 2008 práci na víceletém projektu *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji* realizovaného z dotací Ministerstva kultury České republiky a za podpory Zlínského kraje. V této době mi-

nisterstvo kultury organizovalo v rámci *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu České republiky* prostřednictvím svých pověřených regionálních pracovišť, k nimž Slovácké muzeum pro Zlínský kraj náleží, celorepublikový dotazníkový průzkum týkající se různých témat tradičního lidového stavitelství.

Realizace dotazníkového průzkumu lidového stavitelství podnítila ředitele Slováckého muzea PhDr. Ivo Frolce k myšlence rozšířit tento typ průzkumu o komplexní terénní i další dokumentaci tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. Na stanoveném náročném úkolu pracoval a dosud ještě pracuje tým odborníků – PhDr. Věra Kovářů, významná osobnost v oboru lidového stavitelství a památkové péče, dlouholetá vedoucí pracovnice Národního památkového ústavu v Brně; PhDr. Jana Spathová, tehdejší vedoucí oddělení kultury a památkové péče Zlínského kraje, dnešní ředitelka Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Kroměříži; arch. ing. Jaroslav Novosad, vedoucí pracovník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Kroměříži; Mgr. Jan Káčer, tehdejší student Masarykovy univerzity, dnes etnograf Slováckého muzea, tým doplnil Mgr. Petr Hlavačka, etnograf a historik, PhDr. Alena Prudká, etnografka Muzea jiho-východní Moravy ve Zlíně, a PhDr. Romana Habartová, vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea. Kolektiv řešitelů projektu pracovně vedla Mgr. Olga Floriánová, tehdy etnografka Slováckého muzea v Uherském Hradišti, nyní ředitelka Klubu kultury a sportu ve Vlčnově.

Projekt byl pojat ve dvou fázích: v první si kladl za úkol provést plošnou terénní dokumentaci všech dochovaných projevů původního lidového stavitelství, sídel a sídelní krajiny ve všech lokalitách Zlínského kraje a část získaných materiálů prezentovat v sérii vydávaných publikací. V druhé stále probíhající fázi se zabývá podrobnou a rozšířenou dokumentací, např. archivními doklady, vzpomínkami pamětníků, literaturou, technickou dokumentací apod., vybraných zajímavých objektů tradičního lidového stavitelství ze zkoumaných obcí a také vytvářením elektronické databáze získaných materiálů.

První část projektu, zaměřená na práci v terénu, trvala čtyři roky, uskutečnila se v letech 2008 až 2011. Byla realizována v rámci jednotlivých ročních dotačních projektů ministerstva kultury, kdy v každém roce byl zpracován jeden okres Zlínského kraje.

V roce 2008 byl grantový úkol č. 15348/2006-ORNK Minister-

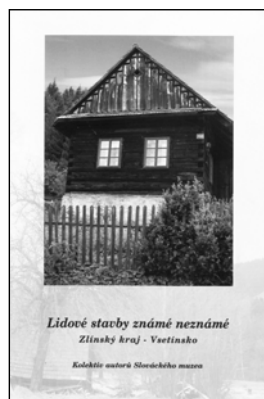
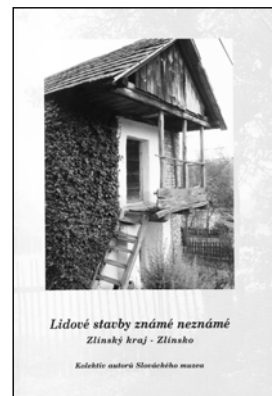
stva kultury ČR zaměřen na *Identifikaci a dokumentaci tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. I. Uherskohradištsko*. V jeho rámci bylo prozkoumáno 84 lokalit okresu Uherské Hradiště a vydána publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko*.

V roce 2009 se tým odborníků zabýval ministerským grantovým úkolem *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. II. Zlínsko* (č. 67-14844/2007-LK/ORNK), v jehož rámci provedli výzkum v 118 lokalitách okresu Zlín, vydána byla publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Zlínsko*.

V roce 2010 řešil grantový úkol č. 50-181/2009-LK/ORNK *Identifikaci a dokumentaci tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. III. Vsetínsko*, kdy se podařilo zdokumentovat všech 89 lokalit okresu Vsetín a vydat publikaci *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Vsetínsko*.

Čtyřletá etapa terénních výzkumů byla dovršena grantovým úkolem ministerstva kultury č. 34-11722/2010-LK/ORNK - *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. IV. Kroměřížsko* dokumentací 125 lokalit okresu Kroměříž a vydáním publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Kroměřížsko*.

Samotný výzkum probíhal po jednotlivých obcích. Každý z řešitelů procházel určený počet lokalit každého okresu. Dokumentovali všechny dochované doklady tradičního lidového stavitelství – zemědělské usedlosti, domkářská stavení (exteriéry, interiéry, pokud byly přístupné, dvory apod.), hospodářské

objekty (chlévy, stodoly, seníky, sušárny, komory, sklepy apod.), technické stavby (mlýny, kovárny, pálenice aj.), drobné sakrální objekty (zvonice, kapličky, kříže, sv. obrázky aj.), drobné objekty, jako například formy plotů a hrazení, mostky, studny, pumpy, včelíny aj., všimli si také celkové podoby sídel, jejich způsobů zástavby, bezprostředního okolí staveb a sídel (úpravy před domy, předzahrádky, stromy kolem stavení, zahrady, humna, cesty, stro-mořadí apod.) i celkové začlenění do krajiny (geografické určení sídel, zemědělský způsob utváření jejich okolí apod.).

Vzniklé množství fotografického materiálu řešitelé utřídili, vyhodnocovali, ukládali do elektronické podoby, pořizovali popisy sídel i jednotlivých zajímavých objektů. Zároveň byl každoroční terénní výzkum zpracován podle okresů v jednotlivých publikacích. V nich byl shrnut materiál z každé obce daného okresu, který zahrnoval základní popis sídel, krajiny a výčet dosud dochovaných památek tradičního lidového stavitelství, vybrané z nich byly také podrobněji popisovány, hodnotil se i technický stav staveb.

Text ke každé obci rovněž doplňuje několik fotografií. Takto jsou v publikacích zpracovány všechny lokality každého okresu, řazené jsou abecedně. Rozsah publikací nedovoľoval kompletní prezentaci získaného dokumentačního materiálu, ale spíše si kladly za cíl ukázat na hodnoty místní stavební tradice a motivovat tak jejich majitele, obecní či jiné správní činitele k zájmu o ně a k jejich ochraně a údržbě.

Některé vybrané hodnotné objekty byly stavebně zaměřeny a byla k nim vyhotovena projektová dokumentace arch. Editou Vlčkovou. Zdokumentované objekty také představují širokou materiálovou základnu pro výběr staveb k případné realizaci v připravovaném Muzeu v přírodě Rochus v Uherském Hradišti, k němuž odbornou část ideové studie zpracovali Mgr. Olga Floriánová a PhDr. Ivo Frolec.

V současné době pokračuje tým Slovák-ského muzea v druhé fázi výzkumu realizovaného v rámci grantových úkolů Ministerstva kultury ČR s názvem *Stavebně historický výzkum vybraných objektů tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji*. Úkol je zaměřen na získávání další dokumentace a informací k vybraným stavbám, usedlostem v prozkoumaných obcích okresů Zlínského kraje, které zpracovávají do historickoetnografických pasportů.

I nadále pokračuje stavební zaměřování památek, byla vytvořena a spuštěna elektronická databáze v počítačovém programu BACH, do které se všechna získaná data budou postupně vkládat tak, aby mohla sloužit a být přístupná badatelům a zájemcům o problematiku tradičního lidového stavitelství Zlínského kraje.

Olga Floriánová

Multimediální publikace „Valašské louky a pastviny – dědictví našich předků“

Muzeum regionu Valašsko ve spolupráci s občanským sdružením Muzejní společnost ve Valašském Meziříčí získalo v roce 2012 podporu Zlínského kraje na ekologický vzdělávací projekt s názvem **Valašské louky a pastviny – dědictví našich předků**. Nejedná se o první projekt realizovaný ve spolupráci těchto dvou organizací. Navazujeme na úspěšnou akci zaměřenou na Zámecký park a jeho obyvatele z let 2008-2009 (více se můžete dočíst zde: <http://www.muzeumvalassko.cz/vystavy/archiv/zamecky-park-ve-valasskem-mezirici/>). Také nyní jsme se zaměřili na environmentální výchovu určenou nejen školou povinným zájemcům. Proč jsme si vybrali téma valašských luk a pastvin? Každá krajina je něčím jedinečná. Valašská krajina je mozaikou drobných luk, pastvin, políček a lesíků. Je to krajina malebná a z pohledu běžného smrtelníka se zdá být neměnná. Není tomu ale tak, vše kolem nás se pomalu, ale nezadržitelně mění. Valašská krajina ještě před necelými 150 lety byla mnohem více odlesněná. Pro většinu účastníků projektu je šok, když ukazujeme na mapě Valašsko s poměrem lesa a pastvin v roce 1836 a v roce 2006. Poměr lesa a bezlesí se totiž za necelých 200 let obrátil právě ve prospěch lesa. Na problém mizejících luk a pastvin a zarůstání valašské krajiny jsme se snažili upozornit.

Projekt sestával z lektorských programů realizovaných na půdě muzea, uspořádali jsme také dvě soutěže pro základní školy. Hlavní náplní projektu bylo vydání stejnojmenné multimediální publikace **Valašské louky a pastviny – dědictví našich předků**, jejíž distribuce je plánována na měsíc květen tohoto roku. Barevná brožovaná publikace o rozsahu více než 100 stran s přílohou CD s multimediálními prvky přibližuje tematiku neoddělitelného vztahu mezi člověkem a jeho činností a přírodou pastvin a luk a bude poskytnuta zdarma učitelům a dalším EVVO pracovníkům.

Na co se můžete v knize těšit? Vydáme se na procházku po valašských „kotárech“ v prostoru i v čase. Zatouláme se do minulosti valašské krajiny, která dala vzniknout zdejší neoby-

čejné pestrosti života. Objevíme, jaké dědictví nám zanechala valašská kolonizace a kolektivizace. Také zjistíme, že není louka jako louka a že i pastviny mohou být velmi různorodé. V kapitole nazvané O valašských bylinách, ptáčích a hmyzu popíšeme dobrodružné příběhy jednotlivých druhů rostlin i zvířat, které na valašských loukách a pastvinách můžeme potkat a jsou s nimi úzce spjaté. Závěrečná kapitola poukazuje na jednotlivé palčivé problémy valašské krajiny a snaží se pro ně nalézt vysvětlení a nejvhodnější řešení. Je totiž dobré, pokud dokážeme ocenit nesmírnou hodnotu naší krajiny. Je ještě lepší, pokud si uvědomujeme rizika, která tuto krajinu ohrožují, a chceme tyto problémy řešit. Ale bez hlubšího porozumění a znalosti možných řešení jsou naše možnosti značně omezeny.

Přežití valašských pastvin a luk v jejich původní pestrosti a kráse si žádá návrat k tradičnímu hospodaření. Často se však jedná o návrat nelehký. Zapomnělo se totiž na to, co dříve bylo samozřejmostí. Tak jako ubýlo drobných rolníků, zmizela i schopnost předávání znalostí a dovedností z otce na syna, moderně řečeno rodinné know-how. Noví hospodáři musí často pracně objevovat dávno známé postupy, jak být dobrým hospodářem a jak se v krajině dlouhodobě užívat. Vždyť kdo z nás dnes umí dobře pokosit louku, usušit seno a úspěšně chovat stádo oveček? Vyzkoušet si to můžete na CD ve hře „Staň se dobrým bačou“, které je vloženo v každé knížce.

Publikace mohla vzniknout díky více než 40 let trvající činnosti Muzea regionu Valašsko, díky bohatým muzejním sbírkám uchovávaným informacím o krajině a také díky probíhajícímu přírodovědným průzkumům muzejního entomologa, zoologa a botanika. Kontinuální průzkum a bohaté sbírky umožňují komentovat změny, které v krajině probíhají. A odrážejí se nejvíce na ubývání či úplném vymizení určitých rostlin a živočichů. Dříve hojný vstavač kukačka neboli vstavač obecný je najednou kriticky ohroženým druhem. Potichu a bez povšimnutí skoro vyhynul motýl okáč kluběnkový.

Pole a louky, které naši předkové pracně vydobyli na úkor lesa, jsou dnes zalesňovány nebo samovolně zarůstají. Drobní hospodáři téměř vymizeli a mladá generace ztrácí vztah s krajinou, ve které vyrůstaly generace jejich prarodičů. Valašská krajina by bez člověka a jeho práce neexistovala. Se změnou životního stylu je toto kulturní a přírodní dědictví ohroženo a jeho zachování je možné často jen s podporou státu a finančních dotací. Každá vložená koruna se však společnosti v budoucnosti mnohonásobně vrátí.

Věříme, že projekt napomohl k většímu porozumění krajině a jejím „němým“ obyvatelům – rostlinám a živočichům. A díky útlé knížce snad bude inspirovat i během let.

Publikace byla vydána s podporou Zlínského kraje v projektu PF 04-12/112 Podpora ekologických aktivit v kraji.

Jana Tkáčiková, Lukáš Spitzer

VZPOMÍNÁME

Alois Mikyška (1831–1903)
Fotoarchiv MRV Vsetín

Obdivovaný i zatracovaný valašský král... Alois Mikyška (9. 5. 1831– 4. 9. 1903)

Ivana Martišková

Existuje nejspíš nemnoho osobností, které vzbuzují takové množství protichůdných názorů, jako JUDr. Alois Mikyška, advokát, který byl několik desetiletí v čele společenského života na Valašsku jako jeden z těch, kdo stál u zrodu tzv. Valašských Athén. Kým ve skutečnosti byl tento kontroverzní muž, jehož jedni obdivovali, jiní zase vinili ze žhářství a podpalování stodol, aby tím inicioval moderní výstavbu města?

Alois Mikyška se narodil 10. května 1831 v Olbramkoste u Znojma. Po brněnských středoškolských studiích odešel na právnické fakulty ve Vídni, Olomouci, Štýrském Hradci a Praze, doktorát si dokončil na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě. Po praxi ve Vídni a později ve vlastní notářské kanceláři v Brně se mladý Mikyška roku

1863 stěhuje do Valašského Meziříčí, kde si 7. července téhož roku otevírá advokátní kancelář. Rozhodnutí to bylo šťastné – přestože Valašské Meziříčí se svými třemi tisíci obyvateli v té době spíše připomínalo větší vesnici, brzy k němu přijížděli klienti i ze sousedních obcí a měst, jelikož byl prvním advokátem na Valašsku. Pro své vzdělání i všeobecný rozhled budil patřičnou úctu a brzy se mohl pyšnit rozsáhlou klientelou. Je přirozené, že prostí občané mu zisk z advokátní činnosti těžko přinesli, ty totiž pramenily především z dobrých kontaktů a bohatých klientů, především sklářské firmy Reich či velkostatku hraběte Kinského. Pokud jej však přišli poprosit o radu chudí venkované, v řadě případů si od nich peníze vůbec nevzal. Do našeho města přišel už se svou první manželkou Johanou, roz. Mayerovou (1838–1864), a dvěma dětmi, Johanou a Aloisem. Alois byl ve městě všeobecně znám jako „mladý Mikyška“, rozmařilý floutek a prostopášník. Mikyška ml. si po studiích zřídil vlastní advokátní praxi v otcově domě, po smrti otce však Valašské Meziříčí, podobně jako zbytek rodiny, opustil a založil si praxi v Dolním Rakousku. Po roce spokojeného života ve Valašském Meziříčí Mikyškovi zemřela jeho první žena, za necelý rok se však oženil znovu, tentokrát se svou švagrovou Julianou Meyerovou. Po sňatku se manželé přestěhovali do domu čp. 70 a 71 na náměstí, kde v přízemí opět provozoval kancelář a bydlel v patře. V témže roce začal budovat rozsáhlý velkostatek na Brňově, nazývaný fojtství. O jeho chod se staral šafář, Mikyška sem však rád a často i se svým synem zajížděli na koních, na jeho popud byla vybudována také nedaleká železniční zastávka na Brňově, k níž si zřídil ze svého fojtství dlážděnou cestu.

Rokem 1869 je datován první návrh Mikyškova domu z pera meziříčského architekta Antonína Grušky, podle něhož se stavělo v letech 1872–1874 na pozemcích dvou stržených domů na Dobyčím trhu. V přízemí tohoto dosud stojícího neorenesančního paláce se nacházela advokátní kancelář, v patře jídelna s předpokojem, obytná a reprezentační místnosti a obrazárna, podkrovní sloužilo jako pokojíky pro služebnictvo.

Mikyškův velkostatek na Brňově na fotografii z 30. let 20. století
Fotoarchiv A. Žlebka

Po Mikyškově skonu dům vystřídal řadu funkcí – postupně zde sídlila knihovna, dívčí reálné gymnázium, dívčí měšťanská škola, zvláštní škola, dnes slouží obchodnímu centru.

V podstatě ihned po svém příchodu do města se Mikyška čile zapojil do zdejšího spolkového života – nejprve sice vstoupil do německého Kasina, ale brzy se zasloužil o založení jeho české odbohy, Měšťanské besedy. Další protiváhou německé záložny Spar und Vorschussverein byla jím v roce 1864 založená, s koncem jeho života neblaze spjatá Občanská záložna. Stál i u zrodu celé řady dalších spolků a institucí, které jsou ve Valašském Meziříčí často činné dodnes, namátkou Muzejní společnosti, gymnázia, Odborné školy pro zpracování dřeva, Sokola, hasičského spolku, angažoval se u vzniku parků Botanika, Kozina, Abácie...

Od roku 1865 působil až do konce života v obecním zastupitelstvu, později se stal zemským (1873) a říšským (1879) poslancem za venkovské obce okresů Valašské Meziříčí, Rožnov, Vsetín, Uherský Brod, Frenštát pod Radhoštěm a Moravská Ostrava, od roku 1890 zastával i post meziříčského starosty. Právě na zemském sněmu si vysloužil přezdívku „vévoda z Mezopotámie“, která odkazovala na jeho působení (pozn.: Mezopotámie = v překl. Meziříčí).

S působením na moravském sněmu je spjata jeho snaha o zvýšení životní úrovně prostých Valachů hned v několika oblastech. V první řadě Mikyška podporoval vznik nových škol, ať už to bylo gymnázium (1871) nebo Odborná škola pro zpracování dřeva (1874), které vynesly Meziříčí hrdý přídomek „Valašské Athény“. Nutnost vzniku odborných škol odůvodňoval potřebou kvalitního vzdělání řemeslníků, kterým mělo dopomoci v boji s konkurencí velkých továren šířících se s vsudypřítomnou průmyslovou revolucí.

Jinou oblastí, které Mikyška věnoval značnou pozornost, byla regulace toku Bečvy, která hlavně během jarního tání způsobovala nemalé škody na majetku v už tak chudém hornatém Valašsku. Práce na regulaci říčního koryta plánoval sloučit s přípravnými pracemi na budování průplavu Dunaj-Odra-Labe. V okolí Bečvy také nechal pěstovat košíkářské proutí, které posloužilo jako cenná surovina zdejšímu roz-

Fotografie meziříčského náměstí z 2. poloviny 60. let 19. století, v domě zcela vpravo původně sídlila Mikyškova Občanská záložna (dnes budova Komerční banky).
Foto: BALETKA, Ladislav, JUDr. Alois Mikyška (1831–1903). Po stopách velké kariéry. Vsetín, 2003.

vinutému košíkářství, vázanému např. na továrny na ohýbaný nábytek, ve kterých se používalo k výpletům sedáků židlí.

Dalším z významných projektů na Valašsku, na nichž Mikyška participoval, byla stavba železnice Opava – Vlárský průsmyk či místní železniční tratě Valašské Meziříčí – Rožnov.

Na říšském sněmu opakovaně upozorňoval na nuzné podmínky života chudých lidí na Valašsku, kterým dával za vinu masivní emigraci do ciziny, především USA. Ve své snaze pomoci se neomezoval na jednorázové finanční dary, ale živnostníky, řemeslníky a sedláky pokládal za základ venkovské společnosti, jejímž chudnutím dochází k úpadku celé společnosti, proto například podporoval výstavbu kvalitních komunikací, které pak sloužily dalšímu rozvoji regionu. Zasazoval se také o zlepšení celkového zdravotního stavu obyvatelstva, které hrálo často hlavní roli ve schopnosti najít si dobrou práci a zabezpečit tak rodinu. Vůbec největší význam však přikládal, jak už bylo zmíněno výše, odbornému vzdělání. Za svou bohuželbohou činnost získal Mikyška řadu ocenění, kupř. rytířský kříž řádu Františka Josefa nebo ruský řád sv. Stanislava.

Jak už to tak ale bývá, vše má většinou své kladné i záporné stránky, a totéž lze říci i o osobnosti Aloise Mikyšky. Během své politické kariéry musel často čelit pomluvám, např. že ve Valašském Meziříčí nechával zapalovat stodoly na lukrativních pozemcích, aby tak umožnil výstavbu vskutku reprezentativních budov kráslicích město. Osudovým se mu však stal až krach Občanské záložny v roce 1903. Kontrolou tehdy bylo zjištěno špatné hospodaření a nesrovnalosti v účetnictví a Mikyška, jakožto její ředitel a předseda výboru, situaci neunesl a na svém brňovském velkostatku 4. září 1903 spáchal sebevraždu zastřelením do srdce. Z všemi milovaného valašského pánbička se tak přes noc stal v očích veřejnosti podvodník a zloděj stojící za ožebračením už tak chudých Valachů, kteří krachem záložny často přišli o celoživotní úspory. Pohřben byl dva dny po svém dobrovolném odchodu na veselském hřbitově...

LITERATURA

DEMEL, Jiří, Sokol ve Valašském Meziříčí a JUDr. Alois Mikyška. *Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, 1994, s. 21-25.

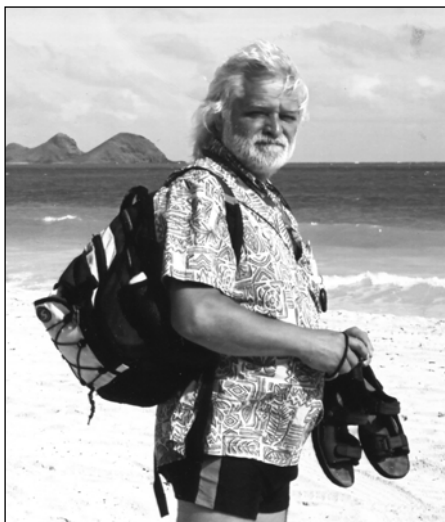
Okres Vsetín. *Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. 1. vyd. Valašské Meziříčí : Hvězdárna; Vsetín : Okresní úřad; Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. s. 623.

SEDLÁČEK, Jan, Hlídka musejní. *Naše Valašsko*, 1929, roč. I, č. 2, s. 81-84.

Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska. Valašské Meziříčí : Občanské sdružení Valašské Athény, 2000, s. 105.

Šipinky, časopis pro kulturu a společenský život města Valašského Meziříčí, 1998, č. 12, s. 40 příl.; 1999, č. 1, s. 41 příl.

NAŠI JUBILANTI

Pavel Drda na Havaji

Fotoarchiv P. Drdy, 2011

Navzdory všemu... Sochaři Pavlu Drdovi k jubileu

Olga Mehešová

Akad. sochař Pavel Drda z Bystřičky oslavil letos v březnu pětadesátiny (narodil se 3. 3. 1958). Jeho tvůrčí potence i pracovní nasazení jsou i přes současné nepříznivé vnější podmínky obdivuhodné a intenzivní. Po několika neúspěších ve veřejných soutěžích, v jejichž nezkorumpovanost už nevěří..., se soustředil na soukromé zakázky, kterých ovšem vlivem hospodářské krize a její recese stále ubývá. I když má tolik invence a chuti do díla, zákony trhu jsou neúprosné, a kde není poptávka, tak ani sebekvalitnější nabídka se nedočká patřičné odezvy...

Přes nepřízeň osudu tento zemitý muž s byčí náturou tvoří a svá díla vystavuje houževnatě dál. Před třemi lety uspořádal rozsáhlou retrospektivní přehlídku životní tvorby ve městě svého mládí – v Bechyni, kde studoval na tamější keramické střední škole. Po výstavě v bechyňském Mezinárodním muzeu keramiky (Alšova jihočeská galerie, 31. 7.–30. 9. 2010) představil v loňském roce výběr z této reprezentativní kolekce i v dalším městě spjatém s jeho studiemi, a to v Praze, kde v roce 1983 absolvoval VŠUP. Ovšem ani tato výstava v Galerii Nová síň (29. 2.–17. 3. 2012) nepřinesla umělci očekávaný úspěch a finanční příjem z prodeje děl, který by pokryl alespoň náklady spojené s organizací výstavy.

Z čeho umělec tedy čerpá víru, sílu pro další tvorbu? Snad z pochvalných reakcí návštěvníků jeho výstav, z pozitivní a kreativní atmosféry v keramickém kroužku, který už několik let na Vsetíně vede, a hlavně z podpory příznivců,

kterí svůj obdiv vůči Pavlově dílu a jeho talentu vyjadřují i jinými způsoby než koupí díla, jako např. zcela výjimečným měsíčním pobytem na Havaji, kam byl pozván na podzim roku 2011, a inspirace exotickou dovolenou se významně promítla i do umělcovy současné tvorby.

Na letošní vsetínské výstavě (Zámecká galerie, MRV, 24. 2.–21. 4.), uspořádané při příležitosti umělcova jubilea, měli návštěvníci možnost zhlédnout výběr ze sochařovy současné tvorby, a to zejména z let 2008-13. Naskytla se jim i jedinečná příležitost spatřit tzv. „havajský cyklus“, který doposud nebyl v regionu vystaven. Vedle téměř tří desítek keramických reliéfů bylo v instalaci prezentováno celkem na dvacet kameninových a bronzových plastik.

Dominantním tématem výstavy bylo téma „Žena-Krajina“, které sochař ve své keramické reliéfní tvorbě rozpracovává od roku 2006-07 a od loňského roku ho rozvíjí v souboru děl inspirovaných mýtem o havajské bohyni vulkánů Pele. Podle komorní bronzové plastiky Veselá Pele byla pojmenovaná i vsetínská výstava.

Pavel Drda pojímá tuto mocnou bohyni více jako dárkyni (a stvořitelku havajských ostrovů) než krutou ničitelku života. Na umělcových keramických reliéfech její údy a křivky těla splyvají s reliéfem ostrovní vulkanické krajiny - z jejího sošného těla vyrůstá úpatí sopky, linka jejího boku a břicha lemuje jako písečná pláž mořské pobřeží... Kult bohyně s ohnivým temperamentem a výbušnou povahou, sídlící v kráteru činné sopky Kilauea, je opředen řadou bájných příběhů. Trápení z nešťastných lásek se smrtelníky a bohy poznamenala krajinu stopami v podobě Peleniných „slz“ a její rusé „vlasy“ se proměňují ve smrtonosné proudy rozžhavené lávy...

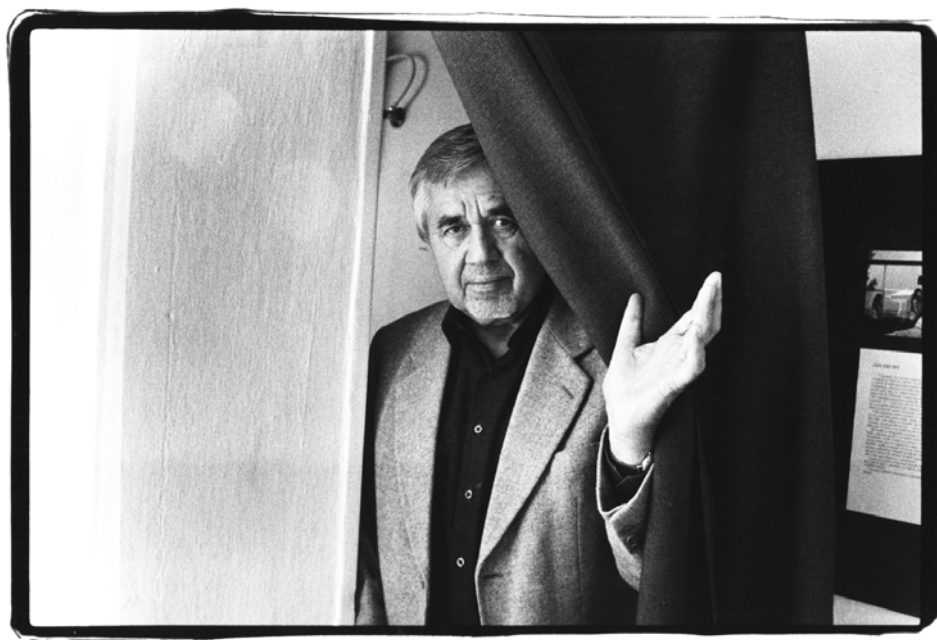
A proč valašského umělce fascinuje právě tato exotická bohyně? Snad proto, že vládne mocnému žívlu, který je pro jeho keramickou tvorbu - umění žáru ohně - nezbytný.

Akademický sochař Pavel Drda je bytostným figuralistou se smyslem pro monumentální formu i zemitý a robustní senzualismus. Keramická hlína je pro umělce základním a výchozím elementem tvorby, je stavební surovinou i výrazovým a obsahotvorným médiem. (Jeden z návštěvníků vsetínské výstavy zdařile charakterizoval umělcovo dílo jako „do země vrostlé“.) U keramické hlíny ponechává sochař obnažený její surový půvab, zrnitou drsnou strukturu, případně ji kombinuje s dalšími materiály. Unikátní je v kontextu současné české výtvarné scény autorovo spojení kameniny a taveného skla.

Tvorba sochaře je hluboce humanistická, je o člověku, jeho křehkosti i síle, i o jeho prostých a nadčasových příbězích...

Do dalších let můžeme akad. sochaři Pavlu Drdovi jen přát, aby se na něj už konečně pouсмála tolik vrtkavá Štěstěna a Kolo Osudu se začalo otáčet příznivějším směrem... A snad k němu bude štedrá i bohyně Pele, která je údajně velkorysá k těm, kteří ji ctí, a vnáší do lidských životů potřebnou energii, vášeň a posiluje vůli k překonávání životních překážek. Aby navzdory všemu a všem šli odhodlaně dál svou cestou...

GRATULUJEME

PhDr. Dalibor Malina

Foto Robert Golář, 2012

Vzdorovat času v společenství přátel

Rozhovor k sedmdesátinám PhDr. Dalibora Maliny

PhDr. Dalibor Malina (* 18. říjen 1942), majitel knihkupectví na Dolním náměstí ve Vsetíně a nakladatel, je významnou osobností kulturního a společenského života na Vsetíně. Věnuje se literární a výtvarné kritice i publicistické činnosti. Je autorem a spoluautorem několika knih a pracuje i jako editor. Jako zakládající člen a vydavatel vsetínského literárního časopisu *Texty* podporuje mladé talenty. Provozuje galerii V Poschodí.

Narodil ses v Pňovicích, žiješ na Vsetíně. Jaká byla Tvoje cesta na Valašsko?

Dost se vždycky bráním tomu, aby mě u nás doma, tady na Valašsku, považovali za cizince. Otcův rod pochází z Horní Bečvy, tam je Malinů dodnes požehnaně. V dědině i na hřbitově. Dětství a mládí, do odchodu na školy, jsem však strávil v Uničově u Olomouce, kam se otec dostal jako učitel reálného gymnázia v 30. letech minulého století. V tomto městě, kdysi královském, které si letos připomíná 800 let od potvrzení městských práv vydaných Přemyslem Otakarem I. roku 1223, si namluvil moji skvělou a nezapomenutelnou maminku – Hanačku. Ale doma jsem, třebaže jen v letmých dotecích, cítil Valašsko od útlého dětství, a to v setkáních s otcovými sestrami, v jejich a otcově – doma jsme ale říkali tatově – řeči, v neustále oživaných fotografiích lidí, vesměs příbuzných, pózujících na kopcích a na cestách, před pro mě zvláštními dřevěnými

chalupami, u řeky s jiskřivou vodou. Byla to Rožnovská Bečva. A pak i ve šťastných a vzácných chvílích, kdy jsme byli všichni společně doma a rodiče vzpomínali na své prázdninové pobyty na Zavadilce na Prostřední Bečvě v prvních letech po sňatku (vzali se v roce 1932), na pochody a výšlapy, které podnikali v Beskydech a okolí. Ve všem ale vždycky bylo trochu stesku, protože tady se rodiče vraceli i k tomu, co se nešťastně rozplynulo pro otce a jeho sourozence velmi brzy. Otec zcela osiřel v devíti letech. On i jeho tři sestry vyrůstali odděleně po rodinách příbuzných a známých, kde už se většinou jako doma necítili. A tak mnohokrát otázky mé, mého bratra a sestry, které se obracely k jeho dětství, většinou promlčel.

Vyprávěl jsi mi kdysi o obraze valašského stavení, jehož reprodukce Ti visí v pracovně nad knihkupectvím...

Ano. Dlouho jsem nosil v peněžence, mé první mužné šrajtofle, černobílou fotografii Mervartova obrazu z roku 1922 – Fojtství na Horní Bečvě, která mi připomínala kořeny našeho rodu, obrazu zvlášť cenného, protože hornobečvanské fojtství krátce poté, kdy před ním se štaflemi stál malíř Augustin Mervart, vyhořelo. Dlouho jsem pátral po tom, kdo obraz vlastní či kde je umístěn, až jednou, zcela nečekaně, jsem stanul před ním a obdivoval nádhernou Mervartovu malbu připomínající malířský rukopis Antonína Slavička. Kde? Ve zdejšímu okresním muzeu na zámku, které je jeho majitelem. Čas od času si chodím starý svět s pevně usazeným, rozlehlým roubeným stavením skrytým za alejí vzrostlých lip připomínat. A vodím k němu i své vnučky a vnuky.

Jestliže jsi byl odmala s Valašskem spojen přes svého otce a později, svým způsobem, přes fotografii zmíněného fojtství, kdy jsi se s Valašskem spojil skutečně, fyzicky?

K mému prohloubenému valašství přispěly záhadné síly, jež mě přivedly na severní Moravě k mé manželce Martě, jejíž rodiče pocházeli z Pulčína a Lužné. A s nimi už cesta do budoucnosti měla jasnější obrysy. V roce 1965 jsme se s manželkou přestěhovali na Vsetín, v témže roce se nám narodila první dcera, o tři roky později druhá.

Jak se Ti tady žije?

Na Valašsku se žije dobře. I když jeho pozice malebného a přitažlivého kraje se mění. Z někdejšího středu republiky se stala její okrajová část, která se brání provinčnímu stylu života, ztrácí oproti jiným částem země v profesní nabídce atraktivnost a pestrost. Každý z mladých talentovaných lidí, kteří zůstanou, je tak trochu dobrodruh s nadějí prožít pestrý a rozhodně ne nudný život. To říkám s vědomím, že je v těch slovech trochu ironie. Na druhé straně má kraj něco, co jinde nenajdeš. Alespoň ne v takové míře. Tradice, jakousi pevnost v projevech lidí, jejich postojích, ve vyrovnané a většinou sugestivní a originální emocionalitě. To, co tady dokázaly předchozí generace, stále žije a velký, slyšitelný rozhovor s těmi, kteří navždy odešli od prostých i všedních věcí, citlivě vnímaných a přijímaných, trvá.

Souhlasím. Ozvěnu této tradice jsem slýchal, když jsem za Tebou jako student přicházel diskutovat o literatuře. Tehdy jsem Tě vnímal jako jednoho z jejich strážců, u něhož si mladí vsetínští literáti vysluhují své autorské ostruhy. A brzy jsem mohl poznat, že jsi nejen náruživý čtenář a v literatuře se dobře orientuješ, ale že jsi také zkušený autor mnoha textů, ať už básnických, studijních, recenzentských či biografických, nebo zkrátka Textů. Co Tě k literatuře přivedlo?

Křest knihy Kulturní dědictví Soláně a jeho okolí na Soláni 23. 6. 2012

Foto Pavel Kotrla, 2012

V řeči o textech v poloze, kterou naznačuješ, se dostáváme na pole mých dlouholecných zájmů, ale i k profesním oblastem, kterými jsem prošel. Byl jsem pedagogem, pak jsem pracoval ve státní správě, poté v divadle a v závěru, až do těchto dnů, jako knihkupec, galerista, nakladatel a vydavatel. Všude mi bylo dobře, stále jsem potkával nové lidi, setkával se s jejich zajímavými osudy, rozpoznával podivuhodné detaily a vztahy, v nejruznějších setkáních mi bylo dopřáno divit se a obdivovat. Ale všude taky byla přítomna literatura, o kterou ti jde.

Můj vztah k ní a ke knížkám se zrodil z údivu. Jak velká lítost mě kdysi dávno přepadla, když jsem dočetl *Tři mušketýry*! Příběh skončil. Totéž se mi přihodilo s *Vinnetouem*. Až později jsem se ujistil, že příběh knihy, příběh literatury nikdy nekončí. Čtením se přede mnou otevíraly nové obzory, vzdalovaly se a znovu přibližovaly, byl jsem přitahován kouzlem slova a silou výpovědi, zasekávaly se ve mně a rezonovaly verše, věty a jejich části jako materializované myšlenky, zhmotnělé a k věčnosti se vztahující pocity.

Krásně řečeno. Váha a význam slova byly dva rozměry jazyka, které jsem v rozhovorech s Tebou začínal lépe chápat...

Zkoušel jsem od studentských let psát básně. Dostal jsem se do okruhu básníků kolem ostravského časopisu *Červený květ*. S vděčností vzpomínám na jeho šéfredaktora, básníka Věnceslava Juřinu, který mě na jeho stránky uvedl. Na redaktory Miroslava Stoniše a Václava Honse. Na básníky Jaroslava Mazáče, Miroslava Kubička, Dušana Žváčka, s nimiž jsem poznával Jeseníky, na naše poslední společné setkání ve Vsetíně v osud-

ný osmašedesátý rok. Na naše poměřování s velikány české poezie – Janem Skácelem nebo Miroslavem Holubem, na jejich monumentální přítomnost v šeru olomouckých vináren, na olomouckého inspirátora básníků a herců Rudolfa Pogodu, na časy, kdy jsme dokázali i výmluvně mlčet zasycení dojmy ze společně prožitých chvil, z vzájemného předcítání textů, ve kterých zněly výzvy všeho druhu obrácené ke světu, lidem a jejich radostem i marnostem.

Později ses z autora stal tím, kdo pobuzuje autory jiné, dává jim prostor k publikaci, zaštiťuje jejich tvorbu, a to nemám na mysli jen literáty. Jak se to stalo?

V posledních dvaceti letech valašský domov rozdělil můj zájem spravedlivě mezi výtvarné umění a literaturu, ale také činnosti, které s oběma žánry, mají-li pobývat mezi lidmi, souvisejí. Ke konci roku 1991 jsem otevřel ve Vsetíně nové knihkupectví, o tři roky později také galerii. Bezprostředně poté jsme s několika přáteli založili literární čtvrtletník *Texty*. Mám-li k těmto tehdy novým činnostem připojit pár statistických údajů, pak alespoň tolik: uspořádali jsme v galerii „V Poschodí“, jak jsme galerii v mém knihkupectví na vsetínském Dolním náměstí nazvali, doposud 89 výstav výtvarných, muzejních i dobročinných. Několik tisíc návštěvníků mělo možnost konfrontovat začínající autory s velkými jmény českého i valašského malířství a fotografie, například Josefem Lieslerem, Borisem Jirků, Jaroslavem Králíkem, Otou Janečkem, Arnoštem Paderlíkem, Evou Fulkovou, Jindřichem Štreitem či soláňskými legendami Františkem Podešvou, Karlem Hofmanem, Janem Kobzáněm. Na pořádaná

společná setkání autorů *Textů* a jejich sympatizantů si našli cestu významní současní mladí básníci Petr Hruška, Jakub Grombíř, Michal Jareš, Bogdan Trojak, Vojtěch Kučera, Marie Šťastná či Božena Správcová, kteří se stali přispěvateli našeho časopisu. Na jeho stránkách se v rozhovoru objevil i jeden z nejvýznamnějších současných evropských filozofů Václav Bělohradský nebo předčasně zesnulý ostravský prozaik Jan Balabán. Zastoupena je v *Textech* i mladá vlna slovenských básníků a prozaiků. Časopis přinesl také řadu originálních překladů zejména z východoevropských literatur.

Literatura, reprezentovaná hlavně mladými tvůrci, tak vstoupila v odvážném rozmachu na území, které reprezentovala doposud převážně díla regionálního významu inspirovaná folklorními tradicemi s motivy lokalizovanými v hranicích Valašska. Časopis se brzy zařadil do kontextu periodik vydávaných v Čechách a na Moravě a díky jeho šéfredaktorovi Pavlu Kotrlovi, znalci současné podoby elektronicky šířené literatury, má i svou internetovou verzi.

Zůstaňme ještě u „Textů“. Myslím si, že své místo v rámci české literatury už mají, udrží si ho i nadále? Čím jsou podle Tebe osobité?

Nedávno jsme vydali 60. číslo *Textů*. Má-li mít literární zaujetí širší význam a hlubší smysl, musí odolávat času, vzdorovat populárním a módním gestům. Myslím, že *Texty* odolávají času díky soudržnosti společenství, které je tvoří, díky podobě jakéhosi ušlechtilého fanatismu, radosti z potenciální dramatickosti pole, na kterém se literatura pohybuje. Ukazuje se zároveň, že to, co vzniká v literatuře tak trochu stranou velkých obrazů a přemíry stylizace, je živnou půdou pro přesvědčivou váhu slova a textu. A tvoří základ latentně přítomný v optimistickém náhledu na budoucnost psaní, na slovesné umění, stejně jako na uvažování o něm.

Jistě to byly také *Texty*, které přispěly k tomu, že Vsetín a jeho nejbližší okolí zrodily dva novodobé a originální básníky. Jakuba Chrobáka a Jana Válka. Bohužel dílo druhého z nich se již předčasně uzavřelo. Zní však sebevědomě a vyzývavě, v návratech jako by se proměňovalo a rostlo, přesouvalo do nových a aktuálních významů. Vedle nich jsou s *Texty* spjatí literární teoretici, dnes vesměs vysokoškolské učitelé spoluutvářející obraz soudobé české literární vědy a filozofie – Jiří Hrabal, Jakub Chrobák, Pavel Kotrla, Martin Lukáš, Milan Orálek a Martin Škabraha, novinář a redaktor René Kočík.

Je třeba říci, že inspirací a velkým vzorem pro nás pro všechny byl literární vědec, kritik a spisovatel Mojmír Trávníček z Nového Hrozenkova, jehož práce daleko přesáhla krajo- vé rozměry a stala se součástí celonárodního kulturního bohatství, originálním přínosem pro

literární vědu všeobecně. Velikost a význam osobnosti Mojžíra Trávníčka roste také s vědomím jeho odpovědnosti a vážnosti, s nimiž přistupoval k místní kultuře a jejím zdrojům. Pravidelně zahajoval v Památníku Antonína Strnadla v Novém Hrozenkově výstavy, objevoval kouzlo místních osobností lidového umění, v porozumění prostotě, velikosti a originalitě jejich výrazu je uváděl vedle takových velikanů, jakými byli například jeho přátelé Ludvík Kundera nebo Bedřich Fučík.

Několika knihám Mojžíra Trávníčka jsi dost významně pomohl na svět, což souvisí s další z Tvých činností.

Začalo to spoluprací s Jirkou Hrabalem, dnes vysokoškolským učitelem bohemistiky na Filozofické fakultě v Olomouci, a jeho nápadem spojeným s realizací vydat v univerzitním nakladatelství Trávníčkovy vzpomínky. Oba jsme přemluvili pana Trávníčka, aby text rozšířil o „valašskou“ kapitolu. Stalo se tak. Tam jsem poprvé pocítil, jak jiné, jak poctivé je jeho vnímání kraje. Bez sentimentality, ostře, v mnoha směrech syrové. S panem Trávníčkem jsem se přátelil, stejně jako moji kamarádi z *Textů*, mnoho let. Výsledkem byly další knížky jeho vzpomínek, esejů a úvah. A prohloubená láska ke knihám, k jejich přípravě, tedy vydavatelská činnost.

To, co je skutečně blízké mému srdci a k čemu by se patrně upjal můj život v případě, kdyby mohl být hned zpočátku ovlivněn opravdu svobodnou volbou, je právě vydavatelská a nakladatelská činnost a práce spojená s praktickou účastí na rozvíjení odkazu uměleckých výtvarných osobností Valašska. Nakladatelství Malina, ve kterém spolupracuji především s Pavlem Kotrlou a Jakubem Chrobákem, dosud vydalo 23 knih. Sám jsem napsal tři monografické knihy o mých oblíbených umělcích, malířích Karlu Hofmanovi, Iljovi Hartingrovi a sochaři Miroslavu Machalovi. Ale důležitější než výčet titulů je smysl práce, kterým se řídím, či přesněji řečeno, bych se býval řídil, kdyby se tato práce mohla rozvinout do plné šíře v plné realizaci představ a skrytých tužeb. Soustředil jsem se a hledal ve velké většině případů hodnoty kolem sebe, v místě svého domova a jeho okolí. V porozumění jeho obrazům a hodnotám zbaveným idylichnosti a rozředěnosti, což mě přivedlo mezi jiným na Soláň ke spolupráci s Ateliérem U Hofmanů a Informačním centrem Zvonice, Karlovským muzeem ve Velkých Karlovicích; tam jsme založili tradici každoročních Malířských cest kolem Soláň. Tam jsem také našel, vedle už zmiňovaného vlivu pana Trávníčka, u prostých lidí z hor základy „slovníku“, kterým mluví opravdové, ryzí, sukovité a povrchnosti se vzpírající Valašsko. A právě takovému Valašsku se pokoušíme dát knižní, prezentační, informační či jak všechny ty polohy přístupu jinak nazvat, tvar. Aby kraj zůstal, tak jako zůstává

v nezapomenutelných písních a tancích uložen v pohybu a tónech jako v nesmazatelných znacích.

Tím se dostáváme k podobě kultury na Valašsku. Jaká je kultura na malém městě jako je Vsetín? Je bohatá? Kterým druhům umělecké činnosti se tady daří nejlépe?

Kultura na malém městě existuje a žije, tak jako je tomu všude jinde. Má svou specifickou podobu, která je daná vývojem, tradicemi místa, zkušenostmi a tím úchvatným řetězcem předávání poselství, někdy skrytých a záhadných, z generace na generaci. Vsetín, ještě v 30. letech minulého století městečku se sedmi tisíci obyvateli, v 60. letech prudce se průmyslově rozvíjícímu okresnímu městu postupně dosahujícímu i přesahujícímu třicet tisíc obyvatel, mohla okolní města závidět živou divadelní ochotnickou tradici a čilé kontakty s profesionálními scénami, pěstování různých divadelních žánrů, vedle převažující činohry třeba operu, operetu nebo zpěvohru. Od konce války má Vsetín dva velké folklorní soubory, Vsacan a Jasénku, se zastoupením všech generací.

Je zajímavé, a patří to ke specifice kraje, že méně obdivně bychom mohli z hlediska historie hovořit o slovesném umění. Snad jen v určité interpretační poloze bychom v minulosti našli i lepší časy.

Od 30. let minulého století zasahoval do města vliv inspirativního centra krajinářů a jejich trvalá přítomnost na Soláni. Díky mimořádně fotogenické tváři kraje je v tomto smyslu Valašsko magnetizující dodnes. Výjimečná je asimilace lidového umění, tradic a zvyků v tvorbě výtvarných umělců. Dříve, než se na Valašsku usadili, kontaktovali umělci žijící na Soláni a v jeho okolí směry a tendence moderního evropského umění, jednoduše řečeno, poznávali a znali svět. A v tomto komplementárním pohybu velkých projevů s lokálními mohlo vzniknout specifické malířství Schnei-

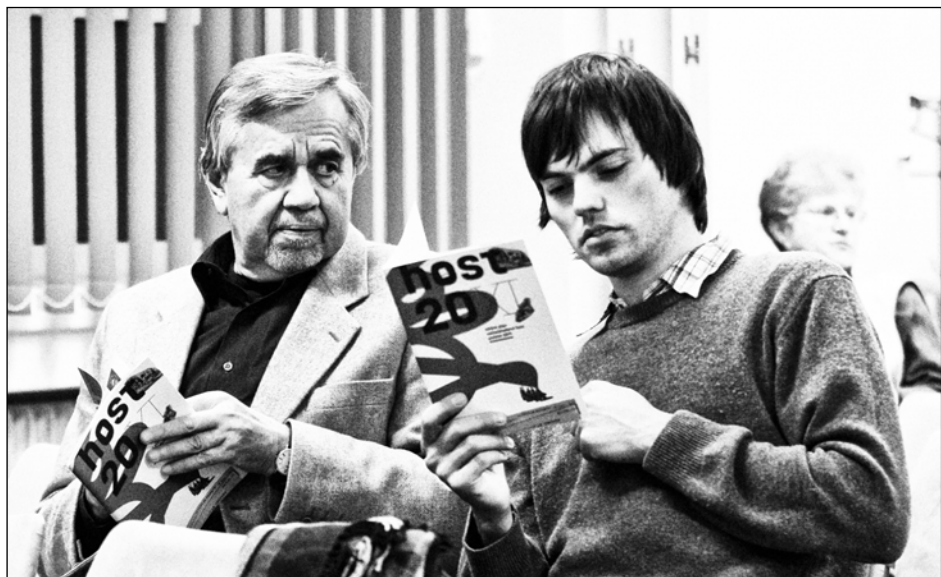
derkovo, Kobzáňovo, Podešvovo či Hofmanovo a v současné době na ně navazující tvorba Hartingrova. V sochařství tento pohyb nachází originální výraz v díle Machalově, Drdově, Kitzbergerově a jiných.

Kdybychom chtěli naši úvahu rozvíjet dál, neměli bychom minout fotografii, knihovnictví, muzejnictví, atd. Zastavme se alespoň u dění náročného, u současného divadla, které ve městě opouští teritorium ochotnictví a posouvá se k hranicím profesionálním. Dokládá to činnost Divadla v Lidovém domě i divadelní soubor Masarykova gymnázia. Zcela ojedinělým kulturním úkazem pro typ města, ve kterém žijeme, je vznik valašské zpěvohry Osloboděná slibka autorů Jiřího a Ivany Kašparových. Právě tady se ohlašuje to, co je pravá kultura, kultura spojená s realitou, která nás obklopuje, co je umělecký projev komerčně nenapodobující, originální a svěží, který, řekněme s trochou nadsázky, reprezentuje kraj, reprezentuje vnímání a uvažování, postoj ke kráse v jednom z míst, jež tím sebevědomě sděluje, že má co říct ke kultuře a umění našeho času obecně.

Samozřejmě bývá zvykem považovat za kulturu v pravém slova smyslu, stojící nad pejorativně pojímanou takzvanou regionální kulturou, jen agenturami zprostředkovávané pořady s televizně známými herci, kapelami, soubory. Tato dovážená kultura jistě zpestřuje kulturní dekoraci města, nepatří ale k těm podstatným dějům, jež budou nasycovat obsah naší paměti ve spojení s tím, co v našem městě zažíváme a prožíváme, co bude kdysi tvořit pevný rámec našich vzpomínek a zážitků.

A jestli je kultura ve Vsetíně bohatá? Trochu vyhybavě bych řekl, že má stále příležitost takovou být. Společenské a kulturní klima je ovšem třeba utvářet a pečovat o ně. A to bez lidí, bez zaujatých osobností nejde.

Ptal se a za rozhovor děkuje Martin Lukáš.

Dalibor Malina s Martinem Lukášem v Masarykově městské knihovně ve Vsetíně na besedě s redaktorem časopisu *Host* Martinem Stöhrem

Foto Pavel Kotrla, 2011

Beskydské studánky

Zvláštním kouzlem na nás zapůsobí beskydské studánky. Horské studánky – prameny našich řek i prameny poezie a nezřídka i počátky lidských osudů: tady ta vyvěrá ze skály nad ráztokou, druhá zas zpod kořenů buků nebo jehličin, třetí zrcadlí v sobě skloněné tavolníky a hořce – a tady ta u chodníčku hovějí si vedle starého pařezu.

Jaký div, že i beskydský písničkář Josef Kalus býval okouzlen vonným šerosvitem studánek. Rád u nich sedával se zvědavou účastí, pozoroval život kolem a naslouchal jeho hlasům.

*Studánečko čistá z rosných perel stkaná,
bude všemi žehnána a všemi milována!
Žíznlivě napoj, když jdou kolem tebe,
a vloží jim do nitra kus svého nebe!*

Tu v horách u studánky začíná věčný koloběh vody a velké podobnost lidského života.

Pramínek napřed jako dítě skotačí a zpívá si, utíká a křišťálový. Pak se spojí se svými druhy a vodopádem se vrhá střemhlav dolů. A v dolině ukrocen a sevřen regulovanými břehy začne uvažovat o smyslu života, o užitečné práci: žene pily a mlýny, shromažďuje energii v přehradě, nese vory a čluny, zavodňuje pole, zapojuje se do společného díla s lidmi. A jako lidské myslí mu přibývá hloubky a vážnosti, zpomaluje svůj běh a zakaluje se stářím – a když ztrácí oporu břehů v širém moři, to jako by člověk ztratil život a zanikl. Ale ztratit se nemůže, za krátko oblak vodních par vyvstane nad oce-

ánem a vítr jakoby na křídlech touhy žene mrak zpět k domovinské hoře, kde kapkami dojetí nad shledáním s rodnou zemí skane a zase šťastně vyzurčí ze studánky z objetí skal.

Bezpočet je horských studánek a jména jim dávají lidé: po pasekách pod horami jim říkají kadlubky podle vydlabaného kmeny nebo pařezu, který zasazen do hloubky chrání pramen před žížalami a nečistotou. Kadlub bývá ještě příkryt stříškou a dřevěným příklopem, někde studnu vyzdvíhají a přikryjí velkým plochým kamenem – bílou.

Vzpomínám na studánku *poustevníckou* pod starou alejí buků na Pustevnách. Pramen vydatný a studený, až z něho zuby bolely – dnes je zachycen do jímky, která zasobuje útulný pitnou vodou.

A jakási úzkost se nás – dětí zmocňovala v šeru javornické kosodřeviny u sedmi studánek na louce Rokytne, kde se sedm pramenů sbíhalo do jednoho korytká v úžlabí. „Tu máte studánku *zbojnickou*,“ vyprávěl otec, vedoucí nás na maliny. „Zbojníci sem přicházeli od divoké Kamenárky nad Zubří, od hospody u Faldýnu na pomezí, kde kdysi tančil Ondráš se svou chasou – a z druhé strany se sem táhli od Hodslavic a lesa Domoráce, kudy jezdili formani do Mezříčí a k Novému Jičínu. Ještě za mých mladých let tam číhávali a vrhali se na jarmarečníky, když se v noci vraceli ze Slovenska nebo z Valašska.“

Někde vám ukáží studánky zvané *rzavky*, z kterých se usazuje rez, prozrazující přítomnost železa, kdežto olejovité povlaky na hladině prozrazují naftu. Takové prameny s olejovitými oky najdete u Veřovic a Ženkla-vy, vyskytují se však i v povodí horní Ostravice.

Dále bych mohl připomenouti zřídla vody černé, sirné. Jsou to *smrdůvky*, páchnoucí shnilými vejci. Tak když vyjdete z hodslavického nádraží přes silnici k lesu, narazíte na jeho okraji na dvě studánky vedle sebe: v jedné je obyčejná pramenitá voda, v druhé, pár kroků od ní, voda tmavá, sirková. Studených sirných vířidel máme v Pobeskydí několik, před lety prožívaly svou slávu

Přírodní památka „Prameny Zrzávky“, Veřovické vrchy – v únoru 2013

Foto H. Jabůrková

sirkové lázně u Nového Jičína v Rybím a pod štramberským hradem.

V léčivost a zvláštní účinky „záračných“ vod lid odedávna věřil. Vyprávěl si o „hladových“ studánkách – kdo se hladné vody napije, dostane strašný hlad, což znělo v dobách bída varovně. Z některých studánek, když se napijete, tak vám „spadnou čepy“, najisto ochraptíte. „Zajež, chlapče, kousek chleba, než se napiješ na horách vody, nebo budeš hrapat a sípat,“ napomínal nás táta u studánky na svahu Javorníka.

I v dnešní době lidé ke studánkám putují, ať už s vírou v působení zázraků nebo jen pro doušek lahodné pitné vody. Těm, kdo chtějí studánky čistit a jejich přítok upravit, musíme však připomenout: beskydské studánky jsou velmi nedůtklivé a citlivé k úpravám terénu. Skáčiš stromy kolem a vyčistiš houštiny, pohneš kamenem na dně – a studánka se poroučí, pramen vyschne nebo uhne v rozsedlině jinam, obvykle do hloubky. Místo studánky pak najdeme jen povlak bahna nebo vyschlou prohlubeň. Jdeš najisto, ale zklameš žíznlivě, studánka v mýtině zašla, umřela na souchotě. Nová technika vítězí i nad vodou. Naštěstí nám tu mnohé studánky zůstávají pro idylu a pro oddech a napití z dlaně – studánky jako vzpomínka a doušek čisté vody ze zaslých dob.

Vybrané úryvky pocházejí z nepublikovaného rukopisu Františka Horečky „Beskydské studánky“ (z 6. 12. 1959), uloženého ve vsetínském archivu časopisu „Naše Valašsko“, který autor spoluredigoval. K tisku vybrala a připravila Hana Jabůrková.

Pramen Vsetínské Bečvy pod rozhlednou Súkenická – v říjnu 2010 ve stadiu odpočinku Foto H. Jabůrková

1

2

3

4

N. Cendelinová: **SVĚT ELIŠKY**, keramika, 60 x 60 cm

1 D. Cendelín: **NĚCO HRŮZNÉHO SE PLÍŽÍ**,
dřevořez, 50 x 70 cm

2 D. Cendelín: **SCHŮZE KRABICOIDŮ**,
monotyp, 50 x 70 cm

3 D. Cendelín: **CHVÁLA KONEČNOSTI**,
monotyp, 50 x 70 cm

4 D. Cendelín: **PŘÍLIŠ NAČTENO**,
monotyp, 50 x 70 cm

N. Cendelinová:
PARYBA,
keramika, průměr 35 cm

N. Cendelinová:
SARDINKY,
keramika, průměr 35 cm

Nad'a (*1945) a Dušan (*1943) CENDELÍNOVI se věnují keramice, a to od přelomu 60. a 70. let 20. století. Nad'a absolvovala obor výtvarného zpracování keramiky na SUPŠ v Uherském Hradišti (1960-1964) a po studiích pracovala např. v keramické dílně v Tupesích a jako výtvarnice ve sklářském družstvu ve Vizovicích. S manželem – keramikem a grafikem samoukem - si v rodinném domě ve Vizovicích zřídili společný ateliér, kde vznikala jejich užitá a volná keramika i Dušanovy grafiky, kresby a obrazy. Vystavují od roku 1974.

Dušane, Vaše doposud poslední výstava se konala loni ve vsetínské Galerii Stará Radnice (19. 7. – 26. 8.). Na rozdíl od těch předcházejících byla tematizovaná. Tématem bylo ZRCADLENÍ. Čím Vás toto téma tolik zaujalo a jak se promítlo do Vaší tvorby?

Při vybírání děl pro vsetínskou výstavu jsme si uvědomili, že se v nich (současných i starších) objevuje motiv zrcadlení jako odrazu skutečnosti. Princip zrcadlení – tento fyzikální efekt – je možno přeneseně přesunout i do lidského světa. Základní obraz je vše, co lidské bytosti obklopuje. Tento obraz je stabilní. Proměnné je pouze jeho vnímání, které je možno s jistotou nadsázkou charakterizovat jako zrcadlení. Odrazovou plochou je zde každý jedinec se svou vnitřní povahou danou geneticky, výchovou i životní zkušeností. Odrazových ploch a zrcadlových obrazů je tolik, kolik je na světě lidí... A naše díla jsou jen jednou z mnoha podob zrcadlení obrazů okolního světa.

Nad'o, ve své volné tvorbě virtuózně rozvíjíš umění nízkého keramického reliéfu. Šťastné je souznění filigránské techniky s náměty Tvých děl. Jejich důvěrnou intimitu i poetickou, až fantazijně snovou atmosféru umocňuje vedle křehké linie, kultivované modelace také - řečeno slovy historika umění PhDr. Tomáše Mikulašika - „cítlivě sprádané krajkoví prořezávaného dekoru“. Když jsi s Dušanem s keramickou tvorbou začínala, byla jsi mu učitelkou v tomto technologicky náročném uměleckém řemesle?

I když jsem keramiku studovala, bylo tomu právě naopak! Dušan je technicky nadaný a zhotovil mi nejen hrnčířský kruh, ale časem postavil i keramickou pec... V době našich těžkých začátků jsme byli druží v okrese (po panu Vápovi ze Zlína), kteří jsme se keramikou zabývali. Vše jsme si museli opatřit svépomocí (nakopat a zpracovat hlínu, vyrobit glazury aj.). A učili jsme se cestou pokusu a omylu a pozvolna, pracně jsme získávali zkušenosti. Keramická tvorba je i fyzicky těžká práce, a proto dnes zkouším nahradit u reliéfu keramickou hlínu papírmáše litém do sádrové formy.

Dušane, mnohdy hovoříš o tom, že mistrovství v oboru se zakládá doslova na znalostech „malířskosti“... A že pojem umění je správně odvozen od slovesa uměti... S technikami a jejich možnostmi experimentuješ i ve své grafice (kromě barevného dřevořezu se věnuješ v poslední době monotypu). Tvé grafiky mají silnou evokační potenci a mnohdy i etickým podtextem a existenciálním laděním se proměňují v intelektuální hříčky, které vyzývají k dešifrování...

Prvotní je sice u grafických listů základní nápad, někdy i jakýsi minipříběh, podstatné je pro mne však „pinožení“ po dokonalé kompozici, a to linií, struktur a hmot i celkové kompozici do daného formátu (barva pro mne není tolik zásadní). Výsledná forma nezobrazuje věci jako takové, ale jejich symboly. Z tohoto důvodu vkládám do děl i prvky, nepřesně řečeno, dekorativní. Ovšem nefigurální grafiky jsou u mne spíše výjimkou a slouží jako experimenty. V tvorbě mě pobízí touha po improvizaci, posedlost stylizací, ladností linií (někdy až secesní) a kompoziční harmonií, která se vždy drala dopředu...

Srdečně Vám oběma děkuji za jeden překrásný prosluněný jarní den ve vizovickém ateliéru a přeji Vám i nadále mnoho tvůrčích sil.

V ATELIÉRU

ŠPIČÁK jeskynního medvěda z šípecké jeskyně

z výzkumů K. J. Mašky

Nejen dějiny světa lidského, ale i historii říše zvířat dokumentuje ve svých sbírkách valašskomeziříčské muzeum. Poněkud ve stínu mamutích zubů a klů, vévodících pravidelně prehistorickým výstavám, stojí i jiné pozoruhodné doklady pleistocénní (nebo, jak se říkalo dříve, diluviální) fauny. Masivní špičák jeskynního medvěda (*Ursus spelaeus*) pochází z vrchu Štramperk, z jeskyně Šipky, a pamatuje éru dob ledových. Pokud kdy pro medvědy existoval nějaký zlatý věk, bylo to právě toto drsné období. Jeskynní medvědi tehdy obývali široké prostory od Španělska až po Ural a svým vzrůstem výrazně přesahovali všechny dnes žijící známé druhy. Navzdory svému impozantnímu zevnějšku byly tyto šelmy převážně býložravé a právě to se jim nejspíš stalo osudným. Při extrémním ochlazení před 30 000 lety přišli o svůj zdroj potravy a vyhnuli hned mezi prvními ze skupiny velké pleistocénní fauny. Špičák z jeskyně Šipky, který vidíte na fotografii, daroval do muzea učitel a amatérský archeolog a paleontolog Karel Jaromír Maška (1851-1916). Tento rodák z Blanska vystudoval nejdříve německou reálku v Brně (mezi jeho učitele patřil i slavný J. G. Mendel) a později techniku v Brně a ve Vídni. V letech 1878-1891 působil Maška jako pedagog v Novém Jičíně. Záhy jeho odborný zájem přitáhl vrch Kotouč, prostoupený četnými puklinami a jeskyněmi, slibujícími podobné objevy jako byly už tehdy známé z jeho rodiště v Moravském krasu. Postupně učinil celou řadu zásadních nálezů, z nichž nejvýznamnější je objev dolní čelisti neandertálského dítěte, právě z šípecké jeskyně. „Šípecká čelist“ se stala senzací a proslavila Mašku po celém tehdejší vědeckém světě. Bohužel v roce 1945 padla za oběť při požáru mikulovského zámku, kam byly soustředěny nejvzácnější sbírkové předměty z celé Moravy. Zub jeskynního medvěda ve Valašském Meziříčí však zatím našťastí zubu času odolává...

Eva Čermáková